

SAMEN- WERKEN, SAMEN LEREN

Een onderzoek naar het verbeteren van de sociale interactie binnen het Mytylonderwijs tijdens de les
LO

Ingrid Bakker
2222913

4^e jaars student aan Fontys
Sporthogeschool, geschreven in het
kader van het afsluitende
praktijkonderzoek. Datum: 2 juni 2017

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
Samen-werken, samen leren.....	4
Bronnenlijst	12
Bijlagen	14
Bijlage 1: Tussenproduct onderzoeksoepzet.....	15
Bijlage 2: Reden van plaatsing Mytyschool Tilburg	18
Bijlage 3.1: Sociogram sociaal klas DBasis 7-8.....	19
Bijlage 3.2: Sociogram werkgerelateerd klas DBasis 7-8.....	20
Bijlage 4.1: Originele Klimaatschaal vragenlijst.....	21
Bijlage 4.2: Aangepaste Klimaatschaal vragenlijst Mytyschool Tilburg Klas DBasis 7-8.....	24
Bijlage 5: Analyse klimaatschaal.....	26
Bijlage 6.1: Topiclijst Interview leerkrachten voorafgaand aan de interventies.....	28
Bijlage 6.2: Topiclijst Interview leerkrachten na afloop van de interventies	30
Interview nameting Femke.....	30
Interview nameting Aron	31
Interview nameting Peggy.....	32
Bijlage 7: Planning	35
Bijlage 8: Inhoud interventielessen	36
Les 1: Bij de groep blijven.....	37
Les 2: Elkaar laten uitpraten.....	38
Les 3: Andere groepjes niet storen.....	39
Les 4: Materiaal met elkaar delen	40
Les 5: Complimenten geven	41
Les 6: Hulp vragen	42
Les 7: Complimenten geven	43
Bijlage 9: Pictogrammen.....	44
Bijlage 10: Logboek (leeg).....	50
Bijlage 11: Resultaten klimaatschaal	54
Bijlage 12: resultaten interview	59
Interview voormeting 1: Femke (Groepsleerkracht).....	59
Interview voormeting 2: Aron (Vakleerkracht gym).....	62
Interview voormeting 3: Peggy (vakleerkracht gym)	66
Interview nameting 1: Femke (Groepsleerkracht)	70
Interview nameting 2: Aron (vakleerkracht gym)	75
Interview nameting 3: Peggy (vakleerkracht gym).....	81

Samenvattingen interviews	88
Bijlage 13: Resultaten logboek (ingevuld)	93
Bijlage 14: Reflectie	103
Bronnenlijst bijlagen.....	105
Beoordeling/feedbackformulier	106
Rubric (feedbackformulier) concept- en eindartikel	106
Toelichting concept- en definitief onderzoeksartikel.....	116

Samenvatting

In dit artikel is er verslag gedaan van het onderzoek naar het verbeteren van de sfeer in klas Dbasis 7-8 van de Mytylschool in Tilburg. Om de sfeer te verbeteren is er gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen. De groep, bestaande uit 10 leerlingen, heeft een leeftijd tussen de 10 en 12 jaar. Acht van de tien leerlingen zijn gediagnosticeerd met Developmental Coördination Disorder (DCD), dit wil zeggen dat zij een achterstand in de motorische ontwikkeling hebben. Daarnaast kunnen er ook bijkomende problemen optreden in de emotionele, cognitieve en/of sociale ontwikkeling (Geuze, 2016). Hetgeen ongetwijfeld van invloed is op de resultaten van het onderzoek.

Er heeft een interventieperiode plaatsgevonden van zeven weken waarbij de leerlingen met een frequentie van een keer in de week tijdens de les lichamelijke opvoeding (LO) gewerkt hebben aan de samenwerkingsvaardigheden. Voorafgaand aan en aan het eind van de interventies hebben de leerlingen de Klimaatschaal ingevuld en hebben er interviews plaatsgevonden met de groepsleerkracht en twee vakleerkrachten. Tijdens de interventies hebben er evaluatiegesprekken met de leerlingen plaatsgevonden, deze gesprekken zijn verwerkt in een logboek. Na de interventieperiode blijkt dat de sfeer daadwerkelijk is verbeterd in de groep, daarom wordt er aanbevolen om door te gaan met het werken aan samenwerkingsvaardigheden zoals elkaar laten uitpraten en elkaar complimenten geven.

Samen-werken, samen leren

Een onderzoek naar het verbeteren van de sociale interactie binnen het Mytylonderwijs tijdens de les LO.

De leerlingen van groep DBasis 7-8 van de Mytylschool Tilburg mogen weer gymmen. Ze komen de gymzaal binnen en gaan op de bank zitten. Naast wie de leerlingen zitten vinden zij erg belangrijk. Zodra ze aan de slag mogen valt het op dat de leerlingen onaardig naar elkaar doen. Klasgenoten geven elkaar vervelende namen, ze helpen anderen niet, ze praten door elkaar heen en ze zitten elkaar meer dwars dan dat ze samenwerken. Welke aanpassingen zijn er nodig zodat alle leerlingen op een plezierige en fijne manier aan de gymles deelnemen?

Op de Mytylschool worden leerlingen geplaatst die in de breedste varianten functionele beperkingen hebben. Het onderwijs van de Mytylschool wordt zo veel mogelijk op maat aangeboden, de leerlingen worden dan ook op niveau ingedeeld. 'Dbasis' staat voor basisonderwijs, de 'D' wil zeggen dat de leerlingen motorische en/of medische problematieken hebben. De begaafdheid is laag tot gemiddeld (IQ tussen 70 en 90) en door de complexe functionele beperkingen is er een grote zorgvraag (Schoolgids Mytylschool, 2016). Wanneer er gekeken wordt naar de samenstelling van deze klas, is er sprake van veel verschillende problematieken zoals dyslexie en dyscalculie. Toch is er één overeenkomst, namelijk acht van de tien leerlingen uit groep DBasis 7-8 hebben Developmental Coordination Disorder (DCD) (Meihuizen-de Regt, de Moor & Mulders, 2009).

Kinderen met DCD hebben een achterstand in de motorische ontwikkeling. Zij hebben moeite met het coördineren van bewegingen en bewegen zich dus onhandig, hetgeen zich in een gymles uit in bijvoorbeeld lage balvaardigheid en moeite met koprollen (Schieving, 2007). Ook worden er problemen ervaren op emotioneel, cognitief en/of sociaal emotioneel gebied (Geuze, 2016). Voorbeelden hiervan zijn een laag zelfbeeld, weinig vrienden en passief gedrag (Meihuizen-de Regt, de Moor & Mulders, 2009). DCD gaat vaak samen met Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) zoals ook bij een aantal leerlingen in deze klas (Meihuizen-de Regt et al., 2009). Dit uit zich vooral in hyperactiviteit, leerlingen zijn voortdurend in beweging en kunnen moeilijk stil zitten. Positief is dat deze leerlingen erg enthousiast zijn (Paternotte & Buitenlaar, 2005). Tijdens de gymles komt dit vooral tot uiting tijdens het binnenkomen, de leerlingen zijn druk en praten door elkaar heen. Zodra zij in beweging zijn kunnen zij hun energie kwijt, maar de onderlinge sociale interactie tijdens de gehele gymles is niet optimaal. Omdat er bij klas Dbasis 7-8 voornamelijk problemen optreden in het sociale aspect, wordt daar verder op ingegaan.

Volgens Prins en Braet (2014) heeft elke leeftijdsfase ontwikkelingsstaken die doorlopen moeten worden. Wanneer er wordt gekeken naar de leeftijd van groep Dbasis 7-8 (10-12 jaar) betekent het dat er een vorming van sociaal invoelingsvermogen moet ontstaan, terwijl de gevolgen van DCD op sociaal gebied juist in de leeftijd van 7 tot 12 jaar duidelijk worden (Geuze, 2016). Ook moeten zij zich leren aanpassen aan leeftijdsgenoten en wordt er geleerd hoe er omgegaan wordt met een grotere sociale omgeving. Peters, Huisman en Van Emmerik-Levepolt (1999) stellen dat leerlingen van een

Mytylschool hun vaardigheden minder goed beoordelen dan gezonde kinderen, met name hun sociale en intellectuele vaardigheden. Het vermogen van deze leerlingen om zich aan te passen aan nieuwe sociale situaties loopt daarnaast een twee keer zo groot risico om zich slecht te ontwikkelen.

Meihuizen-de Regt et al. concluderen dat leerlingen die motorisch minder vaardig zijn niet zo veel vrienden hebben en dus minder populair zijn (Meihuizen-de Regt et al., 2009). Om ervoor te zorgen dat de leerlingen op een meer sociale en hulpvaardige manier met elkaar omgaan, kan overwogen worden om tijdens de lessen Lichamelijke Opvoeding (LO) aandacht te besteden aan het verbeteren van de sociale vaardigheden van de leerlingen.

Als het gaat over het aanleren van de sociale vaardigheden in de les LO, kunnen deze vaardigheden verantwoord worden door de gestelde onderwijsdoelen (Vanden Eynden & Behets, 2005). In het speciaal onderwijs zijn specifieke kerndoelen opgesteld voor het vak LO. Daarnaast zijn er leergebied overstijgende kerndoelen. Hier wordt bijvoorbeeld de omgang met klasgenoten onder verstaan, het leren samenwerken en omgaan met conflictsituaties (Dijkstra, z.j.). De behoefte aan sociale contacten is bij minder vaardige leerlingen net zo groot als bij de kinderen die wel vaardig zijn. Door het gedrag van de minder vaardige leerling zal deze persoon minder vriendjes hebben en is er dus ook minder mogelijkheid tot het verfijnen van deze vaardigheden (Pont, 2013). Dyson (2002) beschrijft dat een krachtige leeromgeving moet voldoen aan drie aspecten: constructief, actief en sociaal. Wanneer een leerling samenwerkt met klasgenoten, wordt deze leerling op dat moment gezien als een sociaal lerende, en dat zal het ontwikkelen van zijn vaardigheden stimuleren. Een didactische werkvorm die hier goed bij aansluit is: Samenwerkend leren – Coöperatief leren (Dyson, 2002).

Uit onderzoek is gebleken dat het toepassen van samenwerkingsvaardigheden positieve effecten met zich meeneemt zoals: het leuker vinden om naar school te gaan, een betere sfeer in de klas, meer zelfvertrouwen, intrinsieke motivatie en meer interesse in anderen (Battistich, Solomon & Delluchi, 1993). Het onderzoek van Battistich, Solomon en Delluchi (1993) richt zich op het regulier onderwijs waarbij gebruik gemaakt is van een interventiegroep in de leeftijd 9 tot 12 jaar. In dit onderzoek zal er gekeken worden of deze benadering ook werkt bij deze speciale doelgroep.

Vanuit de kennis die is opgedaan komt de volgende onderzoeksvraag tot stand: 'Wat is de invloed van het oefenen van de samenwerkingsvaardigheden op de onderlinge leerling-relaties en op de sfeer van klas DBasis 7-8 van de Mytylschool Tilburg tijdens de les LO?'

Opzet van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd op de Mytylschool in Tilburg met klas Dbasis 7-8. De leeftijd van deze kinderen is tussen de 10 en 12 jaar. In de groep bestaand uit 10 leerlingen, waarvan zeven jongens en drie meisjes, heerst een sfeer die door zowel de leerlingen als de leerkrachten niet als prettig wordt ervaren. Tijdens samenwerkingsvormen komen er leerlingen klagen bij de docent, ze vinden dat er niet naar elkaar geluisterd wordt. Verschillende docenten die met deze klas werken bevestigen de indruk van de slechte samenwerking tussen de leerlingen. De sociale interactie tussen de leerlingen is

niet optimaal. Er wordt niet op een positieve manier met elkaar gecommuniceerd en vaak ontstaan er ruzies. Kenmerkend aan deze klas is dat acht leerlingen gediagnosticeerd zijn met DCD, de overige twee leerlingen zitten in een rolstoel (zie bijlage 2). De leerlingen krijgen twee keer per week gymles, één keer van de stagiaire en één keer van de vakdocent gym. Tijdens de interventieperiode is er gedurende negen weken onderzoek gedaan in de klas. In de eerste week is er een voormeting uitgevoerd met een vragenlijst en een interview met de leerkrachten. Hierna hebben er zeven weken plaatsgevonden waarin interventielessen zijn uitgevoerd met een frequentie van één keer in de week. Aan het eind, in de laatste en negende week, is er een nameting uitgevoerd. Deze is qua opzet gelijk aan de voormeting. Omdat het probleem zich alleen voordoet in deze klas, is het niet zinvol om gebruik te maken van een controlegroep.

Tijdens het onderzoek is er gewerkt met de volgende onderzoeksinstrumenten: een sociogram, de Klimaatschaal, interviews en een logboek. In een sociogram hebben de leerlingen in oktober aangegeven met wie zij wel en niet graag spelen en samenwerken (zie bijlage 3). Zo is er inzicht gecreëerd in de groepsstructuur (Liquid Development, 2016). Er is tijdens de interventies rekening gehouden met de groepssamenstellingen.

De leerlingen hebben de Klimaatschaal ingevuld, en daaruit bleek dat er volgens hen een weinig sociaal en hulpvaardig klimaat heerst in de klas. De vragenlijst bestaat uit een algemeen deel (hierin worden vragen gesteld over de klas) en een specifiek gedeelte die leraar-specifieke vragen betreft (zie bijlage 4.1). Het algemene deel is voor de leerlingen aangepast naar hun niveau. Hier zal dus een klein verschil gemaakt worden met de originele vragenlijst (zie bijlage 4.2). Het leraar-specifieke deel is niet uitgevoerd omdat dit niet relevant is voor het onderzoek. De vragenlijst is zowel bij de voor- als bij de nameting direct na de gymles ingevuld. De vragenlijst is geanalyseerd op basis van een algemeen deel voor de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de klas (zie bijlage 5).

Ook zijn er interviews afgenomen met de groepsleerkracht en de twee vakleerkrachten gym (zie bijlage 6). De vragen van het interview voor de interventies zijn vooral op het gedrag van de beginsituatie gericht. In het interview na de interventies zijn voornamelijk vragen gesteld om de verschillen met de beginsituatie te kunnen vaststellen.

Het doel van de interventies is om de sociale interactie van klas Dbasis 7-8 te verbeteren door het gebruik van samenwerkingsvaardigheden. Tijdens de zeven weken durende interventies is er dan ook ingespeeld op de communicatieve basisvaardigheden van de leerlingen (zie bijlage 7 en 8). Denessen, van der Meijden, Martens, Verbruggen en Krol (2007) beschrijven een aantal verschillende vaardigheden. In dit onderzoek is er gekozen voor een aantal concreet waarneembare gedragingen zoals: elkaars naam gebruiken, rustig praten, andere groepjes niet storen en materiaal met elkaar delen. Tijdens de interventielessen is de onderzoeker de leerlingen op deze vaardigheden gaan coachen. Ook is er gewerkt met pictogrammen waarmee leerlingen aan hun eigen vaardigheden hebben kunnen werken (zie bijlage 9). Aan het eind van iedere les hebben er evaluatiegesprekken plaatsgevonden waarbij de leerlingen konden aangeven hoe zij vonden dat het werken aan de

samenwerkingsvaardigheid ging. Deze evaluatiegesprekken zijn gefilmd voor het zelfontwikkeld logboek (zie bijlage 10). (Zie voor de complete beschrijving van de interventies bijlage 8.)

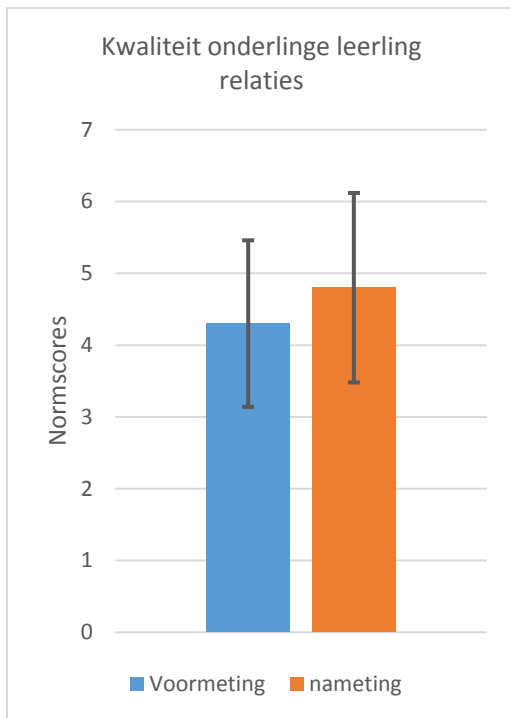
Betrouwbaarheid

Omdat er gebruik gemaakt wordt van triangulatie (drie verschillende onderzoeksmethodes) is de geldigheid van dit onderzoek groter (Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepma, 2011). De Klimaatschaal stelt de betrouwbaarheid vast op basis van de inter-item-relaties (Donkers & Verhulst, 2011). De voor de leerlingen iets versimpelde vragenlijst werd ingevuld in een rustig klaslokaal onder supervisie van de onderzoeker en de leerkracht, waarbij de leerlingen niet met elkaar mochten overleggen en elkaar dus ook niet konden beïnvloeden. Voor de evaluatiegesprekken met de leerlingen is er rekening gehouden met emoties als verlegenheid, angst en schaamte door de vragen neutraal en niet-sturend te formuleren. Bovendien is er gebruik gemaakt van audio- en video-opnames (Baarda, van der Hulst & Goede, 2012). Hierdoor is controle van het interview mogelijk en wordt de objectiviteit groter. Ook voor het interview met de leerkrachten is hier gebruik van gemaakt.

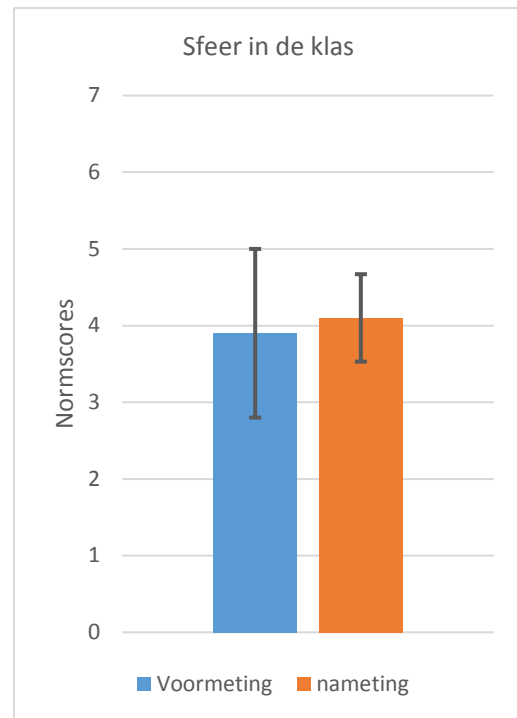
Resultaten

De gemiddelden van de antwoorden van de Klimaatschaal zijn eerst uitgerekend en hebben geleid tot de normscores die de Klimaatschaal hanteert; deze normscores worden weergegeven in twee figuren. Onderstaand figuur 1 met betrekking tot de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties toont een stijging van 4,3 naar 4,8 (+ 11,6%) met een standaarddeviatie van respectievelijk 1,16 en 1,32. De sfeer in de klas (figuur 2) stijgt van 3,9 naar 4,1 (+ 5,1%) waarbij de standaarddeviatie een daling laat zien van 1,1 naar 0,57. Bovenstaande cijfers zijn gebaseerd op een schaal van 1 tot 7 zoals gedefinieerd in de Klimaatschaal (zie ook hieronder).

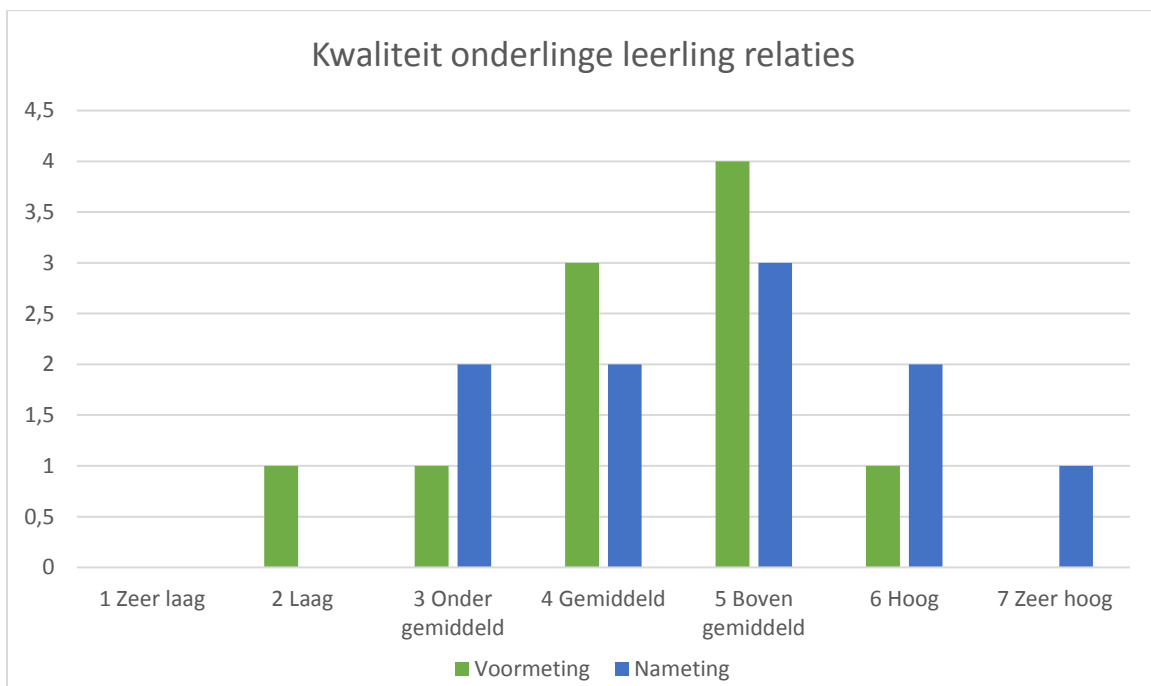
De ruwe scores van het onderzoek zijn op basis van standaard Klimaatschaal-berekeningen omgezet naar normscores. Deze normscores zijn onder te verdelen in zeven klassen (zeer laag, laag, onder gemiddeld, gemiddeld, bovengemiddeld, hoog en zeer hoog) welke in figuur 3 worden weergegeven (Donkers & Verhulst, 2011). In dit figuur is te zien dat er na de interventies een verschuiving ontstaat in de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties naar rechts. Er wordt niet meer tussen “laag” en “hoog” gescoord maar tussen “onder gemiddeld” en “zeer hoog”. Bij de sfeer in de klas (figuur 4) werd er tijdens de voormeting tussen “laag” en “hoog” gescoord en tijdens de nameting tussen “onder gemiddeld” en “boven gemiddeld”.

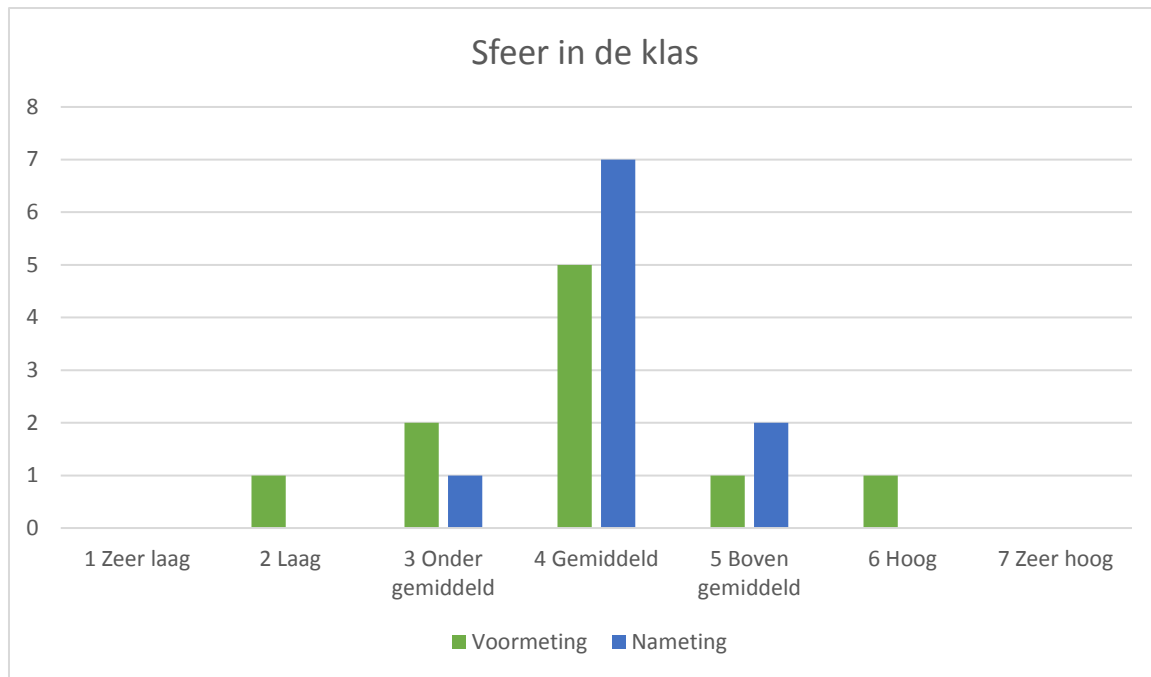
Figuur 1: Resultaat onderlinge leerling relaties Klimaatschaal

Figuur 2: Resultaat sfeer in de klas Klimaatschaal

Figuur 3: Resultaat normscores kwaliteit onderlinge leerling relaties Klimaatschaal

Figuur 4: Resultaat normscores sfeer in de klas Klimaatschaal

Uit de interviews met de docenten komt naar voren dat ze de sfeer positiever vinden (bijlage 12-antwoord: 87, 121, 159). Ook vinden de docenten dat de leerlingen zich bewuster zijn van hun eigen gedrag (bijlage 12-antwoord: 122, 194). Verder wordt er aangegeven dat de leerlingen vooruitgegaan zijn in het samenwerken en in competenties als elkaar laten uitpraten (bijlage 12-antwoord: 103, 112, 134, 142, 199). Waar de leerlingen nog wel veel in zouden kunnen verbeteren is het complimenten geven aan elkaar (bijlage 12-antwoord: 113, 148, 200). Als laatste denken de docenten dat de werkwijze tijdens de interventielessen zeker heeft bijgedragen aan de bovenstaande verbeteringen (bijlage 12-antwoord: 111, 141, 196).

Tijdens de interviews geven de docenten aan dat de sfeer tijdens de interventieperiode is beïnvloed door een bepaalde pesterij die heeft plaatsgevonden (bijlage 12-antwoord: 97, 128, 168).

In het logboek is beschreven dat de leerlingen over het algemeen enthousiast zijn over de interventies met uitzondering van de laatste keer (bijlage 13). De leerlingen zijn bewust bezig met de competenties en er hangt een gezellige sfeer wat zowel door de onderzoeker als de docenten wordt ervaren (bijlage 12-antwoord 93). Tijdens de evaluatiegesprekken aan het einde van iedere les is een grote verbetering te zien in het elkaar laten uitpraten na interventie twee (bijlage 13).

Conclusie en discussie

Uit de resultaten is naar voren gekomen dat zowel de leerlingen als docenten de sfeer verbeterd vinden. Op grond van het onderzoek van Battistich, Solomon en Delluchi (1993) was dit te verwachten, want uit dit onderzoek blijkt dat het toepassen van samenwerkingsvaardigheden positieve effecten met zich meebrengt, waaronder verbeterde onderlinge leerling-relaties en sfeer in

de klas. Belangrijk is dat het onderzoek van Battistich, Solomon en Delluchi (1993) uitgevoerd werd bij een klas uit het reguliere onderwijs, maar het blijkt dus ook toepasbaar binnen het Mytylonderwijs. Er zijn redenen om aan te nemen dat sinds (en hopelijk mede dankzij) de interventies de onderlinge leerling-relaties en de sfeer binnen de klas verbeterd zijn. Dit blijkt tevens uit de uitkomst van de Klimaatschaal (figuur 1 en 2) waar te zien is dat zowel de onderlinge leerling-relaties als de sfeer verbeterd zijn. Echter is de standaarddeviatie bij de onderlinge leerling-relaties gestegen, maar is er bij de sfeer in de klas een daling te zien. Dat wil zeggen dat de antwoorden dichter bij elkaar liggen en de leerlingen dus eensgezinder zijn in hun oordeel: de sfeer in de klas is verbeterd. Belangrijk om in gedachten te houden, is dat dit onderzoek is uitgevoerd op het Mytylonderwijs. Dit is belangrijk omdat het grootste deel van de klas gediagnosticeerd is met DCD en dus problemen ervaart in de sociale ontwikkeling, hetgeen de onderlinge samenwerking bemoeilijkt.

Een kanttekening bij deze uitslag is dat tijdens de onderzoeksperiode een pesterij heeft plaatsgevonden wat wellicht ook een positieve invloed heeft gehad op de uitslag van het onderzoek. Dit omdat het een groter samenhorigheidsgevoel met zich heeft meegebracht. Een tweede kanttekening is dat als gevolg van een verandering in de samenstelling van de groep, de leerlingen de samenwerkingsvaardigheden op een andere manier hebben toegepast (Denessen et al., 2007). Er is namelijk één leerling die de groep heeft verlaten en één leerling die zich tussentijds heeft bijgevoegd (beide niet opgenomen in het onderzoek). Hierbij kan niet alleen het werken aan de samenwerkingsvaardigheden beïnvloed zijn, maar ook het gedrag van de leerlingen (Aronson, Wilson & Akert, 2011).

Terugkijkend naar de onderzoeksvraag, de uitgevoerde interventies en de resultaten hiervan kan gesteld worden dat de betrouwbaarheid van het onderzoek positief beïnvloed wordt door de bewezen effectiviteit. De leerlingen blijken overtuigd van het nut van de interventies, het nut van sociaal gedrag en van het samenwerken met elkaar. Dit wordt bevestigd door de leerkrachten. Hier staat tegenover dat het gaat om een relatief kleine testgroep met zeer specifieke problematieken. Bovendien is het nog maar de vraag of de interventies met daarbij het verwachte resultaat overdraagbaar zijn naar groepen met andere problematieken of naar het regulier onderwijs.

Aanbevelingen

Gezien de positieve resultaten die uit dit onderzoek gekomen zijn, is het aan te bevelen om het werken aan de samenwerkingsvaardigheden voort te blijven zetten. Wanneer er gekozen wordt om hier ook in het klaslokaal aan te werken zal er waarschijnlijk ook een beter resultaat optreden. Ook zullen er meerdere doelen gerealiseerd worden zoals elkaar complimenten geven. Uit de eerder genoemde literatuur van Battistich, Solomon en Delluchi (1993) kwam naar voren dat samenwerken de sfeer in de klas bevordert en ook uit dit onderzoek blijkt dit. Daarnaast is het van belang dat de samenstelling van de groep gedurende de interventieperiode zoveel mogelijk hetzelfde blijft. Dit om eventuele gedragsveranderingen en/of het anders toepassen van de samenwerkingsvaardigheden tegen te gaan, en om zo dus eenduidige conclusies te kunnen trekken na de interventieperiode.

Aan te bevelen is dat er ook bij andere klassen gewerkt wordt aan de samenwerkingsvaardigheden. Bij veel groepen is de sfeer in de klas redelijk goed, maar wordt er door de vakleerkrachten gym opgemerkt dat ook bij deze groepen verbetering kan plaatsvinden in de vaardigheden. Daarbij

zouden de leerkrachten zich meer kunnen verdiepen in de vaardigheden die de leerlingen moeten bezitten willen zij op een goede manier kunnen samenwerken.

Gezien de resultaten na een interventieperiode van zeven weken, wordt geadviseerd om de interventieperiode over een langere periode uit te voeren.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar mijn begeleidende docent vanuit de Fontys Sporthogeschool, Brenda Cervenka. Tijdens dit proces heeft zij het onderzoek voorzien van feedback en hulp geboden daar waar nodig. Ook wil ik klas Dbasis 7-8 van de Mytylschool Tilburg bedanken voor de medewerking en het enthousiasme waarmee zij hebben deelgenomen. Daarmee wil ik ook mijn begeleiders Peggy en Aron bedanken en Femke voor de interviews, hulp en medewerking. Als laatste bedank ik mijn familie en Casper Oliemans voor de steun en hulp tijdens dit onderzoek.

Bronnenlijst

Aronson, E., Wilson, T.D., & Akert, R.M. (2011). *Sociale psychologie*. Amsterdam: Pearson Benelux bv

Baarda, D.B., van der Hulst, M., de Goede, M., (2012) *Basisboek Interviewen. Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Houten, Nederland: Noordhoff Uitgevers BV

Battistich, V., Solomon, D., & Delucchi, K. (1993). *Interaction processes and student outcomes in cooperative learning groups*. The Elementary School Journal, 94(1), 19-32.

Denessen, E., Van Der Meijden, H., Martens, L., Verbruggen, I., Krol, K. (2007) *Samenwerkingsvaardigheden bij coöperatief leren: De ontwikkeling van een observatie-instrument*. Groningen. Onderwijs Research Dagen 2007.

Dijkstra, S.A.M. (z.j.) *Kerdoelen speciaal onderwijs*. Verkregen op 21 november, 2016, van http://www.slo.nl/speciaal/so/nl_ml/kerndoelen_leerlijnen/kerndoelen/kerndoelen-speciaal-onderwijs.pdf

Donkers, A., Vermulst, A.A. (2011). *Klimaatschaal. Meetinstrument voor het vaststellen van het klimaat in de klas voor de bovenbouw van het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar onderwijs*. Oss/Uden.

Dyson, B. (2002). *The implementation of cooperative learning in an elementary physical education program*. Journal of Teaching in Physical Education, 22, 69-85

Geuze, R.H. (2016) *Motorische ontwikkelingsstoornissen: DCD en dyspraxie*. In: H. Swaab, A. Bouma, J. Hendriksen & C. König (Eds.) *Klinische Kinderneuropsychologie* (Chapter 21), 2nd revised edition, pp. 553-584. Amsterdam, Boom Uitgevers. ISBN 9789089534859

Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., Scheepsmma, W. (2011) *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Amersfoort, Nederland: ThiemeMeilenhoff.

Liquid Development (2016) *Sometics.com*. Verkregen op 30 oktober, 2016, van <https://www.sometics.com/nl/sociogram>

Meihuizen-de Regt, M.J., de Moor, J.M.H., Mulders, A.H.M. (2009). *Kinderrevalidatie*. Assen, Nederland: Van Gorcum.

Mytyschool Tilburg (2016). *Schoolgids 2016/2017*. Tilburg, Nederland.

Paternotte, A., Buitenlaar, J. (2005). *Het is ADHD: Alles over de kenmerken, diagnose, behandeling en aanpas thuis en op school*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

Peters, P.A.F., Huisman, J., van Emmerik-Levelt, H.M.G. (1999). *Gedragsproblemen en emotionele problemen bij kinderen in het Mytyl- en Tytylonderwijs*. Kind en adolescent. 20. 29-34

Pont, S. (2013). *Sociaal? Vaardig! Hoe stimuleer je de acht belangrijkste sociaal-emotionele vaardigheden van je kind*. Amsterdam, Nederland: Hogrefe Uitgevers

Prins, P., Braet, C. (2014). *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.

Schieving, J. (2007). *DCD*. Verkregen op 22 november, 2016, van
<http://www.kinderneurologie.eu/ziektebeelden/ontwikkeling/DCD.php>

Vanden Eynden, M., Behets, D. (red.) (2005). *Sociaal vaardig in de lichamelijke opvoeding*. Leuven, België: Acco

Bijlagen

Bijlage 1: Tussenproduct onderzoeksopzet

Hoe ziet het onderzoek eruit?

Het onderzoek is uitgevoerd op de Mytyschool in Tilburg met klas Dbasis 7-8. De leeftijd van deze kinderen is tussen de 10 en 12 jaar. In de groep bestaand uit 11 leerlingen, waarvan 8 jongens en 3 meisjes, heerst een sfeer die door zowel de leerlingen als de leerkrachten niet als prettig wordt ervaren. Dit is gebaseerd uit een gesprek dat heeft plaatsgevonden met de vakleerkracht gym waarin hij aangeeft niet graag te werken met deze klas. De sociale interactie tussen de leerlingen is niet optimaal. Er wordt niet op een positieve manier met elkaar gecommuniceerd en vaak ontstaan er ruzies. Tijdens samenwerkingsvormen is er aangegeven dat de leerlingen vinden dat er niet naar elkaar geluisterd wordt. Kenmerkend aan deze klas is dat negen leerlingen gediagnosticeerd zijn met DCD, de overige twee leerlingen zitten in een rolstoel (zie bijlage 1). De leerlingen krijgen twee keer per week gymles, één keer van de stagiaire en één keer van de vakdocent gym. Tijdens de interventieperiode is er gedurende negen weken onderzoek gedaan in de klas. In de eerste week is er een voormeting uitgevoerd met een vragenlijst en een interview met de leerkrachten. Hierna hebben er zeven weken plaatsgevonden waarin interventielessen zijn uitgevoerd met een frequentie van één keer in de week. Aan het eind is er een nameting uitgevoerd, deze is gelijk aan de voormeting. Omdat het probleem zich alleen voordoet in deze klas, is het niet zinvol om gebruik te maken van een controlegroep.

Tijdens het onderzoek is er gewerkt met verschillende onderzoeksinstrumenten. Zo is er een sociogram afgenomen, er is een vragenlijst over de klimaatschaal ingevuld, er hebben interviews plaatsgevonden en als laatste is er gebruik gemaakt van een logboek. Het sociogram is afgenomen in oktober. Hier hebben de leerlingen aangegeven met wie zij wel en niet graag spelen en samenwerken (zie bijlage 2). Zo is er inzicht gecreëerd in de groepsstructuur van de groep (Liquid Development, 2016). Aan het begin van de interventies is het sociogram voor een tweede keer afgenomen om het zo betrouwbaar mogelijk te houden. Zo is er tijdens de interventies rekening gehouden met de groepssamenstellingen. Aan het eind van het onderzoek is deze nogmaals afgenomen om in kaart te brengen of de groepsstructuur veranderd is.

De leerlingen hebben ook een vragenlijst aangereikt gekregen. Deze vragenlijst betreft de 'Klimaatschaal' (zie bijlage 3.1). Er is gekozen voor deze vragenlijst omdat de leerlingen op deze manier kunnen aangeven wat voor klimaat er volgens hun heerst in de klas (Donkers & Verhulst, 2011). De vragenlijst bestaat uit een algemeen deel (hierin worden vragen gesteld over de klas) en een specifiek gedeelte die leraar-specifieke vragen betreft. Het algemene deel is voor de leerlingen aangepast naar hun niveau. Hier zal dus een klein verschil gemaakt worden met de originele vragenlijst (zie bijlage 3.2). Zo is er gebruik gemaakt van de Van Dale om woorden makkelijker te beschrijven. Dit betreft de met geel gearceerde woorden. Omdat het leraar-specifieke deel niet relevant is voor het onderzoek zullen deze vragen niet gesteld worden aan de leerlingen. De vragenlijst bestaat uit 16 vragen waarin het voornamelijk gaat over de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de klas. De leerlingen geven een score aan op een schaal van 1 tot en met 4, waarin 1 (bijna) nooit is en 4 vaak. Het afnemen van de vragenlijst zal zowel bij de voor- als de nameting plaatsvinden op maandagmiddag na de gymles. Zo wordt ervoor gezorgd dat de gymles voor de leerlingen nog vers in het geheugen zit. Beide momenten zullen worden gehouden in het klaslokaal, hier kunnen de leerlingen niet met elkaar overleggen en zijn er weinig prikkels voor hen waardoor zij geconcentreerd de vragenlijst kunnen invullen. Hoe de vragenlijst geanalyseerd is, is te zien in bijlage 4. Aan de hand van de resultaten zal er een conclusie getrokken worden waarin de

resultaten zullen worden opgenomen. Daarnaast zal er ook een aanbeveling geschreven worden waarin eventuele toekomstige handelingen opgenomen gaan worden.

Ook is er een interview afgenomen met de groepsleerkracht en de vakleerkrachten gym (zie bijlage 5). De vragen van het interview voor de interventies zijn vooral op het gedrag van de beginsituatie gericht. In het interview na de interventies zijn voornamelijk vragen gesteld om de verschillen met de beginsituatie te kunnen vaststellen.

Het doel van de interventies is om de sociale interactie van klas Dbasis 7-8 te verbeteren door het gebruik van samenwerkingsvaardigheden. Tijdens de zeven weken durende interventies is er dan ook ingespeeld op de communicatieve basisvaardigheden van de leerlingen. Denessen, van der Meijden, Martens, Verbruggen en Krol (2007) beschrijven een aantal verschillende vaardigheden. In dit onderzoek is er gekozen voor een aantal concreet waarneembare gedragingen zoals: elkaars naam gebruiken, rustig praten, andere groepjes niet storen en materiaal met elkaar delen. Tijdens de interventielessen is de onderzoeker de leerlingen op deze vaardigheden gaan coachen. Voorafgaande aan de les is er besproken welke basisvaardigheid die les centraal staat (Zie bijlage 6). Voor een precieze beschrijving van de interventies zie bijlage 7. Op het pictogrammenbord wordt er elke week een andere pictogram opgehangen zodat de leerlingen regelmatig op het bord kunnen kijken (zie bijlage 8). Op deze manier hebben de leerlingen de mogelijkheid gehad om zelf bewust aan deze vaardigheid te werken. Aan het eind van de les hebben er evaluatiegesprekken plaatsgevonden tussen de onderzoeker en de leerlingen. Hier heeft de onderzoeker gesloten vragen gesteld aan de leerlingen over hoe zij vonden dat het werken aan de samenwerkingsvaardigheid ging. De leerlingen antwoordden door middel van het opsteken van de vinger. Deze evaluatiegesprekken zijn gefilmd om een zo betrouwbaar mogelijke vastlegging in het zelfontwikkeld logboek te garanderen (zie bijlage 9).

Na afloop van de interventies heeft er nog een nameting plaatsgevonden. Deze is op dezelfde wijze uitgevoerd als de voormeting. De meeste gebruikte meetinstrumenten zijn compleet hetzelfde gebleven, behalve het interview met de leerkrachten. In dit interview zijn een aantal vragen op een andere manier gesteld.

Betrouwbaarheid

Omdat er gebruik gemaakt wordt van triangulatie (drie verschillende onderzoeksmethodes) is de geldigheid van dit onderzoek groter. De Klimaatschaal is een bestaande vragenlijst die deels gebruik wordt (zie eerder). De Klimaatschaal stelt de betrouwbaarheid vast op basis van de inter-item relaties. Ook wordt de betrouwbaarheid van de test groter wanneer er gebruik gemaakt wordt van een test-hertest, wat in dit onderzoek van toepassing is (Donkers & Verhulst, 2011). Wat betreft de evaluatiegesprekken met de leerlingen is het maar de vraag of leerlingen de waarheid spreken. Door middel van doorvragen kunnen de leerlingen hun antwoord onderbouwen. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van audio- en video-opnames (Baarda, van der Hulst & Goede, 2012). Hierdoor is controle van het interview mogelijk. Andere personen kunnen het interview beluisteren om eventuele interpretaties tegen te gaan. Ook voor het interview met de leerkrachten is hier gebruik van gemaakt. Als laatste moet er rekening gehouden worden met factoren die het onderzoek ongewild beïnvloeden. Zo kan er een voorval zijn geweest tijdens de eerder doorgebrachte uren op

school. Om ervoor te zorgen dat dit het onderzoek niet beïnvloed, zullen deze conflicten uitgesproken zijn wanneer de leerlingen deelnemen aan de gymles. Dit is bij aanvang van de gymles afgestemd met de groepsleerkracht.

Bijlage 2: Reden van plaatsing Mytyschool Tilburg

Diagnoses Dbasis 7-8

Reden van plaatsing Mytyschool Tilburg	
Q.	DCD. Er wordt onderzoek gedaan naar ADHD. Er is een achterstand in de motorische ontwikkeling en spraak/taal ontwikkeling. Is erg snel vermoeid. Recidiverende urolithiosis en urineweginfectie.
T.	Niet geclassificeerde myopathie met deconditionering bij a-specifieke spierbioptafwijkingen (multi Mini Core myopathie). Er is geen sprake van een spierziekte → Zeer forse disuse met conditieverlies
M.*	Ontwikkelingsachterstand, motorische achterstand. ASS en MCDD Motorische achterstand, SI problemen, snellere vermoeidheid en gedragsproblemen. Aanvankelijk was er sprake van een ontwikkelingsachterstand waarvoor, ondanks uitgebreid onderzoek, nog geen diagnose is gesteld. Verdenking van apnoe en epilepsie
S.	Congenitale spinale spieratrofie m.a.g. spierzwakte en contracturen in onderlichaam. Een erfelijke aandoening die niet verergert. Gaat gepaard met heesheid Afwijkende stand van de voeten Zit in een handbewogen rolstoel.
A.*	Ernstige aangeboren hartafwijking. (congenitale cyanogene monoventriculaire hartafwijking) waarvoor verschillende operaties in het verleden. Hij is beperkt belastbaar, zit in een handbewogen rolstoel
D.	DCD, PDD-NOS, dyslectisch
C.	DCD Adipositas Brildragend
W.	DCD Algehele ontwikkelingsachterstand ADHD
DS.	DCD ADHD Dyslexie Adipositas
P.	DCD
MS.	DCD Spraak/taalstoornis Dyslexie Dyscalculie
TS.	DCD Schisis enkelvoudig algeheel Dyslexie Dyscalculie
L.	DCD ADHD Asperger

*Deze leerlingen worden niet opgenomen in het onderzoek omdat zij niet deelnemen aan de gymles.

Bijlage 3.1: Sociogram sociaal klas DBasis 7-8

DBasis 7-8, Oktober 2016 (sociaal), 30 oktober 2016

	C.	D.	L.	P.	Q.	T.	TS.	W.	DS.	MS.	S.	+	.
C.	X			X	X	V	X		V		V	3	3
D.	X	X	X	V			V	X	V			3	3
L.			X	V	X		V	V		X	X	3	3
P.	X	V	X	X	V		V	X				3	3
Q.	X	V	X	V	X		V		X			3	3
T.	V	V	X	X	X	X	V					3	3
TS.	X	V	X	V		V	X	X				3	3
W.				X	X	V	V	X		V	X	3	3
DS.			X	V	X		V	X	X		V	3	3
MS.	X		V	X	X				V	X	V	3	3
S.		V	X	V	X	V		X			X	3	3
Totaal punten positief	1	5	1	6	1	4	7	1	3	1	3	33	
Totaal punten negatief	5	0	7	4	7	0	1	5	1	1	2		33

© 2016 Liquid Development

Rood-gearceerde leerling heeft tussentijds de klas verlaten.

Bijlage 3.2: Sociogram werkgerelateerd klas DBasis 7-8

DBasis 7-8, Oktober 2016 (werkgerelateerd), 30 oktober 2016

	C.	D.	L.	P.	Q.	T.	TS.	W.	DS.	MS.	S.	+	.
C.	X			X	X	V	X	V		V		3	3
D.	X	X	X	V	X		V		V			3	3
L.	V		X	V	X	V				X	X	3	3
P.	X	V	X	X			V	X			V	3	3
Q.	X	V	X	X	X		V			V		3	3
T.	V	V	X	X	X	X	V					3	3
TS.	X	V	X		X	V	X				V	3	3
W.				X	X	V	V	X		V	X	3	3
DS.		V	X		X		V	X	X		V	3	3
MS.			X		X	V		X	V	X	V	3	3
S.		V	X		X	V		X		V	X	3	3
Totaal punten positief	2	6	0	2	0	6	6	1	2	4	4	33	
Totaal punten negatief	4	0	8	4	9	0	1	4	0	1	2		33

© 2016 Liquid Development

Rood-gearceerde leerling heeft tussentijds de klas verlaten.

KLIMAATSCHAAL

**voor het voortgezet onderwijs en voor
de bovenbouw van het basisonderwijs**

- voornaam tussenvoegsel achternaam
1. Naam leerling: _____
2. Naam school: _____
3. Klassencode (naam van de klas): _____
4. Geslacht (omcirkel het cijfer): meisje ☐ 1 jongen ☐ 2
5. Type onderwijs (omcirkel het cijfer dat van toepassing is):
1	Basisonderwijs VMBO gemengde leerweg met	10	LWOO
2	SBAO (speciaal basisonderwijs) VMBO	11	theoretische leerweg
3	Praktijkonderwijs VMBO theoretische leerweg met	12	LWOO
4	Assistentenleerweg	13	HAVO/VWO/atheneum/Gymnasium
5	VMBO basisberoepsgerichte leerweg REC scholen	14	MBO niveau 1 en 2
6	VMBO kaderberoepsgerichte leerweg	15	MBO niveau 3 en 4
7	VMBO kaderberoepsgerichte leerweg met LWOO	16	Anders nl. :
8	9 VMBO gemengde leerweg	17	
6. In welke groep of leerjaar zit je? (cijfer omcirkelen):
1	2	3	4	5	6	7	8
7. Datum van invullen (ddmmjjjj) bv 23042006:
-								
--	--	--	--	--	--	--	--
--	--	--	--	--	--	--	--

Toelichting.

Het algemeen gedeelte gaat over de klas of groep waarin jij zit, maar met verschillende leraren.
Het specifieke gedeelte gaat over de leraar waarover je deze vragenlijst moet invullen. Elke vraag heeft vier antwoordmogelijkheden met de volgende betekenis:

- 1 = komt nooit of bijna nooit voor
2 = komt soms voor
3 = komt regelmatig voor
4 = komt vaak voor

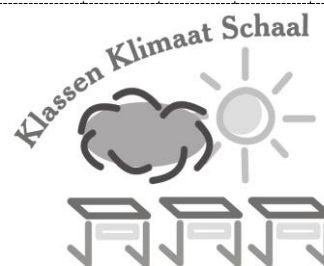
Omcirkel voor elke vraag het antwoord dat van toepassing is. Denk niet te lang na, je eerste indruk is meestal de beste.

Algemeen gedeelte over je klas

		(bijna) nooit	soms	regel- matig	vaak
1	Ik vind mijn klas leuk	1	2	3	4
2	Leerlingen in deze klas maken ruzie met elkaar	1	2	3	4
3	Ik kan goed met de meeste klasgenoten opschieten	1	2	3	4
	Er zijn leerlingen in onze klas die spullen van anderen kapot maken	1	2	3	4
5	Bij moeilijkheden word ik door klasgenoten geholpen	1	2	3	4

6	Er zijn leerlingen uit onze klas die elkaar buiten schooltijd lastig vallen	1	2	3	4
7	Er zijn leerlingen in deze klas die elkaar uitschelden	1	2	3	4
8	In deze klas worden leerlingen gepest	1	2	3	4
9	In deze klas roddelen leerlingen over elkaar	1	2	3	4
10	Er zijn leerlingen in onze klas die elkaar wel eens slaan of schoppen	1	2	3	4

11	Ik voel me in deze groep op mijn gemak	1	2	3	4
12	Ik voel dat ik bij deze groep hoor	1	2	3	4
13	Ik werk graag samen met een klasgenoot aan een opdracht	1	2	3	4
14	Ik vind de leerlingen in mijn klas aardig	1	2	3	4
15	In deze klas word je uitgelachen als je een verkeerde vraag stelt	1	2	3	4
16	Ik denk dat mijn klasgenoten mij wel aardig vinden	1	2	3	4

Specifiek gedeelte over leraar (naam invullen):

hij/zij geeft het vak:

		(bijna) nooit	soms	regel- matig	vaak
1	Er wordt in deze klas bij deze leraar veel lawaai gemaakt tijdens de lessen	1	2	3	4
2	Ik heb graag les van deze leraar.	1	2	3	4
3	De lessen van deze leraar vind ik prettig	1	2	3	4
	Omdat het zo onrustig is tijdens de les van deze leraar kan ik in deze klas moeilijk opletten	1	2	3	4
4	Ik vind dat de lessen bij deze leraar rommelig verlopen	1	2	3	4
	Ik vind deze leraar aardig	1	2	3	4

6	Het kost deze leraar veel tijd om de klas rustig te krijgen	1	2	3	4
7	Deze leraar vindt het leuk om aan onze klas les te geven	1	2	3	4
8	Deze leraar heeft een goede bui	1	2	3	4
9	Deze leraar zegt regelmatig dat de leerlingen goed gewerkt hebben	1	2	3	4
10	Bij deze leraar is het rustig tijdens de les	1	2	3	4

11	Deze leraar stelt de leerlingen op hun gemak als ze een proefwerk moeten maken	1	2	3	4
12	Bij deze leraar is het in de klas is het rustig genoeg om vlug met de les te beginnen	1	2	3	4
13	Bij deze leraar kan ik met mijn problemen terecht	1	2	3	4
14	Deze leraar besteedt voldoende tijd aan alle leerlingen	1	2	3	4
15	Deze leraar laat duidelijk merken als je iets goed hebt gedaan	1	2	3	4

16	Deze leraar heeft belangstelling voor de leerlingen	1	2	3	4
17	Deze leraar helpt je als je iets niet kan	1	2	3	4

Bedankt voor het invullen!

KLIMAATSCHAAL

**voor het voortgezet onderwijs en voor
de bovenbouw van het basisonderwijs**

1. Naam Leerling: Voornaam Tussenvoegsel Achternaam

2. Naam school: Mytylschool Tilburg _____
3. Geslacht (omcirkel wat van toepassing is) Jongen Meisje
4. In welke groep of leerjaar zit je? (cijfer omcirkelen):

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---
5. Datum van invullen (ddmmjjjj) bv 23042006:

--	--	--	--	--	--	--	--

Toelichting.

Het algemeen gedeelte gaat over de klas of groep waarin jij zit, maar met verschillende leraren.
Het specifieke gedeelte gaat over de leraar waarover je deze vragenlijst moet invullen. Elke vraag heeft vier antwoordmogelijkheden met de volgende betekenis:

- 1 = komt nooit of bijna nooit voor
2 = komt soms voor
3 = komt regelmatig voor
4 = komt vaak voor

Omcirkel voor elke vraag het antwoord dat van toepassing is. Denk niet te lang na, je eerste indruk is meestal de beste.

Algemeen gedeelte over je klas

		(bijna) nooit	Soms	Regel- matig	Vaak
1	Ik vind mijn klas leuk	1	2	3	4
2	Leerlingen in deze klas maken ruzie met elkaar	1	2	3	4
3	Ik kan goed met de meeste klasgenoten opschieten	1	2	3	4
4	Er zijn leerlingen in onze klas die spullen van anderen kapot maken	1	2	3	4
5	Als ik iets moeilijk vind helpen klasgenoten mij	1	2	3	4

6	Er zijn leerlingen uit onze klas die elkaar buiten schooltijd lastig vallen	1	2	3	4
7	Er zijn leerlingen in deze klas die elkaar uitschelden	1	2	3	4
8	In deze klas worden leerlingen gepest	1	2	3	4
9	In deze klas worden er slechte dingen over elkaar gezegd	1	2	3	4
10	Er zijn leerlingen in onze klas die elkaar wel eens slaan of schoppen	1	2	3	4

11	Ik voel me in deze groep op mijn gemak	1	2	3	4
12	Ik voel dat ik bij deze groep hoor	1	2	3	4
13	Ik werk graag samen met een klasgenoot aan een opdracht	1	2	3	4
14	Ik vind de leerlingen in mijn klas aardig	1	2	3	4
15	In deze klas word je uitgelachen als je een verkeerde vraag stelt	1	2	3	4
16	Ik denk dat mijn klasgenoten mij wel aardig vinden	1	2	3	4

Bedankt voor het invullen!

Bijlage 5: Analyse klimaatschaal

Zoals eerder aangeven zullen de vragenlijsten ingevuld worden na de gymles op maandagmiddag. Dit zal zijn tussen 14:45 en 15:15. Er is gekozen voor deze tijd omdat dit net na de gymles is. De leerlingen hebben de gymles dan nog goed in het geheugen zitten waardoor zij deze op een eerlijke manier gerelateerd aan de gymles kunnen invullen. Na de zeven weken interventie zal de vragenlijst nogmaals ingevuld worden om te zien of er na de interventies daadwerkelijk een verbetering in de sfeer van de klas heeft plaatsgevonden.

De originele vragenlijst bestaat uit twee delen. Het algemene deel en een specifiek gedeelte. Uit de gehele vragenlijst zijn er vier begrippen ontwikkeld waarmee het pedagogisch klimaat kan worden vastgesteld (Donkers & Vermeulen, 2014). Uit het algemeen deel kan de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de klas worden vastgesteld. Uit het specifieke gedeelte wordt de orde in de klas en de kwaliteit van de interactie tussen de leerling en leerkracht vastgesteld. Omdat die laatste twee niet relevant zijn voor mijn onderzoek zal alleen het algemene deel aangereikt worden aan de leerlingen. In de vragenlijst voor de leerlingen van klas Dbasis 7-8 van de Mytyschool Tilburg zijn een aantal kleine aanpassingen gemaakt in de vraagstellingen zodat deze op hun niveau is. Deze aanpassingen zijn bovenstaand te zien (geel gearceerd).

De scoring van de klimaatschaal zal gedaan worden volgens de handleiding van de klimaatschaal (Donkers & Vermeulen, 2014). De leerlingen kruisen op het formulier één van de antwoordcategorieën aan, dit kan zijn 1 (bijna) nooit, 2 soms, 3 regelmatig en 4 vaak. Omdat er vragen zijn die op een negatieve manier gesteld worden (aangegeven in Tabel 1 met een minteken), moeten deze omgescoord worden: 1=4, 2=3, 3=2 en 4=1. De items zijn te zien in onderstaande Tabel 1.

Kwaliteit onderlinge leerlingrelaties	Sfeer in de klas
a1	a2 (-)
a3	a4 (-)
a5	a6 (-)
a11	a7 (-)
a12	a8 (-)
a13	a9 (-)
a14	a10 (-)
a16	a15 (-)

Tabel 1. De items van de begrippen van de klimaatschaal (algemeen deel). Aangepast overgenomen uit Klimaatschaal handleiding (p. 14) door A. Donkers en A. Vermulst (2014).

Van elk begrip wordt een ruwe score berekend door hier een gemiddelde van uit te rekenen. Hierbij moeten van de sfeer in de klas eerst de items omgescoord worden zoals aangegeven in Tabel 1. De ruwe scores kunnen uiteindelijk worden omgezet in normscores. Ook kan er een onderscheid

gemaakt worden op basis van de zeven septielen. Dit gebeurt aan de hand van het omscoringstabel die te zien is in Tabel 2. Dit tabel is ontwikkeld door de klimaatschaal.

1	Septiel	1	2	3	4	5	6	7
2	Kwalificatie	Zeër laag	Laag	Onder gemiddeld	Gemiddeld	Boven gemiddeld	Hoog	Zeër hoog
3	% van – t/m	0 – 5	6 – 15	16 – 35	36 – 65	66 – 85	86 – 95	96 – 100
4	% in klasse	5	10	20	30	20	10	5
5	Ruwe score van – t/m	1 – 1.90	1.91 – 2.40	2.41 – 2.90	2.91 – 3.55	3.56 – 3.80	3.81 – 3.90	3.90 – 4.00

Tabel 2. Omzetting van ruwe scores naar normscores voor kwaliteit onderlinge leerlingrelaties van normgroep 7. Overgenomen uit klimaatschaal handleiding (p. 42) door A. Donkers en A. Vermulst (2014).

Het omscoringstabel dat hierboven te zien is, is gemaakt voor normgroep 7, dit wil zeggen een MBO school. Voor een clusterschool 3 staan deze niet in de handleiding, deze worden via de site uitgerekend door www.klimaatschaal.nl.

Bijlage 6.1: Topiclijst Interview leerkrachten voorafgaand aan de interventies

Voorafgaand aan de interventies zal er een interview plaatsvinden met zowel de groepsleerkracht als de vakleerkrachten gym. Het interview zal gaan over hoe zij de sfeer in de klas ervaren en wat zij graag anders willen zien in de klas.

Het doel van het interview is om een beeld te krijgen hoe de leerkrachten de sfeer in de klas ervaren. Dit voor zowel voor als na de interventies. Zo kom ik te weten of zij vinden dat de interventies nut gehad hebben en het eens zijn geweest met mijn gemaakte keuzes. Daarnaast wil ik graag uit het tweede interview weten of zij prettiger werken met de klas en daadwerkelijk verschil merken.

Topiclijst:

- Sfeer in de klas
- Samenwerkingsvaardigheden

Topic 1: Sfeer in de klas

Het klimaat in de klas is afhankelijk van de interactie tussen docenten en leerlingen en tussen leerlingen onderling (Brekelmans, 2010). Hoe vindt u de interactie tussen de leerlingen onderling?

- Kunt u hier een voorbeeld van geven?

Sub-vragen

Om tot een beeld te komen wat de leerlingen vinden van de sfeer in de klas is de Klimaatschaal afgenomen. Hoe denkt u dat de leerlingen de sfeer in de klas vinden?

Hoe ziet u de samenwerking tussen de leerlingen onderling in de klas?

- Kunt u hier een voorbeeld van geven?

Denkt u dat er gepest wordt in de klas?

- Zijn het vaak dezelfde leerlingen die gepest worden of dezelfde leerlingen die pesten?

Zijn er leerlingen die worden uitgescholden?

- Geven de leerlingen elkaar andere 'namen' in plaats van uitschelden?

Hoe zou volgens u de sfeer in de klas beter kunnen?

- Heeft u nog tips voor mij?
- Wat zou volgens u een goede aanpak zijn?

Topic 2: Samenwerkingsvaardigheden

Volgens een gevonden artikel moeten leerlingen voldoen aan verschillende samenwerkingsvaardigheden wil het samenwerken goed verlopen (Denessen, van der Meijden, Martens, Verbruggen & Krol, 2007). Tijdens de interventies zal ik gaan werken aan deze vaardigheden. Denkt u dat hierdoor de sfeer in de klas bevorderd gaat worden?

- Waarom wel?
- Waarom niet?

Sub-vragen

Eén van de vaardigheden waar ik aan ga werken is het laten uitpraten van elkaar. Hoe ervaart u deze vaardigheid op dit moment?

- Waaruit vind u blijken dat dit wel/niet goed gebeurt?

Hoe vindt u dat het delen van materiaal verloopt in de klas?

- Wordt er daarbij ruzie gemaakt?

Worden er regelmatig complimenten aan elkaar gegeven door de leerlingen of zou dit meer mogen?

- Hoe zien deze complimenten er dan uit?
- Waar zouden ze meer complimenten over mogen geven (gedrag, uiterlijk etc.)?

Is er een vaardigheid waarvan u vindt dat ik daaraan moet gaan werken bij deze klas? (Bestand laten zien)

- Waarom vind u dat ik hier aan zou moeten werken?
- Hoe ziet de interventie er voor u dan uit?

Bijlage 6.2: Topiclijst Interview leerkrachten na afloop van de interventies

Na afloop zal er nogmaals een interview plaatsvinden met dezelfde leerkrachten. De eerdere vragenlijst is veranderd in lichte mate. De leerkrachten hebben eerder verwachtingen aangegeven. Na de interventies worden vragen gesteld waarin de leerkrachten kunnen aangeven of deze verwachtingen zijn uitgekomen en of zij verbetering zien. De topiclijst blijft hetzelfde als bij het eerste interview.

Veel vragen zijn afhankelijk van het gegeven antwoord in het interview bij de voormeting. Daarom is er gekozen om voor elke leerkracht een andere topiclijst te maken. Deze zullen mogelijk nog aangepast gaan worden na de resultaten.

Interview nameting Femke

Topic 1: Sfeer in de klas

De afgelopen weken heb ik gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen om ervoor te zorgen dat de sfeer in de klas verbeterd wordt. Ziet u tijdens de gymlessen een verandering hier in?

- Kunt u hiervan een voorbeeld geven?
- Wat is de grootste verandering die er heeft plaatsgevonden
- Hoe vond u dat de leerlingen reageerden op de verschillende vaardigheden waar er aan gewerkt is?

Onlangs heeft er in de klas een vervelende gebeurtenis plaatsgevonden waarbij de leerlingen via het internet gepest werden. Kunt u kort uitleggen wat er gebeurt is?

- Wat voor invloed heeft dit gehad op de klas?
- Nu het opgelost is, heeft het een positief of negatief effect op de groep?

Sub-vragen

Ik heb de klimaatschaal vorige week nogmaals afgenomen. Verwacht u dat de leerlingen positiever zijn of negatiever?

- Positiever/negatiever: Waar aan merkt u dat bij de leerlingen?

U gaf tijdens het eerste interview aan dat u verwachtte dat een drietal leerlingen de klimaatschaal negatief invulde, denkt u dat deze leerlingen positiever zijn geworden?

- Waaraan merkt u dat in de klas?

Ook gaf u aan dat er met deze leerlingen niet graag samengewerkt wordt, is dit nu beter geworden?

- Kunt u hier een voorbeeld van geven?
- De samenwerking in de rest van de klas, gaat deze op het moment ook beter?

Tijdens het interview vroeg ik u of er gepest werd in de klas waarop u het antwoord 'nee' gaf. Denkt u daar nu anders over dan eerst na de laatste gebeurtenissen?

- ?
- Zijn er op dit moment nog pesterijen gaande in de klas?

Wanneer er intensiever met deze methode gewerkt zou worden, zou er dan nog een grotere verbetering kunnen plaatsvinden in de klas?

- Zo ja, ziet u dan mogelijkheden tot voortzetten van deze methode?
- Zo nee, waarom niet?

Topic 2: Samenwerkingsvaardigheden

Er is de afgelopen periode gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen. Tijdens de gymlessen stond er telkens een andere vaardigheid centraal waar aandacht aan werd besteed. Denkt u dat deze methode bevorderlijk is geweest voor de sfeer in de klas?

- Zo ja, waaraan kunt u dat merken?

Eén van de onderdelen waaraan ik gewerkt heb is het laten uitpraten van elkaar. U gaf aan dat de leerlingen dit redelijk goed doen, behalve wanneer zij enthousiast zijn over iets. Merkt u dat er hier verbetering in zit?

- Kunt u hier een voorbeeld van geven?

Tijdens de interventies is er twee keer aandacht besteed aan het complimenten geven. Ik had hiervoor gekozen omdat ik het de eerste keer niet erg goed vond gaan. De tweede keer ging dit wel beter. Merkt u hier in de klas ook verbetering in?

- Zo ja, kunt u hier een voorbeeld van geven?

Wanneer er gekeken wordt naar de komende periode, denkt u dat er nog veel verbetering kan plaatsvinden in deze vaardigheden?

- Zo ja, kunnen de interventies doorgaan zoals de afgelopen weken?
- Zo nee, welke aanpassingen zouden er gemaakt moeten worden?

Ik wil u graag bedanken voor de samen- en medewerking aan dit onderzoek.

Interview nameting Aron

Topic 1: Sfeer in de klas

De afgelopen weken heb ik gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen om ervoor te zorgen dat de sfeer in de klas verbeterd wordt. Ziet u tijdens de gymlessen een verandering hier in?

- Kunt u hiervan een voorbeeld geven?
- Wat is de grootste verandering die er heeft plaatsgevonden
- Hoe vond u dat de leerlingen reageerden op de verschillende vaardigheden waar er aan gewerkt is?

Onlangs heeft er in de klas een vervelende gebeurtenis plaatsgevonden waarbij de leerlingen via het internet gepest werden. Heeft u hier veel van gemerkt tijdens de gymlessen?

- Zo ja, kunt u hier een voorbeeld van geven?
- Het is nu opgelost, wat voor invloed denkt u dat dit gehad heeft op de klas?

Sub-vragen

U gaf aan tijdens het eerste interview dat u vindt dat de leerlingen vaak erg negatief zijn naar elkaar in de opmerkingen, vind u dat nu verbeterd?

- Waaraan kunt u dit zien? Kunt u een voorbeeld geven?
- Zou het nog meer verbeterd kunnen worden?

We hebben het tijdens het eerdere interview ook gehad over de samenwerking in de klas. Wanneer de touwtjes door ons in handen gehouden werden ging het redelijk, denkt u dat de leerlingen dit nu iets meer zelfstandiger kunnen dan eerst?

- Zo ja, waaruit blijkt dit?
- Zo nee, welke verbetering zou er nog kunnen plaatsvinden?

Worden de leerlingen nog steeds uitgescholden in de klas? U gaf eerder aan dat het al wel minder is dan het begin van het schooljaar. Is dit naar uw mening nog meer vooruit gegaan?

Ook hebben we het erover gehad dat drie leerlingen niet erg goed in de klas liggen, zij vulden de klimaatschaal ook erg negatief in. Denkt u dat deze leerlingen nu positiever geworden zijn?

- Ze hebben deze inderdaad positiever ingevuld, merkt u dit ook in de gymles dat zij beter in de groep liggen?
- Waarom denkt u dat deze negatiever/hetzelfde is ingevuld?

Topic 2: Samenwerkingsvaardigheden

Er is de afgelopen periode gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen. Tijdens de gymlessen stond er telkens een andere vaardigheid centraal waar aandacht aan werd besteed. Denkt u dat deze methode bevorderlijk is geweest voor de sfeer in de klas?

- Zo ja, waaraan kunt u dat merken?
- Zo nee, wat zou er de volgende keer dan anders/beter kunnen?

Tijdens de voormeting vroeg ik aan u hoe dat u het laten uitpraten vond gaan. U gaf aan dat dit wel een stuk beter kon en daarnaast niet alleen het laten uitpraten maar ook het luisteren naar elkaar. Ziet u verbetering hier in?

- Zo ja, kunt u hier een voorbeeld van geven?
- Zo nee, denkt u dat wanneer er meer aandacht aanbesteed zou worden dit wel beter zou gaan?

Tijdens de interventies is er twee keer aandacht besteed aan het complimenten geven. Ik had hiervoor gekozen omdat ik het de eerste keer niet erg goed vond gaan. De tweede keer ging dit wel beter. Merkt u hier in de klas ook verbetering in?

- Zo ja, kunt u hier een voorbeeld van geven?
- Zo nee, hoe denkt u dat we deze eigenschap kunnen verbeteren?

Tijdens het eerste interview zei u dat de leerlingen vaak erg negatief naar elkaar reageren. Ziet u hier verschil in nu en voor de interventies?

- Zo ja, wat is het grootste verschil?
- Zo nee, waaraan zou het kunnen liggen dat de leerlingen nog negatief zijn?

Heeft u tijdens de interventieperiode ook de competenties tijdens de donderdaglessen besproken?

Wanneer er gekeken wordt naar de komende periode, denkt u dat er nog veel verbetering kan plaatsvinden in deze vaardigheden?

- Zo ja, kunnen de interventies doorgaan zoals de afgelopen weken?
- Zo nee, welke aanpassingen zouden er gemaakt moeten worden?

Ik wil u graag bedanken voor de samen- en medewerking aan dit onderzoek.

Interview nameting Peggy

Peggy is altijd bij de interventies aanwezig geweest, daarom zullen er een aantal vragen anders gesteld worden of er extra vragen bij staan.

Topic 1: Sfeer in de klas

De afgelopen weken heb ik gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen om ervoor te zorgen dat de sfeer in de klas verbeterd wordt. Ziet u tijdens de gymlessen een verandering hier in?

- Kunt u hiervan een voorbeeld geven?
- Wat is de grootste verandering die er heeft plaatsgevonden
- Hoe vond u dat de leerlingen reageerden op de verschillende vaardigheden waar er aan gewerkt is?

Onlangs heeft er in de klas een vervelende gebeurtenis plaatsgevonden waarbij de leerlingen via het internet gepest werden. Heeft u hier veel van gemerkt tijdens de gymlessen?

- Zo ja, kunt u hier een voorbeeld van geven?
- Het is nu opgelost, wat voor invloed denkt u dat dit gehad heeft op de klas?

Sub-vragen

U hebt de interventies meegekregen. Hoe vond u de sfeer tijdens de interventies in de klas?

- Hoe vond u dat er tijdens de nabesprekingen werd gereageerd door de leerlingen?

U gaf aan tijdens het eerste interview dat u vindt dat de leerlingen vaak erg negatief zijn naar elkaar in de opmerkingen, vind u dat nu verbeterd?

- Waaraan kunt u dit zien? Kunt u een voorbeeld geven?
- Zou het nog meer verbeterd kunnen worden?

We hebben het gehad tijdens het eerste interview over het pesten in de klas. Volgens u werd dit wel gedaan, maar niet meer dan in andere situaties. Hoe denkt u hier nu over? (Ook na de recente gebeurtenissen?)

Ook hebben we het erover gehad dat drie leerlingen niet erg goed in de klas liggen, zij vulden de klimaatschaal ook erg negatief in. Denkt u dat deze leerlingen nu positiever geworden zijn?

- Ze hebben deze inderdaad positiever ingevuld, merkt u dit ook in de gymles dat zij beter in de groep liggen?
- Waarom denkt u dat deze negatiever/hetzelfde is ingevuld?

U gaf aan dat wanneer de leerlingen bewuster worden van hun gedrag er een flinke verbetering zou plaatsvinden. Denkt u dat de leerlingen tijdens deze interventie bewuster zijn geworden wat betreft de vaardigheden?

- Dat wanneer je vaak zelf let op deze dingen, het ook bij de andere leerlingen makkelijker gaat?

Topic 2: Samenwerkingsvaardigheden

Er is de afgelopen periode gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen. Tijdens de gymlessen stond er telkens een andere vaardigheid centraal waar aandacht aan werd besteed. Denkt u dat deze methode bevorderlijk is geweest voor de sfeer in de klas?

- Zo ja, waaraan kunt u dat merken?
- Zo nee, wat zou er de volgende keer dan anders/beter kunnen?

Tijdens de voormeting vroeg ik aan u hoe dat u het laten uitpraten vond gaan. U gaf aan dat dit nog niet geweldig was maar er wel gecorrigeerd werd. Vindt u dat deze vaardigheid beter gaat dan eerst?

- Zo ja, kunt u hier een voorbeeld van geven?
- Zo nee, denkt u dat wanneer er meer aandacht aanbesteed zou worden dit wel beter zou gaan?

Tijdens de interventies is er twee keer aandacht besteed aan het complimenten geven. Ik had hiervoor gekozen omdat ik het de eerste keer niet erg goed vond gaan. De tweede keer ging dit wel beter. Merkt u hier tijdens de lessen ook verbetering in?

- Zo ja, kunt u hier een voorbeeld van geven?

- Zo nee, hoe denkt u dat we deze eigenschap kunnen verbeteren?

Naar aanleiding van het eerste interview heb ik de competentie 'vragen om hulp' nog toegepast. Vind u het een goede zet dat deze competentie nog behandeld is?

- Vind u dat de leerling tijdens deze les ook daadwerkelijk meer om hulp vroeg?

Wanneer er gekeken wordt naar de komende periode, denkt u dat er nog veel verbetering kan plaatsvinden in deze vaardigheden?

- Zo ja, kunnen de interventies doorgaan zoals de afgelopen weken?
- Zo nee, welke aanpassingen zouden er gemaakt moeten worden?

Ik wil u graag bedanken voor de samen- en medewerking aan dit onderzoek.

Bijlage 7: Planning

Week	Datum	Interventie	Planning les	Planning competenties
4	23-01-2017	Voormeting	Bewegen op muziek	Voormeting
5	30-01-2017	Interventie 0	Mikken	Afwezig i.v.m. privéomstandigheden
6	06-02-2017	Interventie 0	Stoeien	Afwezig i.v.m. privéomstandigheden
7	13-02-2017	Interventie 1	Bewegen op muziek	Bij de groep blijven
8	20-02-2017	Interventie 2	Vrije keuze (bunkerbal)	Elkaar uit laten praten
9	27-02-2017	Carnavalsvakantie		
10	06-03-2017	Interventie 3	Acrogym	Andere groepjes niet storen
11	13-03-2017	Afwezig i.v.m. winterkamp		
12	20-03-2017	Interventie 4	Matbal	Materiaal met elkaar delen (overspelen)
13	27-03-2017	Interventie 5	Trefbal	Complimenten geven
14	03-04-2017	Interventie 6	Rollen op horizontaal vlak	Hulp vragen
15	10-04-2017	Interventie 7 + Nameting	Uittikslagbal	Complimenten geven
16	17-04-2017	Resultaten verwerken	2 ^e paasdag	
17	24-04-2017	Meivakantie		
18	01-05-2017	Meivakantie stage		
19	08-05-2017	Inleveren conceptartikel		
20	15-05-2017			
21	22-05-2017			
22	29-05-2017	Inleveren eindartikel		

Bijlage 8: Inhoud interventielessen

Door Denessen et al. Zijn er een aantal samenwerkingsvaardigheden beschreven. Hier wordt een opbouw gemaakt in de moeilijkheidsgraad van de vaardigheden. Er worden in het artikel zowel basisvaardigheden als voortgezette vaardigheden beschreven. Ik zal me tijdens het onderzoek vooral richten op de basisvaardigheden omdat hier nog veel verbetering kan plaatsvinden. Daarnaast zal er ook hier een opbouw te zijn in de moeilijkheidsgraad. Te beginnen met: bij de groep blijven, gevolgd door andere groepjes niet storen, elkaar uit laten praten, materiaal met elkaar delen, complimenten geven en als laatste om hulp vragen.

Voorafgaande aan de interventielessen zijn de pictogrammen uitgeprint en geplastificeerd. Tijdens de interventies zal ik veel gebruik maken van het stellen van open vragen. Wanneer ik open vraag stel, stimuleer ik de leerlingen om mee te denken. Wanneer de leerlingen zelf het antwoord kunnen bedenken geeft dit voor hen voldoening (Rhijnsburger, 2011). Daarnaast is het belangrijk dat er tijdens de lessen gecompimenteerd wordt op het concreet waarneembaar positief gedrag (Teitler, 2009). Het gedrag moet hierbij benoemd worden. Hierbij moet het gekoppeld worden aan specifiek gedrag van de leerling. Voor de leerlingen is het belangrijk dat ik ze laat weten wat ze wel en niet goed doen (Rhijnsburger, 2011).

Ook belangrijk tijdens deze lessen is dat de leerlingen eerst gaan kijken naar hun eigen competenties: hoe laat ik iemand uitpraten en geef ik de kans dat de ander kan uitpraten. Wanneer leerlingen oog hebben voor hun eigen competenties, krijgen zij ook oog voor de competenties van anderen (Overveld & Siebers, 2017).

Algemene opstart lessen

De leerlingen wachten zoals altijd op de gang totdat zij naar binnen geroepen worden door de docent. Hierna gaan zij op de bank zitten. Bij de eerste les interventie leg ik de leerlingen uit wat wij de komende weken gaan doen: werken aan de samenwerkingsvaardigheden. Maar wat ik nu eigenlijk samenwerken? Deze vraag stel ik letterlijk aan de leerlingen en zij mogen hier op antwoorden. Uiteindelijk zal ik nog uitleggen aan de leerlingen dat onder samenwerken verstaan wordt dat je in overleg aan een opdracht werkt (Van Dale, 2017). Daarnaast zet je je gezamenlijk in om een bepaald doel te bereiken (Ensie, 2017). Ook vraag ik hoe de leerlingen vinden dat het samenwerken op dit moment gaat. Het gesprek wordt gefilmd zodat ik het na de gegeven les kan verwerken in mijn onderzoek.

Om niet te veel tijd van de bewegingslessen af te halen streef ik ernaar om het begin- en eindgesprek ongeveer 5 minuten te laten duren.

Les 1: Bij de groep blijven

Specifieke opstart les 1: Bij de groep blijven

Deze les staat bewegen op muziek op de planning. Er wordt als eerst een imitatiekring aangeboden, waarna er ook een treinvorm gedaan wordt. Dit onderdeel zal dan vooral naar voren gaan komen tijdens de treinvorm.

Ik vraag als eerst wat de leerlingen verstaan onder het bij de groep blijven en waarom zij denken dat het belangrijk is om bij de groep te blijven. Na dit gesprek mag de pictogram worden opgehangen door een leerling en begint de les.

Eindgesprek les 1

Ik herhaal in eerste instantie nogmaals wat de vaardigheid was waar aan gewerkt werd. Hierna vraag ik aan de leerlingen hoe zij dit hebben ervaren tijdens de les. Eerst vraag ik degene die het goed vonden gaan om hun hand op te steken, daarna vraag ik degene die het minder goed vonden gaan hun hand op te steken. Degene die duidelijk hun hand op staken stel ik gerichte vragen:

- Wat vond je goed gaan?
- Wat vond je niet goed gaan?

Aan de hand van de antwoorden kies ik ervoor om door te vragen, om het antwoord duidelijker te maken of om niet door te vragen.

Les 2: Elkaar laten uitpraten

Specifieke opstart les 2: Elkaar laten uitpraten

Als eerst pak ik het pictogram er bij. Ik vraag aan de leerlingen wat zij zien op de afbeelding. Hierbij laat ik de tekst die eronder staat nog niet zien. Vragenderwijs probeer ik de leerlingen erachter de laten komen dat het uit laten praten van elkaar belangrijk is. Hieronder staan de vragen beschreven die ik ga stellen aan de leerlingen. Belangrijk voor mij op dit moment is dat de leerlingen niet door elkaar heen gaan praten maar hun vinger opsteken zodat ik leerlingen een beurt kan geven om antwoord te geven.

- 'Wat zie je op het plaatje?'
- 'Wat voor vaardigheid zou dit kunnen zijn?'
- 'Vandaag staat centraal het laten uitpraten van elkaar. Wie kan uitleggen wat dit inhoud?'

Ik laat een leerling het pictogram op het bord ophangen zodat ik, maar ook de leerlingen onderling elkaar erop kunnen wijzen welke vaardigheid deze les centraal staat.

Tijdens deze les wordt er een trefbalspel gespeeld.

Eindgesprek les 2

Vijf minuten voor afloop van de les laat ik de leerlingen op de bank zitten. Hier houd ik een evaluatiegesprek met hen. Ik stel vragen waarbij de leerlingen hun vinger opsteken. Dit deel wordt gefilmd zodat ik de aantallen kan opnemen in mijn logboek. Ook vraag ik verder bij de leerlingen die hun vinger wel of niet opsteken.

- 'Vandaag stond het laten uitpraten van elkaar centraal. Bij wie ging dit goed?'
- 'Wat vond jij goed gaan? Kun je hier een voorbeeld van geven?'
- 'Wat vond je niet goed gaan? Kun je hier een voorbeeld van geven?'
- 'Wat zou jij de volgende keer anders doen zodat het wel goed gaat?'

Les 3: Andere groepjes niet storen

Specifieke opstart les 3: Andere groepjes niet storen.

Vandaag gaan we werken in groepjes. Ik laat de leerlingen het pictogram zien waarop zij kunnen reageren wat er vandaag centraal staat. Op de afbeelding is het redelijk makkelijk te zien wat er niet mag. Ik verwacht dan ook dat de leerlingen dit snel weten. Zo niet, geef ik de leerlingen een hint: 'er wordt gewerkt in groepjes'.

- 'Tijdens het werken in groepjes is het belangrijk dat je andere groepjes niet stoort. Waarom is het niet fijn als je andere groepjes stoort?'
- 'Wanneer je gestoord wordt door iemand, hoe reageer je hier dan op? Wat is de beste manier?'

Het pictogram wordt door een leerling op het bord gehangen en de groepen worden gemaakt. Dit wordt gedaan aan de hand van het sociogram. Allereerst kies ik tweetallen waarvan zij aangaven graag met elkaar samen te werken (zie onderstaand schema). Omdat het om het onderwerp stoeien gaat is er gekozen om de sociogram op het gebied van sociaal gebruik. Halverwege de les maak ik nieuwe tweetallen waarvan ze aangaven niet graag met elkaar samen te werken.

Groepjes voor acrogym 1		Groepjes voor acrogym 2	
C.	T.	TS.	C.
L.	W.	L.	S.
Q.	P.	D.	W.
TS.	D.	DS.	Q.
DS.	MS. & S.	MS.	P. & T.

Eindgesprek les 3

De laatste 5 minuten van de les zal het eindgesprek weer plaatsvinden. De leerlingen zitten op de bank wanneer ik hun vragen stel. Ook dit gesprek wordt gefilmd. De antwoorden worden zoals eerder beschreven opgenomen in het logboek.

- 'Welke groep is door iemand anders gestoord?'
- 'Hoe ben je hier mee omgegaan?'
- 'Wie vind van zichzelf dat hij of zij een groep gestoord heeft?'
- 'Wat is de reden daarvan geweest?'

Les 4: Materiaal met elkaar delen

Specifieke opstart les 4: Materiaal met elkaar delen

De leerlingen gaan voetballen. Hierbij staat het overspelen centraal. Dit betekent dus dat zij de bal met elkaar moeten 'delen'. Ook is het belangrijk dat de leerlingen hierbij rekening houden met de ander. Wanneer zij de bal naar elkaar afspelen is het belangrijk dat de bal op maat afgespeeld wordt, zodat de andere de bal goed kan ontvangen.

- 'Wat versta je onder delen?'
- 'Op wat voor manier vraag je aan iemand anders of je hetgeen mag gebruiken waar hij/zij mee bezig is?'

Tijdens de les coach ik vooral op het samenwerken. Allereerst zullen er verschillende vormpjes gedaan worden op het gebied van overspelen. Het delen van de bal zal vooral tijdens het spel aan bod komen. Ik verwacht dat veel leerlingen de bal niet afspelen naar andere. Het is dus belangrijk ze hier op te wijzen dat dit wel belangrijk is.

- 'Wat is de reden dat de bal niet afgespeeld wordt?'
- 'Hoe kan je dit oplossen?'

Eindgesprek les 4

Tijdens het eindgesprek zal ik bespreken met de leerlingen hoe zij het delen van het materiaal vonden gaan. Hierbij probeer ik vragenderwijs erachter te komen wat zij ervan vonden.

- 'Wie vond het delen (overspelen) goed gaan?'
- 'Wat vond je goed gaan?'
- 'Is er iets wat je de volgende keer anders zou doen, zo ja: wat?'

Les 5: Complimenten geven

Specifieke opstart les 5: Complimenten geven

De leerlingen spelen deze les een trefbalspel. Hierbij worden er twee groepen gemaakt die tegen elkaar spelen. Het is de bedoeling dat alle leerlingen afgegooid worden, daarna heeft het team gewonnen. Later in het spel worden er ook andere regels toegevoegd waarbij het ook voor het andere team mogelijk is om te winnen.

Eerst laat ik het pictogram zien waarop de leerlingen kunnen reageren. Wanneer zij het juiste onderdeel niet geraden krijgen zal ik hints gaan geven: je wordt er blij van, je zegt iets tegen een klasgenoot etc. Nadat de leerlingen het geraden hebben zal ik een aantal vragen stellen wat zij vinden dat een compliment is.

- 'Wie kan er uitleggen wat een compliment is?'
- 'Wanneer geef je een compliment?'
- 'Wat is de reden om een compliment te geven?'

Mogelijk kan ik de leerlingen een opdracht geven: je krijgt 5 complimenten mee, geef 5 verschillende leerlingen een compliment tijdens de gymles. Mogelijk kan dit genoteerd worden op het krijtbord.

Ook dit pictogram wordt op het bord gehangen. Leerlingen kunnen zo regelmatig terugkijken en elkaar er op wijzen wat de bedoeling is.

Eindgesprek les 5

Leerlingen komen zitten op de bank. Ik verwacht dat zij weten wat er gaat komen in verband met de vorige lessen.

- 'Bij wie ging het geven van complimenten goed?'
- 'Waarom ging het geven van een compliment niet goed?' (voor leerlingen die hierbij hun vinger niet opsteken)
- 'Wat voor compliment heb jij gegeven?'
- 'Wie vond het fijn om een compliment te ontvangen?'

Les 6: Hulp vragen

Naar aanleiding van de gehouden interviews heb ik ervoor gekozen om 'hulp vragen' ook nog aan bod te laten komen. Dit omdat er door de praktijk begeleiders is aangegeven dat zij dit een belangrijke competentie vinden.

Tijdens deze les wordt er gewerkt in drie vakken. Hierbij wordt de groep in drieën gedeeld waarbij er gekeken wordt naar de motorische vaardigheden van de leerlingen voor de groepssamenstelling.

Eerst wordt er kort besproken wat het hulp vragen precies inhoudt. Hierbij kan er hulp gevraagd worden aan de (vak)leerkracht of aan de medeleerlingen. De leerlingen moeten ook weten wanneer je precies hulp vraagt. Dit zijn vragen die ik ze voorafgaand aan de interventie bespreek met ze.

- 'Wanneer heb je iemand nodig die jou helpt?'
- 'Aan wie kun je allemaal hulp vragen?'
- 'Wanneer vraag je om hulp?'
- 'Hoe vraag je om hulp?'

Eindgesprek les 6

Wanneer de leerlingen op de bank zitten bespreek ik met hun hoe dat deze competentie gegaan is. Ik vertel vanuit mijn oogpunt wat ik gezien en ervaren heb en vraag aan de leerlingen of dat dit juist is. Hierna stel ik de leerlingen vragen om erachter te komen hoe dat zij het vonden gaan

- 'Wie heeft er om hulp gevraagd deze les?'
- 'Welke persoon heb je daarbij om hulp gevraagd, leerkracht of een leerling?'
- 'Wie is er om hulp gevraagd?'
- 'Vond je het fijn of juist niet fijn dat er om jou hulp gevraagd werd?'

Les 7: Complimenten geven

Tijdens de eerder gegeven les waar het geven van complimenten centraal stond is er door de leerlingen weinig complimenten gegeven (zie logboek). Om deze reden heb ik ervoor gekozen om dit de laatste les nogmaals te behandelen omdat dit toch wel als belangrijke competentie gezien wordt.

Allereest bespreek ik met ze hoe dat zij vonden dat de vorige les ging. Ik verwacht dat sommige leerlingen zullen zeggen dat zij het goed vonden gaan waarbij ik ze vertel dat het veel meer mag dan wat zij toen lieten horen.

Deze les wordt er slagbal gegeven in twee groepen. Hierbij zit één groep op de bank en is één groep het veldpartij. Wanneer de leerlingen op de bank zitten, kunnen zij de looper(s) goed observeren. Hierdoor kan het complimenten geven makkelijker verlopen. Daarnaast mag er door mij veel meer op gecoacht worden dat er complimenten gegeven worden. (coachen op complimenten geven; googlen).

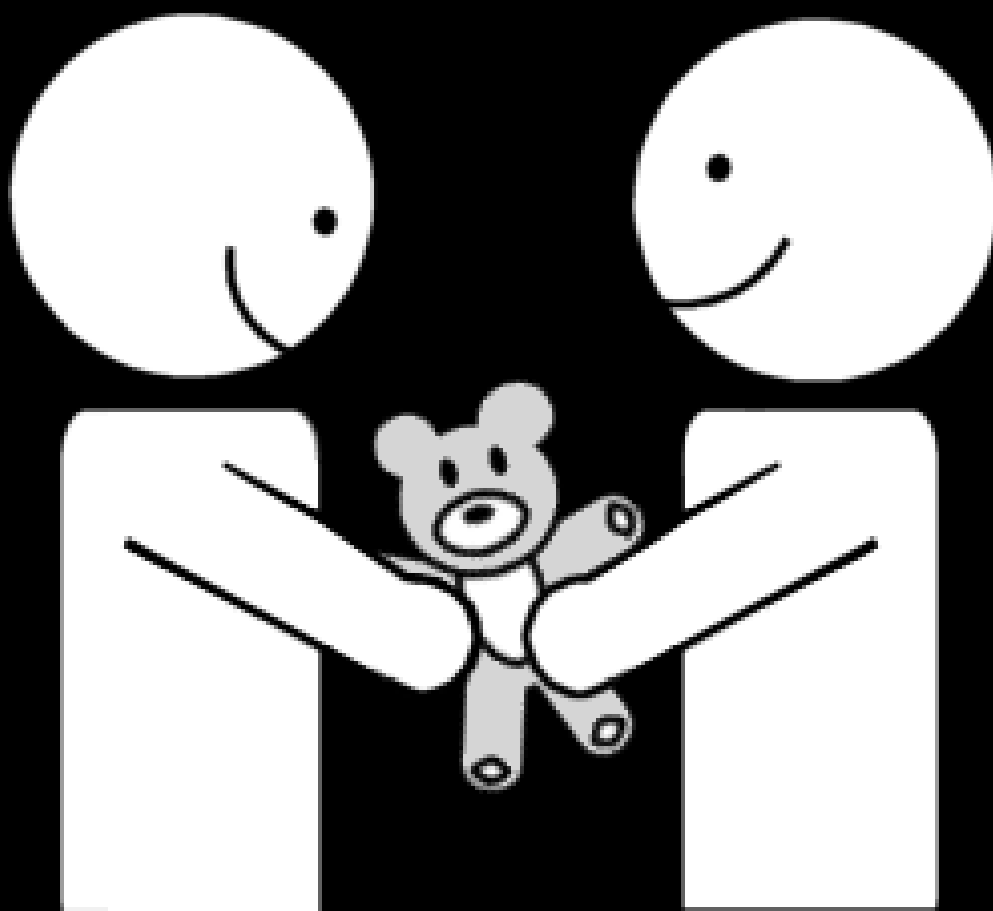
Eindgesprek les 7

- 'Wat vond je beter gaan dan de vorige keer?'
- 'Heb je meer complimenten gegeven aan andere?'
- 'Wat voor complimenten heb je gegeven?'
- 'Vond je het prettig om een compliment te geven/krijgen?' 'Wat vond je daar prettig aan?'

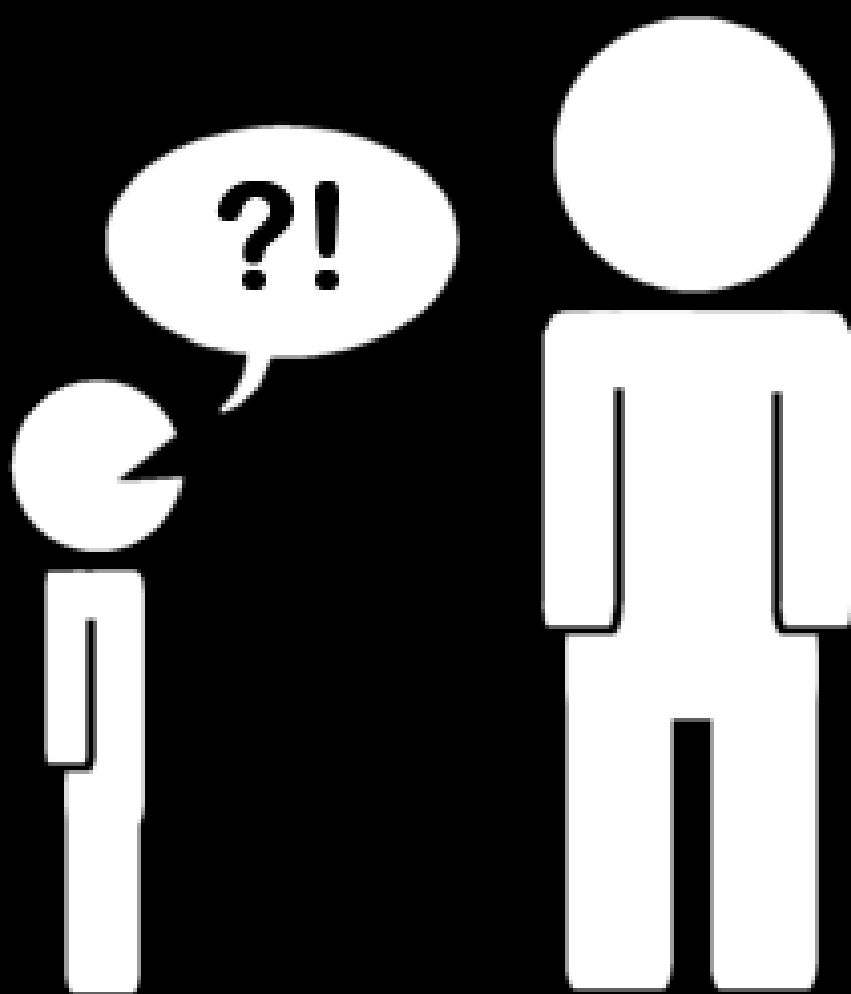

Materiaal met elkaar delen

Compliment geven

Hulp vragen

Bijlage 10: Logboek (leeg)

Gezien de langere doorlooptijd van dit onderzoek zal er een logboek bijgehouden worden. Het doel van het logboek is het vastleggen van de ontwikkelingen om eventueel later terug te kunnen komen/kijken op gemaakte keuzes en heeft de volgende functies: de docent kan het proces goed volgen, ik kan zelf volgen wat ik gedaan heb, of ik ben afgeweken van de planning en waarom dit is gebeurd. Ook zal beschreven worden hoe dat de leerlingen gewerkt hebben aan de competenties.

Na elke les wordt er een kort evaluatiegesprek gehouden met de leerlingen. Dit gesprek wordt gefilmd en tijdens het bekijken van dit filmfragment opgenomen in het logboek. Omdat er gebruik gemaakt wordt van audio- en videomateriaal maakt dit de betrouwbaarheid van het logboek groter (Baarda, van der Hulst & Goede, 2012). Daarnaast beschrijf ik mijn eigen bevindingen of ik vond dat er in de les goed aan de samenwerkingsvaardigheden is gewerkt.

Omdat de gegeven antwoorden van de leerlingen worden opgenomen in het logboek kan ik controleren of dat de leerlingen ook daadwerkelijk bewust aan de slag gegaan zijn met de competenties. Aan het eind van het onderzoek heb ik duidelijk in beeld of de leerlingen zich bewust zijn van hun eigen gedrag en hun eigen samenwerkingsvaardigheden.

Datum	Interventie	Verloop interventie	Bijzonderheden
30-01-2017	1	Gewerkte competentie: Bij de groep blijven	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie:	
		Bevindingen onderzoeker:	
06-02-2017	2	Gewerkte competentie:	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie:	
		Bevindingen onderzoeker:	
13-02-2017	3	Gewerkte competentie:	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie:	

		Bevindingen onderzoeker:	
20-02-2017	4	Gewerkte competentie:	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie:	
		Bevindingen onderzoeker:	
27-02-2017	5	Gewerkte competentie:	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie:	
		Bevindingen onderzoeker:	
06-03-2017	6	Gewerkte competentie:	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie:	

		Bevindingen onderzoeker:	
13-03-2017	7	Gewerkte competentie:	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie:	
		Bevindingen onderzoeker:	

Bijlage 11: Resultaten klimaatschaal

De resultaten van de klimaatschaal zijn berekend aan de hand van de beschreven uitleg in 'analyse klimaatschaal'. Echter wordt daar een voorbeeld gegeven voor een MBO school en zijn de onderstaande scores specifiek berekend voor een Cluster 3 Speciaal Basisonderwijs school volgens de Klimaatschaal.

Ingevulde vragenlijst Klimaatschaal voormeting

Vraag klimaatschaal	Antwoord leerlingen									
	L.	W.	P.	S.	D.	TS.	MS.	T.	DS.	Q.
Vraag 1	3	1	4	4	2	4	4	3	3	3
Vraag 2	3	2	1	2	2	2	2	3	2	1
Vraag 3	2	2	4	4	4	4	4	4	4	4
Vraag 4	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2
Vraag 5	3	2	2	4	2	2	2	4	4	4
Vraag 6	3	1	2	3	1	3	1	2	1	1
Vraag 7	4	2	2	3	1	3	2	2	2	2
Vraag 8	3	2	2	1	1	3	1	2	1	3
Vraag 9	3	2	3	2	1	2	2	2	1	2
Vraag 10	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Vraag 11	3	2	4	4	4	4	4	3	4	4
Vraag 12	2	2	4	4	4	4	3	2	4	4
Vraag 13	2	2	4	4	3	4	2	3	3	4
Vraag 14	2	2	4	2	4	4	4	3	4	4
Vraag 15	1	3	3	2	1	1	2	2	1	1
Vraag 16	3	3	4	4	4	4	3	3	4	4

Ingevulde vragenlijst Klimaatschaal nameting

Vraag klimaatschaal	Antwoord leerlingen									
	L.	W.	P.	S.	D.	TS.	MS.	T.	DS.	Q.
Vraag 1	3	2	4	2	3	4	2	3	3	3
Vraag 2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	3
Vraag 3	3	3	4	4	3	4	3	4	4	4
Vraag 4	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1
Vraag 5	2	3	4	3	2	3	3	4	4	3
Vraag 6	1	1	2	2	2	1	1	3	2	3
Vraag 7	2	2	3	2	1	1	2	2	2	2
Vraag 8	2	1	2	1	1	2	2	1	1	1
Vraag 9	2	2	4	2	2	1	2	2	1	2
Vraag 10	1	1	1	2	2	1	1	1	2	2
Vraag 11	2	3	4	4	3	4	2	3	4	4
Vraag 12	2	3	4	4	4	4	3	3	4	3
Vraag 13	3	3	4	4	3	4	2	3	4	4
Vraag 14	2	3	4	4	3	4	4	4	4	3
Vraag 15	1	2	2	1	1	1	1	2	1	1
Vraag 16	3	4	4	4	4	4	2	4	4	4

De groen gearceerde vragen geven de positief gestelde vragen aan en de kwaliteit voor de onderlinge leerling relaties. De rood gearceerde vragen geven de negatief gestelde vragen aan en de sfeer in de klas.

Normscores leerlingen voormeting/nameting

Leerling	Ingevuld op	Kwaliteit onderlinge leerling relaties		Sfeer in de klas	
		Voor	Na	Voor	Na
DS.	30-01-2017	5	6	5	4
W.	30-01-2017	2	4	4	4
P.	30-01-2017	5	7	3	3
S.	30-01-2017	5	5	4	4
D.	30-01-2017	4	4	6	4
TS.	30-01-2017	5	6	3	5
MS.	30-01-2017	4	3	4	5
Q.	30-01-2017	6	5	4	4
L.	30-01-2017	3	3	2	4
T.	30-01-2017	4	5	4	4

1 = zeer laag, 2=laag, 3=onder gemiddeld, 4=gemiddeld, 5=boven gemiddeld, 6=hoog, 7=zeer hoog (1 en 2 zijn zorgelijk)

Aan de hand van de kleurtjes die gebruikt zijn is te zien of de leerlingen vinden dat het vooruit gegaan is (groen), gelijk is gebleven (oranje) of dat het achteruit is gegaan (rood). Wat wel op te merken is uit het bovenstaande tabel is dat de twee leerlingen die eerder een normscore 2 scoorde, wat zorgelijk is, nu niemand binnen het zorgelijk gebied valt.

Gemiddelde en standaard afwijking voormeting

Categorie	Normscores (1 t/m 7)		Ruwe scores (1 t/m 4)	
	GEM	SD	GEM	SD
Kwaliteit onderlinge leerling relaties	4,30	1,16	3,31	0,87
Sfeer in de klas	3,90	1,10	3,23	0,80

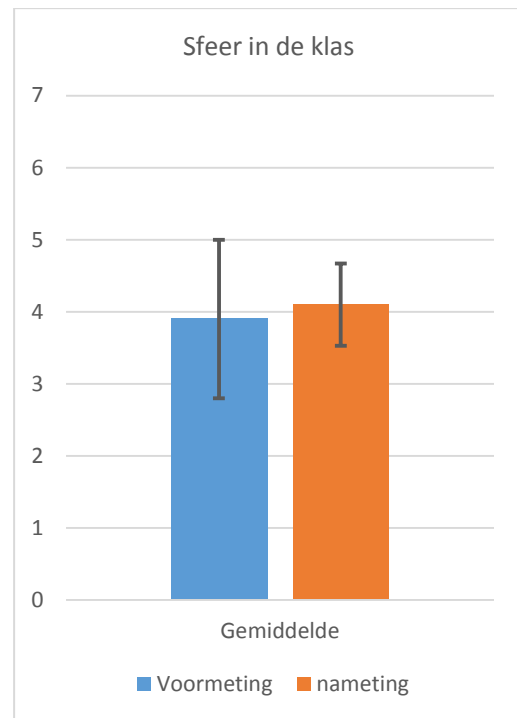
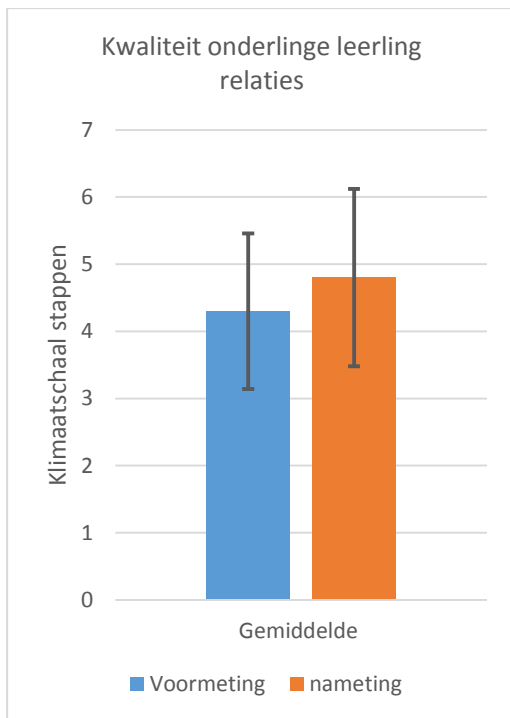
Gemiddelde en standaard afwijking nameting

Categorie	Normscores (1 t/m 7)		Ruwe scores (1 t/m 4)	
	GEM	SD	GEM	SD
Kwaliteit onderlinge leerling relaties	4,80	1,32	3,36	0,72
Sfeer in de klas	4,10	0,57	3,31	0,70

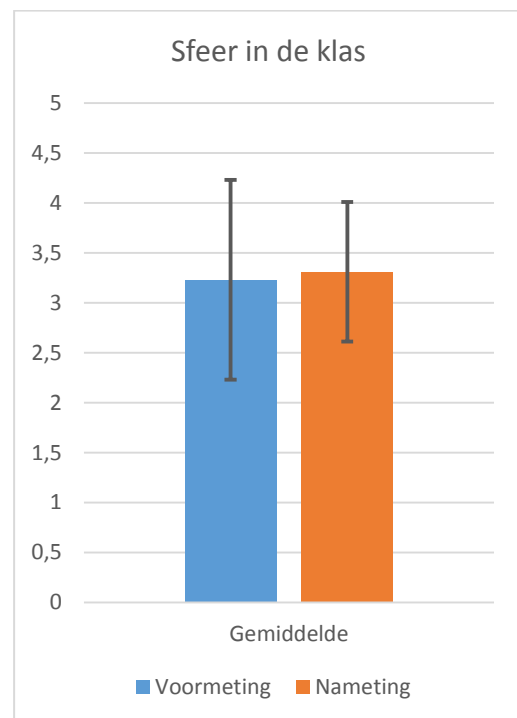
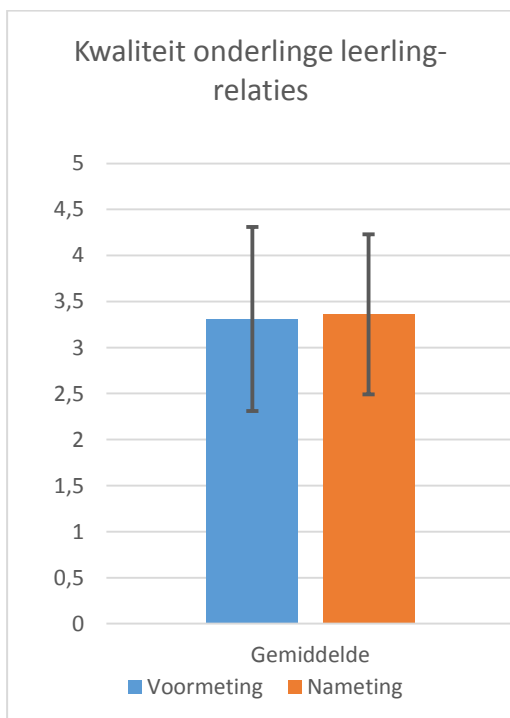
GEM: gemiddelde

SD: standaard afwijking

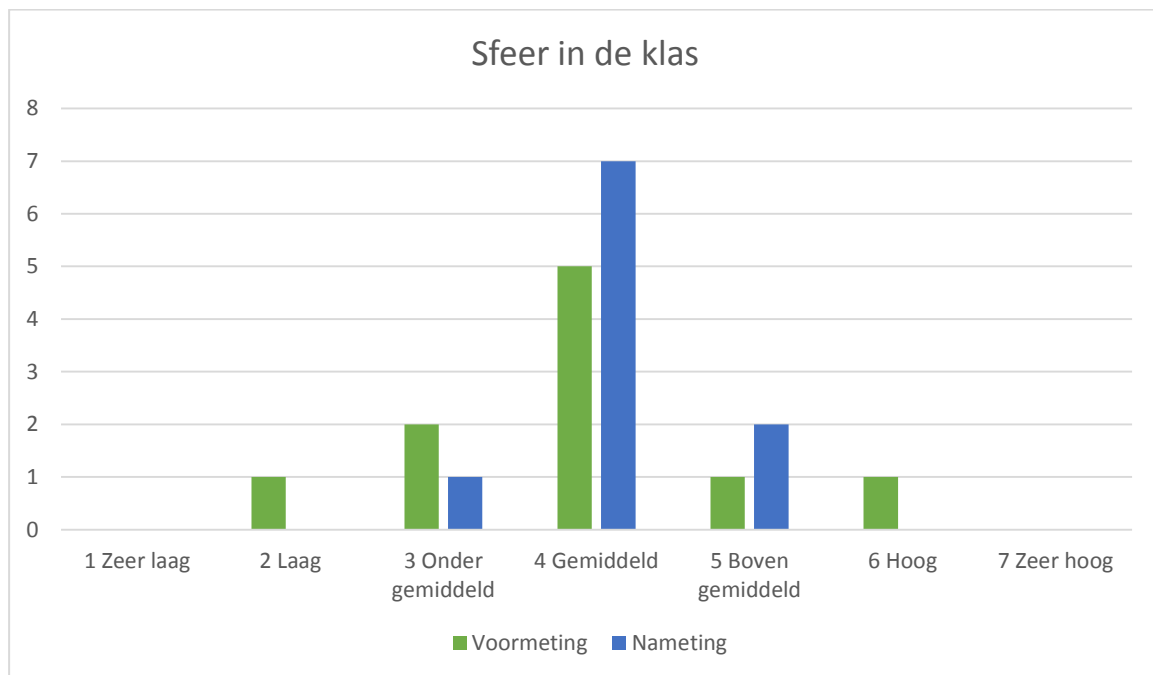
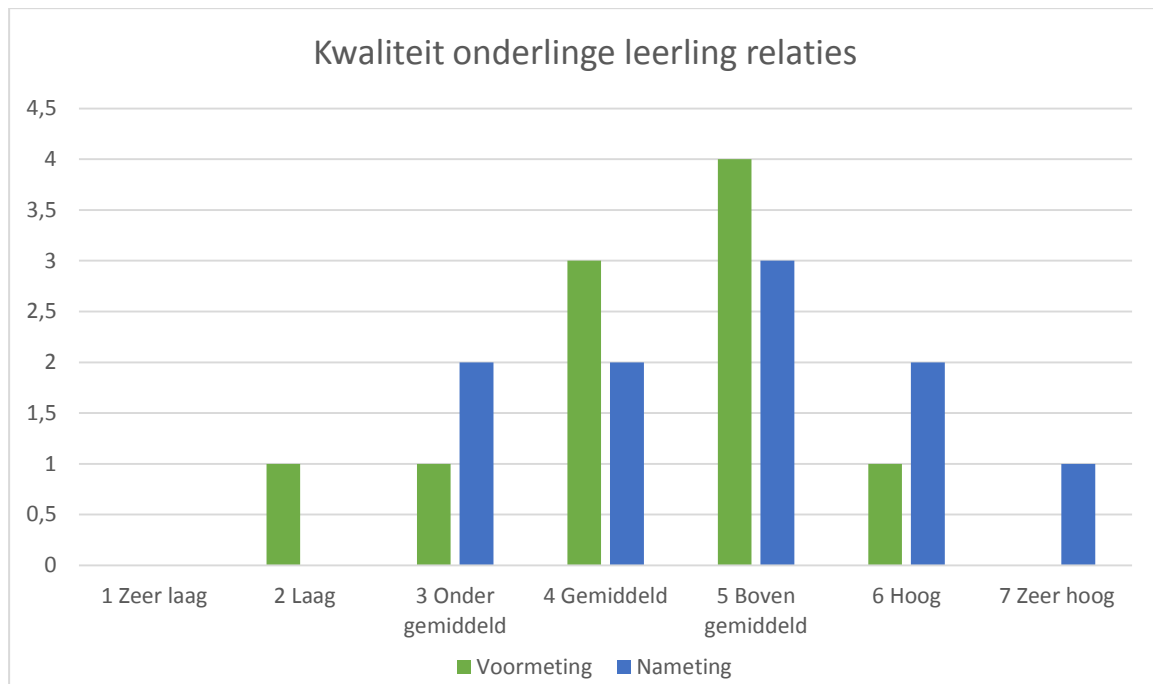
Grafiek gebaseerd op de normscores

Grafiek gebaseerd op de ruwe scores

Verdeling normscores per categorie

Bijlage 12: resultaten interview

Onderstaand bevinden zich de uitgewerkte interviews. Deze zijn gehouden met drie verschillende personen: Femke, Aron en Peggy.

I = Ingrid

F = Femke

A = Aron

P = Peggy

Interview voormeting 1: Femke (Groepsleerkracht)

- 1I Ik heb twee verschillende onderwerpen. Eén gaat over de sfeer in de klas en de andere over de samenwerkingsvaardigheden. Wat ik wil gaan doen met mijn onderzoek is dus dat ik in de gymlessen een aantal samenwerkingsvaardigheden heb. En daar ga ik elke gymles aandacht aan besteden. Dus nou hebben ze die picto's hangen en dan heb ik een picto van de samenwerkingsvaardigheid zeg maar, en dan probeer ik daar op in te spelen tijdens de gymlessen in de hoop dat ze dus beter met elkaar gaan leren omgaan en dat de sfeer dan ook verbeterd.
- 1F Ja
- 2I Ik moet wel zeggen dat vanaf het begin tot nu al wel verbeterd is.
- 2F Dat denk ik wel. Dat vinden nog niet alle leerlingen zo maar,
- 3I Nee
- 3F Zo ervaar ik het wel.
- 4I Als ik les aan het geven ben ervaar ik het ook hoor. De eerste vraag: Het klimaat in de klas is afhankelijk van de interactie tussen de docent en de leerlingen en tussen de leerlingen onderling. Hoe vindt u de interactie tussen de leerlingen onderling?
- 4F Over het algemeen gaat de interactie goed tussen de kinderen, alleen ik merk wel dat zeker de grootste autisten er echt heel veel moeite mee hebben. Die nemen alles zo letterlijk op dat er vaak echt miscommunicatie ontstaat, waardoor een grapje ineens als pesten wordt ervaren.
- 5I Ik heb dus de klimaatschaal afgenomen, hoe denkt u dat de leerlingen de sfeer in de klas vinden?
- 5F Ik denk dat een groot deel de sfeer goed vindt, op een enkeling na. Dan denk ik twee of drie leerlingen.
- 6I Ja dat klopt, dat kwam ook uit de vragenlijst. En de samenwerking, het samenwerken in de klas gaat dat wel goed of?
- 6F Tussen de meeste wel. Maar er zijn er drie die eigenlijk echt een beetje buiten de boot vallen. Dus daar wil niemand mee samenwerken gewoon omdat ze denken dat dat niet goed gaat of omdat die niet communiceren
- 7I Oké. Denkt u dat er in de klas gepest wordt?
- 7F Nee

- 8I Worden er leerlingen uitgescholden
- 8F Soms, maar ik denk dat dat een stukje puberaal gedrag is.
- 9I Hoe zou volgens u de sfeer in de klas beter kunnen?
- 9F Ik denk dat het goed zou zijn als ze begrip hebben voor ieder zijn situatie zeg maar. Dus dat kinderen die autistisch zijn een grapje niet begrijpen en dat ze daar op een goede manier mee om kunnen gaan, maar andersom ook dat een kind met autisme begrijpt dat zijn klasgenoten af en toe een grapje maken en dat hij dat ook moet accepteren zeg maar. Dat niet alles op hen aangepast kan worden.
- 10I Oké. Dan gaan we naar de samenwerkingsvaardigheden, ik had een artikel gevonden en die beschreef een aantal samenwerkingsvaardigheden. Wanneer dat die vaardigheden verbeterd worden dat de samenwerking onderling ook beter zou gaan verlopen. Tijdens de interventies ga ik daar dan aan werken. Denkt u dat de sfeer in de klas daardoor beter zou gaan worden? Als ze beter leren samenwerken?
- 10F Ik denk het wel.
- 11I Oké, en waarom dan?
- 11F Samenwerken is toch wel een belangrijk onderdeel zeg maar. Ze kunnen niet altijd alles alleen, ze kunnen wel altijd alles aan de leerkracht vragen maar soms zou je ook iets aan een klasgenoot moeten kunnen vragen en ik vind dat ze wel gebruik mogen maken van elkaars kwaliteiten.
- 12I Eén van de vaardigheden waar ik dan aan ga werken is het laten uitpraten van elkaar. Hoe ervaart u de vaardigheid op dit moment?
- 12F In de klas eigenlijk goed. Behalve als ze over een onderwerp heel enthousiast zijn. Dan willen ze allemaal zo graag hun ding zeggen dat ze eigenlijk niet meer kunnen wachten tot wat de ander heeft gezegd. Maar over het algemeen laten ze de ander wel altijd uitpraten.
- 13I Oké. En het delen van materiaal, is dat wel beter of gaat dat helemaal niet zo goed?
- 13F Eigenlijk iedereen kan delen, op één leerling na. Alleen Wouter niet
- 14I Geven de leerlingen vaak complimenten aan elkaar?
- 14F Alleen als ik daar bewust naar vraag, of ze bewust die opdracht geef. Maar spontaan zullen ze elkaar geen complimenten geven.
- 15I Oké, dat is dus ook iets waar ik aan wil werken tijdens de gymles. En ik hoop dat wanneer ik dat een paar keer terug laat komen en dat ze het uit zichzelf gaan doen.
- 15F Ik heb het hier ook al eens geprobeerd. We hebben een complimentenmuur gehad waar ze een compliment van af konden pakken, hoefden ze hem niet eens zelf te bedenken. Van welk complimentje vind ik nu bij diegene passen.. Misschien dat het bij de gymles dan op een andere manier gaat.
- 16I Ja precies, dan kunnen ze natuurlijk wel makkelijk zien van: Oo, dat is een mooie handstand. Is er een vaardigheid waarvan u denkt: Nou dat vind ik wel iets om aan te werken. Ik heb hier een lijst met verschillende vaardigheden.

- 16F Maar dat is natuurlijk wel in het verlenging van elkaar een compliment geven, elkaar positief aanmoedigen. Bijvoorbeeld als ze samen een spel moeten doen dan het is de hele tijd: IK, IK, GOOI NOU, WAAROM HEB JE DIE GEGOOID, en eigenlijk zouden ze elkaar juist aan moeten moedigen van: Hee, gooi is naar mij, ik sta vrij of goed gedaan. Weet je wel.
- 17I Ja, dat wanneer hij mis is dat ze zeggen: oo volgende keer beter.
- 17F Ja inderdaad. Het is moeilijk, maar het zou goed voor ze zijn.
- 18I Ja.
- 18F Overeenstemming met elkaar bereiken. Dat is ook moeilijk, maar zou ik ook willen dat ze dat net iets meer vaak zouden doen.
- 19I Ja het valt ook onder de voortgezette vaardigheden en er zit wel een redelijke opbouw in.
- 19F Ik denk vooral dat ze elkaar een stukje zouden aan moeten moedigen, dat ze elkaar positief benaderen. Dus niet alleen maar benoemen wat niet goed gaat en wat ze niet goed doet maar elkaar een stukje positief verder helpen. Maar er is één leerling, die noemt andere niet bij de naam maar die noemt ze altijd pestkop.
- 20I Ja die zit er ook in, elkaars naam noemen. Maar dan wil ik ook dat ze tijdens de les voordat ze iets tegen die persoon zeggen ook de naam noemen. Dat was het eigenlijk wel. Heeft u nog iets wat u graag wilt benoemen, iets waar ik rekening mee moet houden tijdens het onderzoek?
- 20F Nee, niet echt iets specifiek eigenlijk. Misschien dat je rekening moet houden met Carlos, die vind nogal snel dat hij gepest wordt. En in hoe verre ga je daar in mee of zeg je: het is nou klaar. Want die zal alles altijd pesten blijven vinden.

Interview voormeting 2: Aron (Vakleerkracht gym)

- 21I Ik ga met die klas werken aan de sfeer en aan de samenwerking. Daarvoor heb ik een paar vragen, dan doe ik het interview voorgaand aan de interventies en een keer aan het einde zodat ik straks van jullie een beeld heb of dat jullie vinden dat het verbeterd is, de samenwerking in de klas. Het eerste onderwerp gaat over de sfeer in de klas. De klimaat in de klas is afhankelijk van de interactie tussen docent en leerlingen en tussen de leerlingen onderling. Hoe vind je dat de interactie tussen de leerlingen nu gaat?
- 21A Wisselend. Wat mij vooral opvalt is dat ze heel erg negatief zijn naar elkaar. Als ze iets tegen elkaar zeggen is het vaak met een sneer of een opmerking of bozig of commanderen, in plaats van dat zij het positief brengen. Dat gebeurt vooral met de jongens, meiden iets minder. De jongens zijn echt vooral, praten vooral geïrriteerd naar elkaar vind ik de laatste tijd.
- 22I Oké. Om tot een beeld te komen van de leerlingen, de sfeer in de klas. Eigenlijk een beetje dezelfde vraag.
- 22A Ja. Je ziet ook wel dat ze het echt wel leuk hebben met elkaar. Ik heb ze natuurlijk op donderdagmiddag in de zaal. Op een of andere manier kunnen ze heel veel van elkaar hebben en klikt het ook wel maar ze kunnen dat niet op een normale manier met elkaar bespreken. En dat vind ik wel zonde weet je, als je ze er op aanspreekt dan zijn ze zich er wel van bewust en dan wordt het ook wel even beter en dan vinden ze het ook wel leuk om op die manier te werken maar ze kunnen het op een of andere manier niet goed vasthouden.
- 23I Ja. En de samenwerking tussen de leerlingen onderling, hoe vind je die?
- 23A Nou, zolang wij het, de touwtjes in handen houden dan komt dat wel goed. Weet je, dan kun je dat sturen. Ik vind hun, ze zijn wat dat betreft best sociaal naar elkaar alleen het komt er vaak zo rot uit. En dat is eigenlijk zonde. Daar valt nog veel te winnen want dat zou nog heel veel beter kunnen. Ze zijn nog zo met zichzelf bezig ook, dat ze eigenlijk de rest even vergeten voor het gemak even vooral, o ja, dat moet ook nog en o ja, die moet ook nog mee. Nou schiet nou toch eens op. Het is vaak een beetje zichzelf voorstellen denk ik ook. Denk ik.
- 24I Ja. Denk je dat er leerlingen in de klas zijn die worden uitgescholden.
- 24A Ja, dat denk ik zeker. In zoverre dat ze in ieder geval wel een pispal hebben die ze graag, waar ze graag opmerkingen naar maken. En het gaat bij mij in de les niet zo ver dat ze gewoon, echt schelden zeg maar. Maar het is wel altijd, maar dat doen ze naar iedereen wel vind ik. Maar er zijn er een aantal die er iets vaker het slachtoffer van zijn dan de gemiddelde leerling denk ik. Echt schelden en echt pijn doen om pijn te doen, dat weet ik niet of het dat is.
- 25I Ik merkte in het begin wel dat er vaak bij Carlos wel gezegd werd: Hee dikke ofzo
- 25A Ja, en ik vind dat dat nu al wel beter is.
- 26I Ja.
- 26A Want daar hebben we ze veel op gewezen. Dus je merkt wel dat ze dat soort dingen niet meer doen. Maar het zijn wel vaak de, het broeit een beetje. Het blijft net wel, net niet binnen de lijntjes. En Carlos is daar een voorbeeld van, ik vind dat ze dat bij Leon ook wel doen. Af en toe bij Wouter maar dan gaat het niet zo ver. Dat ze dan op een of andere manier wouter...

- 27I Meer accepteren ofzo?
- 27A Ja meer accepteren of inzien dat hij het moeilijker heeft tijdens de les, dus dat ze iets meer van hem pikken als hij dingen anders doet. Dat is een beetje zoeken
- 28I Ja, dat zijn ook de drie die de klimaat schaal het meest negatief hebben ingevuld.
- 28A Ja en weet je. Wouter valt ook niet op. Dus die beweegt zich een beetje langs de plinten, dat is ook zorgelijk. Maar die geeft ook niet de voeding terug waarop zij vooruit kunnen, waar een Carlos wel reageert en Leon reageert, dat is een soort van succesbeleving. Dat vraagt om: dat doen we nog een keer.
- 29I Ja. Hoe denk je dat de sfeer beter zou kunnen in de klas?
- 29A Door te doen wat we nu doen. Door ze voortdurend te wijzen op hun verantwoordelijkheid en hoe ze met elkaar om gaan. En hoe wij vinden dat dat beter kan. Dus ze voortdurend te wijzen op hun eigen gedrag. Hoor nou is wat je zegt, zie nou is wat je doet. Wat denk je dat dat met iemand anders doet. Zou jij het leuk vinden als... Ik denk dat als je ze daarvan bewust maakt, dat dat alleen maar positief kan uitwerken.
- 30I Ja. Het volgende topic is de samenwerkingsvaardigheden. Ik had een artikel gevonden waarin dat er samenwerkingsvaardigheden beschreven worden als en verdeeld worden in basisvaardigheden en in gevorderde vaardigheden. Tijdens de interventies wil ik dus gaan werken aan die vaardigheden. Denk je dat hierdoor de sfeer beter zou gaan worden in de klas?
- 30A Ja, dat denk ik wel. Ik denk dat zij zich daar veel te weinig van bewust zijn. En op het moment dat je ze daar handvatten voor geeft. Dat je inziет wat je kan en wat je niet kan en waar er dus winst valt te halen en je dat samen met de klas doet. Kijk, op het moment dat je ze gaat isoleren dan denk dat deze leerlingen waar we het net over hadden daar geen last van hebben. Maar op het moment dat je het in de klas bespreekbaar maakt, van dit is wat wij zien en dit is waar we jullie mee willen helpen en niet alleen diegene die gepest wordt of achtergesteld wordt maar ook de rest. Dan denk ik dat je daar altijd winst behaalt.
- 31I Ja. Eén van de vaardigheden waar ik dan aan ga werken is het laten uitpraten van elkaar, hoe ervaar je deze vaardigheden op dit moment?
- 31A Nou, dat is natuurlijk lastig. Wat ik zei, ze zijn natuurlijk vooral ook met zichzelf bezig en zij willen graag iets zeggen of zij willen graag iets vinden of zij willen graag een vraag stellen. Dan heb nog laten uit praten en ook horen wat ze zeggen. Je kunt wel je mond houden omdat je aan het praten bent, maar je moet ook nog luisteren naar wat ze zeggen. En dat is ook nog wel een kunst.
- 32I Ja
- 32A Op het moment dat ik iets roep, dan betekend dat niet dat ook niet dat dat zo is. En daar mag je dan ook best even over nadenken van oké, dus als leerling X dit en dit zegt, bedoeld hij dit dan ook of zegt hij dat omdat er iets anders aan de hand is. En dat is voor hun moeilijk omdat zij reageren meteen op wat er gezegd wordt. Terwijl zij natuurlijk, terecht, niet verder kunnen luisteren dan dat omdat zij niet weten wellicht wat er allemaal achter zit. En dat merk je wel een beetje, het reageert gewoon puur op wat ze horen terwijl wij dan vaak denken: hé, maar wacht even. Eigenlijk zegt hij dit.

- 33I Ja
- 33A Dat kun je natuurlijk niet van ze verwachten. Maar je kan ze er wel op wijzen. Als iemand zegt dat hij het spannend vind of als iemand zegt dat hij dat vind, dan is dat niet zomaar. Dat roept hij niet op de roepen, dat roept hij omdat daar iets achter zit. En als je ze daar van bewust kan maken, dat iedereen ze wel zijn dingen heeft. Dat dat uiteindelijk leidt tot meer begrip voor elkaar.
- 34I Ja. Het delen van materiaal in de klas hoe gaat dat nu? Gaat dat goed of minder goed?
- 34A Hoe bedoel je dat precies?
- 35I Als ze bijvoorbeeld een samenwerkingsopdracht moeten doen of zo. Of ik heb toen hier ooit is, toen ik heb ik lange mat neergelegd moeten ze een brug op bouwen met die grote blokken.
- 35A Nou ik vind dat ze dat goed kunnen. Behalve het elkaar coachen en naar elkaar luisteren. Want dan gaat het al snel, dan wordt er al snel geblaft en 'dat doe je niet goed'. Neigt het weer heel snel naar het negatieve terwijl je juist natuurlijk wil dat ze elkaar proberen positief te helpen en te ondersteunen. Dus ze kunnen samenwerken en uiteindelijk voldoen ze ook wel aan de opdracht. Tenminste, zeker het uitvoeren van de opdracht. Maar de manier waarop daar valt nog wel wat winst te behalen.
- 36I Oké. Geven de leerlingen complimenten aan elkaar tijdens de les?
- 36A Nee, nauwelijks denk ik.
- 37I Dus dat zou wel wat meer mogen?
- 37A Ja, weet je. Daar moet je ze bewust van maken.
- 38I In plaats van het negatief benaderen, positief benaderen van elkaar.
- 38A Ik heb een tijd terug in de zwemles gewoon gezegd: 'Er wordt vandaag, als je je mond open doet mag je alleen iets positiefs zeggen.
- 39I Ja, ik had het gehoord van Femke.
- 39A Moeilijk, hartstikke moeilijk. En dat is natuurlijk sowieso weet je. Het is makkelijker om snel te reageren als je zegt van: 'Nee die mat moet niet daar'. In plaats van dat je het omdraait naar van: 'Goh, had je niet beter die mat...'. En dat, weet je, als je dat vaak doet dan denk ik dat ze zich, wel bewust worden van het feit dat ze zo vaak ad hoc negatief reageren. Maar dat is wel heel leuk voor hun om zich daar bewust van te zijn want ze doen daar gewoon hun voordeel mee uiteindelijk.
- 40I Ja. Ik heb hier de lijst van de vaardigheden. Denk je dat er dat er aan een vaardigheid nog specifiek gewerkt kan worden?
- 40A Ja. Inbreng hebben, elkaar laten uitpraten vind ik een goede.
- 41I Ja, elkaar laten uit praten die doe ik vandaag.
- 41A Aanwijzingen opvolgen, dat heeft ook wel te maken met naar elkaar luisteren. Reageren op wat de ander zegt, is heel goed. Achttien: elkaar aanmoedigen. Negentien: complimenten geven.

- 42I Ja complimenten geven heb ik ook. Het gaat dan wel van makkelijk naar moeilijk.
- 42A Ja. Zesentwintig: reageren op wat de ander zegt is goed. Verschil van mening accepteren. Met elkaar conflicten oplossen. Het zijn allemaal dingen die heel interessant zijn voor hun.
- 43I Ja
- 44A Andere om zijn mening vragen. Niet alleen vragen maar er wellicht ook iets mee doen. Ja, inleven in de gevoelens van een ander. Zat te doen, toch?
- 45I Ja zeker.
- 45A Ja weet je, het zijn allemaal dingen die uiteindelijk in elkaar overlopen. Op het moment dat je aan die kernwaardes gaat werken dan zal je het wel op alle fronten wel zien dat het, als ze zich er meer bewust van worden dat dingen veranderen.
- 46I Ja, dat denk ik ook. Het is alleen zo lastig dat je ze maar een half uur in de week hebt.
- 46A Ja dat is. Maar alle beetjes helpen.
- 47I Ja
- 47A En weet je als ik gewoon dezelfde dingen op donderdag bespreekbaar maak en wellicht op woensdag in het zwembad dan heb je al drie keer een half uur. Dan horen ze het in ieder geval een aantal keer. Dan kunnen we ze ook gewoon wijzen van: 'wacht even, jullie hebben Ingrid toch maandag gehad? Dan ben je toch hier en hier mee bezig geweest?'. Ik denk dat dat alleen maar goed is voor hun.
- 48I Ja, dat is wel een goed idee inderdaad. Dat waren de vragen.
- 48A Oké.
- 49I Dank je wel.

Interview voormeting 3: Peggy (vakleerkracht gym)

- 50I Ik ga dus met die klas werken aan de sfeer in de klas en aan de samenwerking. Dus ik heb een aantal vragen over de sfeer en daarna over de samenwerking.
- 50P Ja.
- 51I Het klimaat van de klas is afhankelijk van de interactie tussen docent en de leerling maar ook tussen de leerlingen onderling. Hoe vind je dat de interactie tussen de leerlingen nu is?
- 51P Redelijk, maar vooral nog heel wisselend. Het is heel erg afhankelijk van wat er in de pauze is gebeurd, wat er in de gang onderweg naar de kleedkamer is gebeurd. Dus soms best redelijk, soms heel slecht.
- 52I Oké. Om tot een beeld te komen van wat de leerlingen.. Ik heb de klimaatschaal afgenomen daar is uitgekomen hoe dat ze over de klas denken, de leerlingen. Hoe denk jij, wat denk jij dat de leerlingen ingevuld hebben, dat ze de sfeer goed vinden?
- 52P Ik denk dat de leerlingen redelijk positief zijn.
- 53I Ja, dat klopt ook wel. Er zijn er maar drie die heel negatief zijn
- 53P Ja, ik denk ook dat ze inmiddels zo gewend zijn aan de negatieve sfeer die ik oppik. Dat zij dit niet eens meer negatief vinden.
- 54I Meer als normaal?
- 54P Dus als normaal. Dus vinden ze dat eigenlijk prima. Zijn ze eraan gewend. Maar ik vind het nog steeds niet goed. Ik vind ze al wel veel verbeterd.
- 55I Ja dat vind ik ook, vanaf het begin van het jaar tot nu.
- 55P Ja dat vind ik ook. Maar er is nog wel veel werk aan de winkel.
- 56I Ja zeker. Denk je dat er gepest wordt in de klas?
- 56P Ik denk dat er overal gepest wordt, dus ook bij hun in de klas. Maar ik denk niet dat het op dit moment veel meer is dan in een andere situatie. Maar ik denk dat er overal gepest wordt.
- 57I Oké. Zijn er leerlingen in de klas die elkaar uitschelden?
- 57P In de lessituatie hoor ik het zelden of nooit. Heel af en toe als er iemand boos of zwaar geïrriteerd is. Maar ik weet zeker dat het wel gebeurt.
- 58I Ja, in het begin merkte ik het wat meer dan nu. Toen hadden ze bijvoorbeeld heel vaak Carlos die ze vervelende namen gaven.
- 58P Ja maar buiten, dit jaar surveilleer ik niet op de speelplaats. Vorig jaar surveilleerde ik op de speelplaats waar die groep bij was. En daar hoorde je dus alle kinderen tegen elkaar schelden. Je hoor ze uitmaken voor: 'homo', 'kankerlijer', 'tyfuslijer' dat soort dingen roepen ze als of het de normaalste zaak van de wereld is roepen ze naar elkaar op het speelplein. En ik vind dat schelden.
- 59I Ja dat is het ook.
- 59P Dat denk ik ook. Maar ook daar in denk ik dat zij het bijna normaal vinden omdat het zo vaak gebeurt.

- 60I Ja. Hoe zou volgens jou de sfeer in de klas beter kunnen?
- 60P Gewoon bewust maken. Bewust maken en veel tijd maken om daar kort over de praten niet hele lange gesprekken maar steeds er op terug komen. Zoals jij nu zelf aan het doen bent, denk ik.
- 61I Ja dat hoop ik ook. Het volgende onderwerp zijn de samenwerkingsvaardigheden waar ik dus mee aan het werken ben met die picto's. Ik heb iedere week een andere samenwerkingsvaardigheid die ik behandel met de kinderen. Denk je dat de sfeer daardoor verbeterd kan worden?
- 61P Dat denk ik wel. Ik denk dat bewustwording altijd iets kan verbeteren. Het maakt eigenlijk niet eens zoveel uit op welke manier je dat doet als je het maar doet. Dus ik denk dat deze manier ook heel goed kan werken.
- 62I Oké. Eén van de vaardigheden waar ik aan ga werken is het laten uit praten van elkaar. Hoe ervaar je deze vaardigheid op dit moment?
- 62P Dat is nog niet geweldig. Maar ze corrigeren elkaar al wel en dat is heel leuk. Want er zijn er een heel stel die kunnen dat helemaal, totaal niet.
- 63I Nee
- 63P Maar dat is ook niet erg. Ik denk dat als ze elkaar gaan corrigeren, dan ben je al een heel eind.
- 64I Ja, dat denk ik ook.
- 64P En dat gebeurt ook op een hele nette manier. Dus Pim bijvoorbeeld, die heel even aan het begin van de les onderbrak van: 'het gaat niet om veel praten het gaat om elkaar uit laten praten wanneer je aan het praten bent'.
- 65I Ja dat vond ik ook wel leuk dat hij dat zei.
- 65P Een hele mooie manier deed hij dat. En heel duidelijk en rustig.
- 66I Ja inderdaad. Het delen van materiaal in de klas doen ze dat goed volgens jou of zouden ze dat nog beter kunnen doen?
- 66P Kan ik weinig over zeggen. Hier in de gymzaal gebeurt het af en toe dat ze moeten delen maar over het algemeen gaat dat bijna vlekkeloos. Dat gaat goed. In de klas weet ik niet.
- 67I Geven de leerlingen regelmatig complimenten aan elkaar of zouden ze dit meer mogen doen?
- 67P Geven héél weinig complimenten aan elkaar. Maar dat doen mensen eigenlijk allemaal heel weinig.
- 68I Ja.
- 68P Blijkbaar is dat heel ingewikkeld. Volgens mij is het voor iedereen moeilijk om complimenten te geven tenminste voor heel veel mensen. Ik merk het hier onderling ook. Collega's maken naar elkaar ook bijna nooit complimenten terwijl heel veel mensen zoveel dingen hartstikke goed doen. Maar ze zeggen het gewoon niet tegen elkaar.

- 69I Nee. Ik heb het lijstje met de vaardigheden. Zijn er nog vaardigheden waarvan jij denkt; 'dat zou ik wel fijn vinden als je daar aan werkt'. Het begint bij makkelijk, naar moeilijk. Er zit echt een opbouw in zeg maar. En ik heb nou voornamelijk de basisvaardigheden en bij de voortgezette vaardigheden alleen complimenten geven erbij zitten.
- 69P Deze twee vind ik heel belangrijk. Vooral die: Hulp vragen.
- 70I Hulp vragen en hulp aanbieden.
- 70P Vind ik héél belangrijk. Hulp aanbieden vind ik minder belangrijk dan hulp vragen.
- 71I Hulp vragen inderdaad.
- 71P Ja, hulp vragen vind ik heel belangrijk. Heel veel mensen durven dat niet.
- 72I Ja
- 72P Terwijl weet je, als je daar mee begint, dan komt de rest vaak vanzelf. Want op het moment dat je hulp vraagt en je krijgt hulp dan geeft diegene die hulp gegeven heeft vaak gelijk ook een compliment. Nou, dan heb je alles in één keer.
- 73I Toevallig dat Wouter vandaag drie keer naar mij toe kwam: 'Juffrouw, wil je mij helpen?'.
- 73P Nou dat is heel goed
- 74I Ja.
- 74P Ik weet niet of jij het had afgesproken met hem. Ik heb de vorige keer gezegd van dit gaan wij dus dit schooljaar elke keer doen, dus als het niet lukt, komt dan om hulp vragen.
- 75I Nou, ik had hem eerst meegenomen met de bal.
- 75P Ja
- 76I Hij had daarna zelfs Carlos afgegooid. Hij was helemaal blij
- 76P Ja. Dit zijn ook wel spelletjes die hij heel fijn vind omdat het niet direct contact is. Je hebt gewoon je eigen terrein dus daar krijg je hem het meest in los.
- Deze vind ik ook heel belangrijk, 25, vragen stellen aan elkaar. Met elkaar conflicten oplossen, heel vaak gaat de leerkracht dingen oplossen voor kinderen voordat het een probleem is proberen ze het al op te lossen. Vind ik altijd jammer.
- 77I Ik heb nou natuurlijk deze.
- 77P En de rest is natuurlijk ook hartstikke belangrijk. Ja die had ik al gezien.
- 78I Denk je dat er nog een paar bij moeten. Of denk je het zijn tot nu toe wel een beetje... Deze vind ik redelijk hetzelfde dus ik weet ook niet of ik die nog ga aanpassen.
- 78P Nou ja, wat ik net al zei. Ik vind hulp vragen een hele belangrijke. En dan kun je eventueel nog ombuigen in de loop van de tijd dat ze eerst hulp vragen bij jou, en dat ze later hulp proberen te vragen bij een eigen klasgenoot of teamgenoot. En dan ben je namelijk bijna klaar als ze dat ook nog durven.
- 79I Ja.

- 79P Verder zijn die andere echt niet onbelangrijk. Voor onze leerlingen zijn die best heel moeilijk hoor.
- 80I Dat denk ik ook wel. Dus daarom wilde ik eigenlijk meer, hier een beetje (basisvaardigheden).
- 80P Ja dat snap ik heel goed.
- 81I Dan heb je natuurlijk wel een redelijke opbouw
- 81P Ja. Dus dan zou ik echt hulp vragen en dus met elkaar conflicten oplossen. Dus niet meteen voor hun een oplossing aanrijken.
- 82I Ja, maar samen tot een oplossing komen
- 82P Ja, ja. En dan kan je hartstikke actief meedenken maar niet, meteen oplossen.
- 83I Yes.
- 83P Oké.
- 84I Ja. Nou top. Dat waren de vragen
- 84P Wat dat het al?
- 85I Ja.
- 85P Oo, ik denk het wordt vast heel ingewikkeld.
- 86I Nee

Interview nameting 1: Femke (Groepsleerkracht)

- 87I Nou, ik heb de vragen gewoon zeg maar, een beetje van de vorige keer gekeken naar het antwoord en daar nieuwe vragen opgesteld. Of die ga ik kijken of dat je vindt dat het verbeterd is. De afgelopen weken heb ik gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen om ervoor te zorgen dat de sfeer in de klas beter wordt. Ziet u tijdens de gymlessen een verandering hier in?
- 87F Tijdens de gymlessen, ja.
- 88I Oké, kun je daar een voorbeeld van geven?
- 88F Uhm, rustiger naar elkaar. Meer van elkaar accepteren en ook meer positieve dingen benoemen.
- 89I Wat is de grootste verandering waar van jij denkt nou, dit is echt een.. zo'n verschil?
- 89F Positiever naar elkaar.
- 90I Dat is wel fijn. Dat was wel een van de grootste punten.
- 90F Ja.
- 91I Hoe vond u dat de leerlingen reageerden op de verschillende vaardigheden waar dat er aan gewerkt is?
- 91F Reageerden toen ze hoorden dat ze het moesten doen of reageerden op hoe ze het hebben gedaan?
- 92I Ja, beide.
- 92F Eigenlijk vond ik dat ze het wel goed deden voor wat ik van hun gewend ben zeg maar. Vond ik echt dat ze het heel goed hebben opgepakt. Ze deden ook echt wel hun best om er aan te werken, om er aan te denken van: oké, nou moet ik hier op letten. Dit is een doel van vandaag.
- 93I Ja, ja dat idee had ik ook wel. Ik merkte vaak in het begin van de les als ik dan weer met zo'n kaartje aankwam dat sommige dan al zeiden: 'aah nee, niet weer'. Maar juist aan het einde van de les bij de evaluatiegesprekken vond ik weer wel dat ze het heel goed deden.
- 93F Ja. Ja, tijdens de les vond ik eigenlijk ook wel dat ze gewoon er echt wel mee bezig waren zeg maar. Dus zeker met het stukje acrogym ofzo op een gegeven moment, ja, echt heel gezellig. Terwijl van tevoren zou dat niet zo geweest zijn denk ik.
- 94I Ja. Dat is in ieder geval fijn om te horen. Onlangs heeft er in de klas een vervelende gebeurtenis plaatsgevonden waarbij de leerlingen via het internet gepest werden. Kun je een korte uitleg geven van wat er gebeurt is?
- 94F Eén leerling heeft in naam van een andere leerling een Facebookaccount aangemaakt en daarin beledigende en bedreigende berichten gestuurd naar klasgenoten, naar ouders, andere familieleden. En in die berichten ook dingen gezegd over mij en over andere mensen hier van school.
- 95I Dat is echt super vervelend. Wat voor invloed heeft dit gehad op de klas?

- 95F Het had een grote impact. In het begin waren er daardoor twee leerlingen niet. Totdat eigenlijk duidelijk zou worden wie het gedaan had. Toen bleek dat één van de leerlingen die afwezig was zelf de dader was, toen is de andere weer terug naar school gekomen en vanaf dat moment kwam er eigenlijk wel meer rust. Maar er was heel veel onbegrip en boosheid bij sommige ook veel verdriet en toch ook wel beetje angst door de berichten die zijn geuit. En eigenlijk heeft dat geduurd tot afgelopen vrijdag (14 februari 2017) omdat we toen te horen hebben gekregen dat die leerling niet meer terug zou keren in de klas.
- 96I Oké. Nu het helemaal opgelost is, heeft het achteraf een positief of een negatief effect gehad op de groep? Zoals je kijkt hoe de groep nu is zeg maar.
- 96F Ja de situatie zelf was echt heel erg negatief zeg maar.
- 97I Ja, dat snap ik.
- 97F In die tijd was echt de sfeer ook heel bagger. De kinderen vertrouwden namelijk elkaar ook niet meer. Zeker niet toen ze nog niet wisten wie het was. Toen dachten, beschuldigden ze elkaar allemaal en dat doet elkaar natuurlijk geen goed. Nu vind ik wel dat ze al klas sterker zijn dan hoe ze waren voor dat de situatie zich afspeelden.
- 98I Ja, omdat ze toch allemaal een beetje.. Het lijkt wel alsof ze dan een beetje in het zelfde schuitje gezeten hebben en nu ze weten wie dat het gedaan heeft, zijn ze eigenlijk allemaal slachtoffer.
- 98F Ja. Ja, en ze vertrouwen elkaar nu ook weer zeg maar. Ze weten dat ze bij elkaar erover kunnen praten. En dat heb ik natuurlijk ook in het begin heel erg beperkt om ze niet te laten praten met mensen uit andere klassen ook niet met andere collega's. Echt het zo veel mogelijk binnen de klas te houden en daardoor werd het natuurlijk ook echt wel een ding van de klas, hoe vervelend het ook was maar ja. Konden ze wel met elkaar daar over praten.
- 99I Ja want ik had volgens mij toen al in de gymles gehad op maandag toen het al gebeurt was. Ik had toen eigenlijk niet echt iets gemerkt of zo. Alleen hoorde ik het dinsdag tijdens de pauze, toen dacht ik: huh. Ik had wel verwacht dat ik het in de les al meer zou merken. Ik heb vorige week de klimaatschaal nog een keer afgenomen, verwacht u dat de leerlingen positiever zijn of negatiever?
- 99F Ik denk een groot aantal positiever, zeker de kinderen die in het begin heel erg negatief waren dat die nu wel omhoog zijn gegaan. Die in het begin al positief waren dat die een beetje het zelfde blijven.
- 100I Ja, dat klopt wel. Je merkt dat, de derde is dan nu niet meer op school dus die ga ik er ook niet meer in meenemen in het onderzoek, maar net als een Wouter en Leon die zijn wel positiever geworden. Dat is wel grappig om te zien. Waar merk je dat aan bij de leerlingen?
- 100F Dat ze meer meedoen. Dat ze zelf ook meer toenadering zoeken naar andere leerlingen. En bij het buitenspelen er ook bij betrokken worden.
- 101I Dat is in ieder geval wel fijn voor hun ook. U gaf tijdens het eerste interview aan dat u verwachtte dat een drietal leerlingen de klimaatschaal negatief invulden, denkt u dat deze leerlingen positiever zijn geworden? Nou, daar hebben we het al over gehad inderdaad. Het samenwerken bij deze leerlingen, gaat dat dan ook beter met de andere klasgenoten?

- 101F Bij ééntje niet, bij Wouter gaat het echt bagger. Die kan echt niet samenwerken met andere. Taken verdelen, als hij vind dat hij.. Dan heeft hij een regel getypt en dan vind hij dat hij wel weer genoeg heeft gedaan. Dus dan mag de ander de rest van het hoofdstuk typen want hij heeft toch die ene regel al gedaan. Maar als die ander dan volgens hem niet snel genoeg typt, dan trekt hij gewoon het toetsenbord uit handen of. Hij delegeert heel erg, van je moet dit, dit en dit doen. Maar echt overleg vind er bij hem nog niet plaats
- 102I Oké, maar dat is meer een probleem vanuit Wouter denk ik, dan vanuit de rest van de leerlingen.
- 102F Ja dat denk ik ook.
- 103I En de samenwerking bij de rest van de klas, is die beter geworden?
- 103F Nou het samenwerking op zich tijdens vakken vond ik dat ze dat al wel prima deden zeg maar. Als ze aan een gestructureerde opdracht iets samen moesten doen dan ging het goed. Maar je merkt wel dat ze nu in vrije situaties zoals in de pauze ook veel meer naar elkaar toe trekken. Dus dat ze, voordat ze naar buiten gaan al vragen: 'ga je ook mee, ga je ook mee'. En dat ze eigenlijk met de hele klas ook buiten zijn.
- 104I Ja. Ooh dat is wel leuk.
Tijdens het interview vroeg ik, het eerste interview vroeg ik aan u of dat er gepest werd in de klas en toen zei u nee. Denk je daar nu anders over na de gebeurtenis?
- 104F Nee
- 105I Dus bij het eerste interview denk u dat nog steeds zeg maar?
- 105F Nee. (Geen pesterijen)
- 106I Zijn er op dit moment nog pesterijen gaande in de klas? Ik denk het niet he?
- 106F Nee. Wel is puberale opmerkingen naar elkaar maar dat wil ik niet meteen afschermen als pesten.
- 107I Nee. Ja, dat blijf je toch op deze leeftijd houden natuurlijk.
- 107F Ja. En het hoort erbij vind ik. Een keertje zeggen dat je dik bent of dat je een stomme kop erop hebt staan ofzo. Ja weet je, het is niet aardig maar dat kun je toch niet voorkomen. Dat blijven ze toch wel doen. Daar kun je toch niets... gebeurt overal.
- 108I Ja het gebeurt overal.
Wanneer dat er intensiever met deze methode gewerkt zou worden, denk je dat er dan een nog grotere verbetering zou kunnen plaatsvinden?
- 108F Ik denk het wel maar dan moet het ook zo zijn dat de kinderen een langere tijd bij elkaar zitten en dat de groepssamenstelling niet steeds veranderd. Want ik heb hier heel erg gemerkt, want Maxime die kwam er natuurlijk heel laat bij. Heel veel kinderen hebben wel aangegeven daar heel veel moeite mee te hebben. Dan zeggen ze: 'We waren eigenlijk een groep en dan komt er weer iemand bij en dan gaat iedereen toch eigenlijk weer zoeken naar de verhoudingen van: kan ik dan nu de baas zijn of'.
- 109I Ja. Dan ga je heel die fases van groepering natuurlijk weer helemaal opnieuw doorlopen.

- 109F Ja die beginnen dan weer helemaal opnieuw. Dus ik denk dat het goed is, maar dan zou er ook iets moeten veranderen aan het feit dat er midden in het jaar kinderen bij komen en er weer uit gaan. Weer nieuwe erbij en ieder jaar een andere samenstelling van klas.
- 110I Ja. Zou je eventueel nog mogelijkheden zien tot voortzetten van deze methode nu verder het jaar?
- 110F Ik denk dat ik, ja, door zou gaan. Tenminste, zeker tijdens de gymlessen.
- 111I Ja. Oké. Nou het tweede topic de samenwerkingsvaardigheden. Er is.... Denkt u dat deze, het is eigenlijk een beetje dezelfde vraag als je de eerste. Dat echt specifiek deze methode bevorderlijk is geweest voor de sfeer in de klas. En dan ja, vooral kijkend naar de gymlessen natuurlijk.
- 111F Ik denk het wel, ja.
- 112I Oké. Eén van de onderdelen waar ik aan gewerkt heb is het laten uitpraten van elkaar. U gaf toen al aan bij het vorige interview dat dat eigenlijk al best goed ging in de klas. Alleen wanneer dat ze enthousiast zijn over iets dat ze dan juist doorlaten. Merkt u dat er hier al verschil in zit?
- 112F Bij vele wel. Bij sommige, ja ik weet niet. Misschien is dat ook wel gewoon specifiek voor die leerlingen dat dat echt heel moeilijk is. Over het algemeen laten ze elkaar wel uitpraten maar als het een keer niet gebeurt dan zegt een ander nu ook wel van: 'hé, hij was aan het praten ben eens even stil' dus ja, ze zijn er wel bewuster van.
- 113I Ja, dat is wel tof. Tijdens de interventies heb ik twee keer aandacht besteed aan het complimenten geven, daar heb ik voor gekozen omdat ik het de eerste keer eigenlijk niet heel er goed ging, werd het heel weinig gedaan. De tweede keer ging het wel meteen een stuk beter. Merk je dat er hier in de klas ook verbetering in zit in het complimenten geven?
- 113F Nee. Zouden ze van mij veel meer mogen doen. Maar ik heb het al een keer geprobeerd met de complimentenmuur maar, nee. Iets negatiefs zeggen ze makkelijker over elkaar dan een keer iets positiefs.
- 114I Ja. Ja, ik probeer het in de gymles nog wel eens. Zoals vorige week waren we aan het slagballen en toen was het echt al meteen: 'hé, hier zou je eens een compliment over kunnen geven'. En dan 'oh ja, oh ja, kan ik eigenlijk wel doen. Goed gedaan'.
- 114F Ik vraag me soms ook af of dat ze zich bewust zijn van wat complimenten kunnen zijn. Dat ze wel weten van als je een keer zegt 'goed zo' of 'goed bezig, wat heb je die bal goed gevangen' dat dat ook al een compliment is.
- 115I Ja, ja dat geloof ik meteen. Ik had ook in de nabespreking al gezegd van 'het is eigenlijk al een compliment als je zegt dat iemand, gewoon, he goed gedaan'. Dat het eigenlijk heel makkelijk is en je weet dat als je een compliment krijgt dat dat gewoon heel prettig voelt. Dus je misschien als je ze bewust maakt van, oh als ik een compliment krijg dan voelt dat prettig. Maar voor een ander kan dat ook wel eens prettig voelen als ik een persoon een compliment geef.
Wanneer er gekeken wordt naar de komende periode, denk je dat er nog veel verbetering kan plaatsvinden in deze vaardigheden?

- 115F In het complimenten geven zeker. En het elkaar uit laten praten gaat eigenlijk wel goed. Misschien elkaar nog om hulp vragen, dat was er ook nog eentje hé? Dat ze daar nog wel in... Bij de gymles gaat het al wel een stuk beter, maar ik denk dat ze.. het zou fijn zijn als ze het ook daarbuiten doen. Weten toe te passen. Zo van, je kan ook elkaar om hulp vragen.
- 116I Ja precies, dat je die kaartjes eventueel zou kunnen...
- 116F Ja, dat zou sowieso een goed idee zijn.
- 117I In de klas kunnen gebruiken.
Dus dan zou eventueel die aanpassing nog gedaan kunnen worden, dat je in de klas ook die kaartjes meer gaat toepassen. Dat je dan eventueel ook een grotere verbetering zou zien in dan deze korte periode die we nu gehad hebben eigenlijk.
- 117F Ja.
- 118I Nou top. Dat waren alle vragen. Ik wil je in ieder geval bedanken voor de samenwerking en dat ik met deze klas dit heb kunnen doen, heel fijn.
- 118F Helemaal goed. De situatie was niet helemaal optimaal voor je onderzoek maar, ik denk dat het wel iets verbeterd is.
- 119I Ja dat komt goed. Zeker.

Interview nameting 2: Aron (vakleerkracht gym)

- 120I De afgelopen weken heb ik gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen om ervoor te zorgen dat de sfeer in de klas verbeterd wordt. Ziet u tijdens de gymlessen een verandering hier in?
- 120A Ja
- 121I Kunt u hier een voorbeeld van geven?
- 121A Nou, wat mij opvalt is dat ze, even nadenken hoe dat ik dat zeg, ze zijn gewoon zich meer bewust van hun eigen gedrag. Waardoor ze dus anders op elkaar reageren en als het dan toch nog neigt naar een moment net even niet de goede kant, dan heb je eigenlijk niks nodig om gecorrigeerd te krijgen. Dat valt mij vooral op.
- 122I Oké. Wat denk je dat de grootste verandering is die er heeft plaats gevonden?
- 122A Nou, dát denk ik. Echt puur de bewustwording van het eigen gedrag en wat dat met iemand anders doet. En het feit dat ze zich daar bewust van zijn, dat ze dus de keuze kunnen maken om dat wat minder zo te doen. En dingen dus voor zichzelf te veranderen.
- 123I Ja. Net als bij die kaartjes. Wanneer dat ze zelf een compliment geven, wanneer ze weten dat het fijn is om een complimenten te krijgen, ik zal er ook eens even een geven want dat is voor die andere persoon ook fijn.
- 123A Ja precies. En ook gewoon als je gedrag ziet van een ander, waar ze normaal gesproken, maar waar ze al heel vaak zouden zeggen meteen een hele felle reactie. Dan merk je nu vaak dat ze eerder een reactie geven van: 'dat is helemaal niet fijn hoor, want....' En dan komt er een uitleg. In plaats van er meteen boven op te klimmen, wat ze eerst deden. Dus daar merk je wel dat ze nadenken over wat het met zichzelf doet en dus ook wat het met een ander doet.
- 124I Ja. Hoe vond u dat de leerlingen reageerden op de verschillende vaardigheden waar dat er aan gewerkt is?
- 124A Nou, op sommige vlakken vind ik dat je het heel goed ziet. Zeker de bewustwording en zich realiseren wat hun eigen gedrag is en hoe dat op een ander overkomt. Wat ik nog niet heel veel merk is dat ze inderdaad ook echt naar de ander kijken en daar iets positiefs van maken. Op het moment dat je dat blijft benoemen en je vraagt wat van ze, dan kunnen ze het meteen want ze weten precies, eigenlijk weten ze dan heel snel te vertellen waar iedereen echt wel een beetje goed in is. Maar uit zichzelf doen ze dat niet zo gauw. Dus je merkt wel een gedragsverandering in weten wat het gedrag met de ander doet en zich realiseren dat ze het zelf ook niet prettig vinden. Maar de volgende stap naar het positiever op iemand anders reageren vind ik nog lastig te zien.
- 125I Ja. Maar goed, dat zou dan wel weer een volgende stap kunnen zijn.
- 125A Ja absoluut. Ik zei al, ze kunnen het wel. Want ze weten echt wel waar ieders kwaliteiten liggen uiteindelijk.
- 126I Ja. Onlangs heeft er in de klas die pesterijen via het internet plaatsgevonden, heb je hier veel van gemerkt tijdens de gymlessen?
- 126A Nee. Nee eigenlijk meer voorafgaand aan het internetgebeuren omdat ze toen ook wel eens zelf kwamen bespreken dat ze vonden dat er iets echt pesterigs gebeurden. Maar vanuit het hele internetgebeuren heb ik eigenlijk niks gehoord behalve dan van Femke, van hun niet.

- 127I Nou is het opgelost denk je, wat voor invloed denk je dat dit gehad heeft op de klas?
- 127A Dat het is opgelost bedoel je? Of het hele gebeuren?
- 128I Ja ook, maar ook, het hele gebeuren?
- 128A Nou veel denk ik. Want volgens mij heeft het echt een behoorlijke indruk gemaakt op veel leerlingen. Het was natuurlijk ook wel heftig. Dus ik denk dat ze zich wel realiseren dat, dat je hebt pesten en je hebt dit zeg maar. Dit gaat er echt wel fors overheen. En dat ze zich daardoor misschien wel realiseren dat ze beter moeten nadenken over wat ze eigenlijk zelf makkelijk zeggen of makkelijk opschrijven en denken: 'ach'. Dus ik denk dat ze zich daar heel zeker wel bewust van zijn. Ik denk ook wel dat het, hoe lelijk dat ook is, die ene zondebok die het dan nu is dat dat ze toch wel dichterbij elkaar heeft gebracht. Beetje soort van gezamenlijke 'vijand' is heel heftig en heel zwaar. Maar ik denk dat ze het inmiddels ook wel een beetje zien. Dat je gewoon een zondebok hebt waar je als klas iets tegen hebt of graag zou willen uitspreken en dat dat ze misschien wel een beetje bij elkaar heeft gebracht.
- 129I Ja, ze hebben eigenlijk beetje, ze zijn allemaal slachtoffer van één. Ze hebben alleen iets gemeen met elkaar nu.
- 129A Ja en ik denk ze dat ook echt zo ervaren. Dat ze dat ook gewoon, dat ze zich daar wel bewust van zijn. En dat ze, ze allemaal in hetzelfde schuitje zaten. De één wat meer dan de ander maar dat het wel, die ene tegen de hele klas was uiteindelijk.
- 130I Ja. Je gaf tijdens het eerste interview aan dat de leerlingen vaak erg negatief naar elkaar zijn in de opmerkingen. Vind je dat dat nu verbeterd is?
- 130A Ja. Ja, sowieso. Ik merk dat ze nog niet heel positief zijn naar elkaar maar gewoon rustiger. Dus het is niet dat negatieve en dat snauwen op elkaar. De enige die ik dat nog echt vind doen is Quinten.
- 131I Ja.
- 131A Ik vind Quinten daar in echt achterblijven. Op het moment dat je die één op één aanspreekt daarop dan is ie zich daar meteen daarvan bewust en dan gaat het ook beter. Maar hij is gewoon net even iets sneller en lomper in het reageren dan de rest.
- 132I Ja, het is ook altijd op een volume waarvan je denkt...
- 132A Ja. Hard en ongenueanceerd. Ja en gewoon, te snel. Als hij iets meer tijd zou nemen om na te denken dat gaat het misschien al beter. Maar ik vind de rest daar echt veel beter in. Geworden.
- 133I Dat is mooi.
- 133A Ja.
- 134I Dan hebben we het ook gehad over de samenwerking tijdens het eerste interview. Waarbij je aangaf van 'als de touwtjes echt in onze handen is, dan gaat dat redelijk' denk je dat de leerlingen daar nu zelfstandiger in zijn geworden?
- 134A Ik denk het wel. Ik denk dat ze zich, doordat ze zich meer bewust zijn van hun eigen gedrag, dat ze ook op een andere manier daar in staan. En dat je merkt dat ze gewoon in de algemene zin wat rustiger zijn. Dus ook wat beter de tijd nemen om elkaar iets te gunnen, van elkaar iets te vragen, elkaar in hun waarde laten en dat je dat in die

samenwerkingsvormen ook wel ziet. En het verschil tussen toen en nu denk ik, op het moment dat je toen zag dat het niet zo was, was bij wijze van spreken een knipoog niet genoeg of een 'hé jongens, kom op' dan moest je echt een heel verhaal houden en bijna weer ...

- 135I Staan preken
- 135A Belerend en ja precies. En ik denk dat als je nu zegt 'hé joh, dat kan ook anders', dan is het ook meteen anders. De ze zijn zich, ze kunnen sneller schakelen ook.
- 136I Ja. Worden de leerlingen in de klas nog steeds uitgescholden? Je gaf aan dat dat al wel minder was toen, dan in het begin van het schooljaar.
- 136A Ja
- 137I Denk je dat dat wel vooruit gegaan is?
- 137A Ik heb ze in het zwembad en in de gymzaal, en ik heb de afgelopen periode voor de kerst zeg maar echt met enige regelmaat de boel stil moeten leggen omdat ik ze zo negatief en zo niet tactvol vond naar elkaar en dat hoef ik bijna niet meer te doen. De enige die ik af en toe inderdaad echt even moet afremmen is Quinten en die enige die ik af en toe moet stimuleren is Wouter om zeg maar deel uit te maken van het gebeuren. En de enige die zichzelf die niet veranderd is, Peggy zei het al, is echt Leon. Die blijft zeg maar die blijft Leon. Het voordeel daar van is, is dat hij ook Leon mag zijn. Waar de rest zes maanden geleden voortdurend ook die reactie gaf op Leon, gebeurt dat nu niet. En dat zorgt ook gewoon voor rust.
- 138I Ja Je merkt ook wel, of in ieder geval, ik weet niet of ik al merk dat zij ook beter in de groep liggen maar je merkt vanuit de klas meer begrip voor Leon en Wouter.
- 138A Ja
- 139I Ik denk dat dat ook een van de redenen is waarom zij de klimaatschaal positiever hebben ingevuld
- 139A Ja. Nou wat ik zo grappig vind aan, kijk Leon blijft Leon en Leon krijg je ook niet veranderd maar de rest kan hem op een of andere manier gewoon beter in zijn waarde laten denk ik. Waardoor hij ook minder vaak negatief naar voren komt. En van Wouter merk je gewoon dat Wouter op zich, kijk Wouter heeft zo ook zijn problematiek als ik hem bij ze gymles zie dan is het voor hem heel moeilijk om deel uit te maken van de spelles omdat hij veel dingen gewoon heel erg spannend vind. Waar je voorheen nog al negatieve geluiden hoorden over Wouter van 'die hoef ik niet in mijn team' weet je, dat soort dingen. Merk je nu niet en accepteren zij dat hij dat spannend vind. En ik denk dat daarnaast Wouter zelf ook gewoon misschien wel iets zekerder is geworden van zichzelf dat hij ook denkt 'ja, wat je er ook van vind, ik vind dat ik het zo moet doen en ik heb het zo nodig dus ga ik het zo doen'.
- 140I Ja. Dat is voor hem ook wel fijn dat hij...
- 140A Ja. En dan vind ik nog dat hij, dan wil ik nog dat hij stappen zet uiteindelijk. Maar dan moet hij dan vanuit zichzelf doen, hoop ik.
- 141I Nou, de volgende vragen gaan nog over de samenwerkingsvaardigheden. Denk je dat het verbeteren van de samenwerkingsvaardigheden mede de oorzaak is dat de sfeer in de klas verbeterd is?

- 141A Dat denk ik wel. Weet je, als je leerlingen bewust maakt van gedrag en daarnaast ook gewoon laat zien dat met iedereen op een eigen manier valt samen te werken dat het uiteindelijk altijd effect heeft. Dus dat denk ik zeker ja.
- 142I Tijdens de voormeting vroeg ik aan u hoe dat u het laten uitpraten vond gaan. Daarbij gaf je aan van dat kan echt wel een stuk beter maar dan niet alleen het laten uitpraten van elkaar maar ook specifiek het luisteren naar elkaar. Zie je hier ook verbetering in?
- 142A Ja. Ik hoef gewoon veel minder te corrigeren. Dus je kunt gewoon veel meer lesgeven omdat je minder tijd kwijt bent aan dit soort zaken. Dus je kunt ze gewoon snel aan het werk hebben en ze luisteren gewoon beter naar elkaar.
- 143I Ja. Nou is het dat als je er op let dat je iemand laat uit praten dan is het..
- 143A Dan luister je al veel beter
- 144I Luister je al makkelijker naar elkaar dan wanneer je dat niet doet.
- 144A Ja, nou en of.
- 145I Ja. Zou er nog wel aandacht aan besteed kunnen worden? Aan het luisteren naar elkaar.
- 145A Altijd. Ik denk dat het inderdaad, weet je, zeker nu ze gewoon vol in dat traject zitten zijn ze zich daar heel bewust van. Ik kan me inderdaad zo maar voorstellen dat als je dat straks niet meer benoemd, met enige regelmaat, dat het er straks ook niet meer is. Weet je, dat soort vaardigheden moet je toch voortdurend inslijpen om ze uiteindelijk standaard in je repertoire op te nemen. Het zijn natuurlijk wat dat betreft, het is ook wel een groep die snel weer terug kan zakken denk ik in die snelle en wellicht negatieve opmerkingen.
- 146I Ja is het natuurlijk maar zeven weken maar één keer iets aan bod gekomen.
- 146A Als je ziet dat dat dus voor ons gevoel al echt wel resultaat levert, dan zou je eigenlijk het in ieder geval moeten blijven benoemen ja. Om het zo te houden of het misschien zelfs wel te verbeteren.
- 147I Ja net als wat Peggy al zei. Even gewoon die kaartjes, en dan even zeggen: 'joh, dit is het vandaag succes ermee'. Dus niet meer zo als in de interventies
- 147A Nee precies. Maar ze weten nu wat de kaartjes inhouden, je hangt ze op, je zegt: 'let hier op vandaag'. Klaar.
- 148I Ja. Ik heb tijdens de interventies twee keer aandacht besteed aan het complimenten geven. Ik heb daarvoor gekozen omdat de eerste keer deden ze het eigenlijk gewoon niet, de tweede keer wel beter. Vind je dat de leerlingen tijdens de lessen meer complimenten aan elkaar geven?
- 148A Nee, dat is zo moeilijk voor ze. Ik heb dat toen ook gedaan, bewust. In de zwemles dat als je iets zei dat alleen iets positiefs mocht zijn. Dat is reten moeilijk voor die gasten en uiteindelijk wordt het dan heel gezellig omdat ze voortdurend grappend positief proberen te zijn. En dan zie dat het gewoon niet natuurlijk is. En dat doen ze ook bijna niet. Je merkt wel dat ze elkaar af en toe verdedigen, als het mogelijk is, dus als er iets gebeurd bijvoorbeeld bij een Wouter die het aan de zijlijn nogal spannend vind en iemand neigt daar iets over te willen zeggen dan komt daar wel steun in de rug voor Wouter maar dat is nog niet echt compliment geven nee. Dat zie ik bijna niet.

- 1499I Nee. Dus daar zou ik tijdens de lessen wel echt nog heel veel aandacht aan moeten besteden
- 149A Ja weet je, het is leuk. Het is wat jij zegt, op het moment dat je. Je weet wat het met jezelf doet als je een compliment krijgt en ook die omzet moeten ze kunnen maken naar wat dat dus voor een ander doet. Dat negatieve gedrag is wel gelukt dat ze weten van ik vind het zelf vervelend dus laat ik het bij een ander ook niet doen. En dat kun je inderdaad ook positief draaien. Hoe leuk is het als iemand eens een keer iets leuks over je zegt.
- 150I Ja.
- 150A Doe dat dat ook bij een ander.
- 151I Ja. Nee hier hebben we het al over gehad, dat de leerlingen veel minder negatief naar elkaar zijn maar dat ze juist veel positiever zijn. Dus die vraag kunnen we overslaan. We hadden het ook gehad over, omdat jij natuurlijk die donderdaglessen geeft, dat je zei van: 'nou misschien dat ik dat wel tijdens die lessen ook nog kan benoemen'. Heb je dat ook nog gedaan?
- 151A Ja. Niet met de kaartjes maar ik heb het wel gewoon regelmatig benoemd. En ja, weet je daar hoeft je dan verder niet zo veel woorden aan vuil te maken. En wat ik zei, je hoeft het ook steeds minder te gaan doen omdat ze het gewoon steeds beter uit zichzelf doen. Dat positieve gedrag laten zien. Ja en dat is leuk.
- 152I Ja. Wanneer er gekeken wordt naar de komende periode, denk je dat er nog veel verbetering kan plaatsvinden in deze vaardigheden?
- 152A Nou ja, bij wat je zegt: complimenten geven is leuk. Dus als je dat inderdaad nog beter krijgt en ik denk dat je dan al een heel eind bent gekomen. Dus ik denk dat het als heel positief is om het zo te houden. Ik denk dat dat ook wel een kunst is, inderdaad door ze niet zo nadrukkelijk meer aan de hand te nemen maar ze inderdaad wat meer vrijheid geven en af en toe erop te wijzen. Is kijken of ze zelf kunnen blijven op het niveau waarop dat ze zitten.
- 153I Ja dus net als die kaartjes ophangen enne..
- 153A Ja, en is te kijken of ze daar voldoende houvast aan hebben. Of dat ze inderdaad jou nadrukkelijke uitleg of steun of evaluaties nog nodig hebben of dat ze het inderdaad misschien wel zelf kunnen.
- 154I Ja misschien omdat ik er nou natuurlijk zelf een aantal weken mee bezig ben geweest dat ik tijdens de les er ook veel makkelijker op coach ofzo.
- 154A Ja nou ja, weet je dat is ook goed hé. Als ze van jou zien dat er veel positief of veel complimenten komen, jij bent natuurlijk net zo goed een voorbeeld voor hun als dat zij onderling zijn. Dus dat is ook alleen maar leuk, dat ze van jou ook zien dat je uitgaat van de positieve kanten en de mogelijkheden van die gasten. Dan zijn zij misschien zich ook meer bewust van het feit dat als jij dat doet, zij dat ook kunnen.
- 155I Ja. Ik ben benieuwd of dat het zo door blijft gaan.
- 155A Ik ook. Ik hoop het.
- 156I Ja. Nou ik wil je in ieder geval bedanken voor de samenwerking en de medewerking aan het onderzoek.
- 156A Graag gedaan.

157I En voor de interviews.

157A Hartstikke goed.

Interview nameting 3: Peggy (vakleerkracht gym)

- 158I Nou, de afgelopen weken heb ik gewerkt aan de samenwerkingsvaardigheden van de leerlingen om ervoor te zorgen dat de sfeer in de klas verbeterd wordt. Ziet u tijdens de gymlessen een verandering hier in?
- 158P Niet altijd, maar vaak wel.
- 159I Oké. Kun je hier een voorbeeld van geven? Van wanneer het wel verbeterd is.
- 159P Ik zie het vooral op het eind van de les. Dat ze zich veel bewuster zijn van wat ze gedaan hebben. En ik zie het niet bij een Leon bijvoorbeeld, Leon blijft gewoon Leon. Dus die gaat gewoon als eenling overal tussendoor en die vergeet volledig wat hij mee heeft gekregen. En dat is bijna bij elke les zo.
- 160I Ja.
- 160P Tenminste, dat valt mij op.
- 161I Wat vind jij de grootste verandering die er heeft plaatsgevonden?
- 161P Ja, bewust zijn. Gewoon veel bewuster bezig zijn met de les omdat ze een kleine tip meekrijgen van jou van: 'daar gaan we vandaag aan werken'. En vanaf het begin af aan zijn ze daar dus meer mee bezig. Dat is het grootste verschil, dat is wat ik merk.
- 162I Ja, dat is in ieder geval wel heel fijn. Hoe vond u dat de leerlingen reageerden op de verschillende vaardigheden waar dat er aan gewerkt is?
- 162P Ik vond ze eigenlijk voortdurend positief met uitzondering van de laatste les. Toen hadden ze zoiets van: 'ooh nee, niet weer'. Dus in het begin was het echt prima, reageerden ze eigenlijk allemaal positief en gewoon alert en meteen bereid om mee te doen op de laatste les na.
- 163I Ja, dat vond ik ook.
- 163P Alsof ze eigenlijk het gevoel hadden van: Ja luister is, we zijn nou goed genoeg het hoeft niet meer.
- 164I Ja.
- 164P En daar hebben ze misschien nog wel gelijk in ook.
- 165I Ja. En toch ook aan het eind van de les vond ik de evaluaties altijd wel heel goed gaan.
- 165P Ik ook. Erg goed zelfs.
- 166I Onlangs heeft er in de klas een vervelende gebeurtenis plaatsgevonden waarbij de leerlingen via het internet gepest werden, heeft u hier veel van gemerkt tijdens de gymlessen?
- 166P Nee, ik heb er niet veel van gemerkt.
- 167I Nee ik ook niet. Ik zei het net ook al tegen Femke. Want ik wist het een dag later zeg maar. Ik had ze maandag les gegeven en ik hoorde het dinsdag dat het gebeurd was. Maar ze zei ook dat ze dat met de klas had besproken, dat ze dat niet met andere docenten of met andere leerlingen zouden bespreken, dat het echt iets van de klas zou zijn.

- 167P Ja, ik heb het ook nauwelijks gemerkt. Af en toe hoorde ik een kleine opmerking en dat was vooral op de gang of in het net weer naar buiten gaan. Maar dat waren echt onderlinge gesprekjes waar ik dan een flard van opving maar verder niks.
- 168I Ja. Het is nu opgelost, wat voor invloed denkt u dat dit gehad heeft op de klas?
- 168P Een positieve invloed. Ik denk dat de klas meer een geheel is geworden dus ze begrijpen elkaar beter, ze weten beter wat er speelt en het geeft een soort verbroedering als je zo'n ellende doormaakt. En dat is bijna in elke groep en dat merk je hier ook bij.
- 169I Ja. Carlos komt trouwens niet meer terug.
- 169P Nee dat dacht ik al.
- 170I Dat was vrijdag bekend gemaakt
- 170P Ik denk dat vooral moeder zich nooit meer durft te vertonen.
- 170A Moeder heeft heel snel de draad weer opgepakt door alles weer naar de buitenwereld de wijten dat zal zijn om wat hier allemaal gebeurd is
- 171P Ja precies. Dus die durft zichzelf nooit meer te laten zien denk ik.
- A En de ellende wat ik hoorde van de klas is, dat alles wat zij van Carlos zien of horen dat heeft te maken met dat hij nu alleen maar leuke dingen doet. Dus hij mag daar naar toe, hij mag dit, hij mag zus, hij mag zo. Maar er loopt nog wel een politieonderzoek, als het goed is. Ze hebben wel aangifte gedaan.

Niet relevant voor het onderzoek

- 172I Je hebt de interventies meegekregen. Hoe vond je de sfeer tijdens de interventies in de klas?
- 172P Altijd positief. Altijd, ik vond ze zelden. Echt ik had het gevoel alsof iedereen er iets over mocht vinden. Het was open, dat gevoel had ik vooral heel sterk.
- 173I Ja, maar dat is wel fijn.
- 173P Héél fijn. Heel prettig
- 174I En tijdens de nabesprekingen, hoe vond u dat er gereageerd werd door de leerlingen?
- 174P Goed. Wel bijna altijd in eerste instantie door dezelfde en die werkte inspirerend op de rest. Dat was in dit geval vaak Meike die iets vertelde waardoor Thijn, die uit zichzelf eigenlijk nooit iets verzint, toch hele nuttige dingen vertelde. Pim, kwam heel vaak met opmerkingen en daardoor kwam Salma ook weer met een soort bevestiging of variatie daarop. Dus eigenlijk altijd dezelfde kartrekkers die ervoor zorgde dat het eigenlijk heel goed verliep.
- 175I Ja, dat vond ik ook.
- 175P Zelfs de laatste keer. Terwijl ze er geen zin in hadden deden ze het weer goed.
- 176I Ja. En omdat het complimenten geven natuurlijk voor de tweede keer voorbij kwam, misschien was dat ook wel de reden waarom ze er niet zo veel zin in hadden, dat weet ik niet.
- 176P Dat weet ik ook niet. Dat zou best kunnen, daar heb ik niet bij stil gestaan.

- 177I Je merkt wel dat het complimenten geven wel beter ging dan de eerste keer dat het gegeven werd.
- 177P Ja.
- 178I Dus uiteindelijk toch wel goed mee aan de slag gingen tijdens de les.
- 178P Ja, dat vond ik ook.
- 179I U gaf aan tijdens het eerste interview dat de leerlingen vaak negatief zijn naar elkaar in de opmerkingen, vind je dat dat nu verbeterd is?
- 179P Ja. Ze hebben nog wel vaak de neiging, maar heel snel zetten ze het recht. En er wordt veel minder negatief gesproken hoor. Maar soms doen ze het een beetje in grapjesvorm dan nog, maar heel vaak verbloemen ze.. of.. heel vaak lossen ze het eigenlijk al op voordat de zin is uitgesproken. Dan zeggen ze: 'Ah, dat is een grapje hoor'. Wordt heel veel gedaan. Ik vind echt dat ze goed met elkaar omgaan nu.
- 180I Ja zeker. Zou het nog wel verbeterd kunnen worden, het negatieve naar positieve?
- 180P Ja, want ik denk wel heel snel dat het weer naar het oude terug kan zakken. Maar ik zou het dan meteen weer oppikken wanneer je merkt dat het terug zakt.
- 181I Ja.
- 181P Dus het hoeft nu niet doorgezet te worden, maar je kunt ze wel voortdurend eventjes van: 'hé luister is, ik merk weer dat het minder gaat. We gaan weer even terug'.
- 182I Ja. We hebben het tijdens het eerste interview gehad over het pesten in de klas en volgens jou werd dit wel gedaan maar niet meer dan bij andere situaties. Hoe denk je daar nou over, na de recente gebeurtenissen?
- 182P Ik denk dat er in de klas véél minder gepest wordt, veel minder. Maar ik ben bang dat het zich verschuift dat de hele klas meer gaat richten op andere klassen. Kinderen van buiten de klas. Zelfs buiten de afdeling. En daar heb ik eigenlijk ook al een klein bewijs van, want nou is CBasis echt een beetje de 'Sjaak'.
- 183I Van de klas van Femke?
- 183P Ja. En niet heel erg hoor maar het verschuift zich dan wel. Blijkbaar hebben kinderen of mensen het nodig om een groep te hebben of iemand hebben om...
- 184I Waarschijnlijk om zichzelf beter te voelen.
- 184P Wellicht. En dat, ik heb het gevoel dat de hele groep daar een beetje elkaar niet meer pakt maar het ergens anders gaat zoeken. En dat vind ik ook redelijk logische, logisch beeld. Maar dat moeten we wel in de gaten houden.
- 185I Ja. We hebben het gehad over de drie leerlingen die niet erg goed in de klas liggen, zij vulden de klimaatschaal in het begin ook negatief in. Denk je dat deze leerlingen positiever zijn geworden?
- 185P Nou van eentje weten we het niet hé, want die heb je niet kunnen bevragen. Ik denk dat die het niet als positief zou invullen.
- 186I Nee, dat denk ik ook niet.

- 186P Ik denk Leon wel, tenminste ik denk dat hij het ook negatief heeft ingevuld.
- 187I Die had in eerste instantie negatief ingevuld en Wouter ook.
- 187P Ja, dat dacht ik ook. En Wouter vind ik heel erg goed gaan maar ik kan bij Wouter niet zo goed de vinger op leggen of het hiermee te maken heeft. Dat weet ik niet. Ik vind dat een heel moeilijk te pijlen manneke. Maar ik denk dat Leon nu misschien wel positiever is, Wouter denk ik nog niet.
- 188I Ja, vooral in de vragen die negatief gesteld worden zijn zij positiever geworden.
- 188P Oké.
- 189I Dus bijvoorbeeld eerst werd er gepest, zouden ze invullen. Hebben zij bijvoorbeeld eerst ingevuld 'regelmatig' en nu 'soms tot bijna nooit'.
- 189P Oké.
- 190I Dus ze zijn wel in die negatieve vragen zijn ze wel vooruit gegaan zeg maar, minder negatief geworden. Merk je in de gymles dat ze daar wat beter in de groep liggen?
- 190P Nee. Ik merk niet dat ze beter in de groep liggen, maar ik merk wel dat ze zichzelf lekkerder voelen. De groep doet er eigenlijk nog steeds niks mee, ze accepteren ze wel hoor. Maar er is geen echte interactie met die twee. Maar ik vind wel, vooral Wouter, vind ik echt veel beter opgaan in de groepsactiviteit. Niet meer zo helemaal afzijdig. Leon blijft Leon, Leon is gewoon Leon ja... het is niet te doen eigenlijk. Maar het is wel heel grappig.
- 191I Ja
- 191P En ik denk dat geen enkele interventie kan veranderen. Dat is gewoon zijn autisme wat..
- 192I Ja, het is heel moeilijk.
- 192P Ja. Nou ja, en ook heel grappig. Ik vind het heel grappig om te zien.
- 193I Hij doet zijn best.
- 193P Ja dat weet ik niet eens. Ik denk dat de klas vooral heel erg zijn best doet. Ik vind het wonderbaarlijk dat ze hem zo Leon laten zijn. Maar ze doen het eigenlijk allemaal hartstikke goed.
- 194I Ja. Nou u gaf aan dat wanneer de leerlingen bewuster worden van hun gedrag dat er waarschijnlijk een verbetering zou plaatsvinden, denkt u dat de leerlingen tijdens deze interventie bewuster zijn geworden?
- 194P Ja. Dat had ik daarstraks al gezegd dat ik denk dat dat het grootste belang is geweest.

Niet relevant voor het onderzoek

- 195I De volgende vragen gaan over de samenwerkingsvaardigheden. Het is een beetje dezelfde vraag als die ik als eerst gesteld had. Maar denk je dat er door dat er aan deze samenwerkingsvaardigheden gewerkt is dat dat ook één van de grootste redenen is dat de sfeer beter is geworden in de klas?
- 195P Ooh ik moet eventjes denken welke je...
- 196I De kaartjes liggen daar nog. En die grote 'hulp vragen' die had ik er ook nog bij gedaan.

- 196P Ja ik denk dat het gewoon veel meer verbeterd is omdat ze vooral meer gedwongen werden om met andere samen te werken. Dus dat ze niet altijd de veilige weg zoeken maar dat ze dus geconfronteerd werden met elke keer verschillende medespelers, tegenstanders, samenwerkers, teamgenoten. En dat is altijd goed.
- 197I Ja, dat ze niet iedere keer zelf kunnen kiezen met wie ze samenwerken..
- 197P Ja dus niet iedere keer de veilige medestander zoeken.
- 198I Ja.

Niet relevant voor het onderzoek

- 199I Tijdens de voormeting vroeg ik hoe dat je het laten uitpraten van elkaar vond gaan. Je gaf aan dat dit nog niet geweldig was maar dat er al wel gecorrigeerd werd onderling. Vind je dat deze vaardigheid beter gaat dan eerst?
- 199P Vél beter. Veel beter. Veel meer mensen durven te praten en eigenlijk hoeven er geen correcties meer gegeven te worden. Ik heb Meike niet een keer meer horen zeggen: 'laat nou iemand uitpraten'. Ze lieten iedereen al gewoon uit praten.
- 200I Ja, tof. Dat was ook al een mooi voorbeeld. Tijdens de interventies heb ik twee keer aandacht besteed aan het complimenten geven, daar heb ik uiteindelijk voor gekozen omdat de eerste keer niet erg goed ging. Of in ieder geval het werd gewoon niet gedaan. Alleen aan het einde van de les heel even. De tweede keer ging het wel al beter. Merk je dat er verder ook verbetering in, in het complimenten geven naar elkaar?
- 200P Nee. Nee, dat is iets wat e op een of andere manier niet als natuurlijk zien. Dat vinden ze op een of andere manier overdreven dus dan ligt er ook een taak in ons om juist dat aan te wijzen. Dat hebben toen de tweede keer ook echt geprobeerd, kun je dat nog herinneren?
- 201I Ja. Bij het slagballen.
- 201P Ja.
- 202I Van: hé, je zou hier eens een compliment op kunnen geven
- 202P Precies. Dat was een fantastische bal en dan wordt eigenlijk niet, wordt gewoon een beetje lauw op gereageerd. En als je dat toch op een speelse manier doet, werkt het wel. Want ze willen het best doen maar het voelt gewoon, het voelt overdreven voor die bijna pubers. Dus.. Ze waren zich wel bewust, en dus vind ik het wel een verbetering.
- 203I Ja. Dus dan zou tijdens de komende lessen ook steeds meer aandacht aan besteed moeten worden.
- 203P Ja. En niet alleen bij deze klas, maar bij alle klassen.
- 204I Naar aanleiding van het eerste interview heb ik uiteindelijk de competentie 'vragen om hulp' nog toegepast, vind u het een goede zet dat ik deze competentie uiteindelijk nog erbij gedaan heb?
- 204P Ja, en vooral omdat je de hulp vraag bij eigen klasgenoten hebt neergelegd. Dus niet alleen naar jou maar vooral naar eigen klasgenoten. En dat vind ik heel wezenlijk voor al onze lessen bewegingsonderwijs. Dus ik vind dat een hele goede keus.

- 205I Ja. Denk je ook dat de lessen, of dat de leerlingen tijdens deze lessen ook daadwerkelijk meer om hulp gevraagd hebben bij elkaar?
- 205P Ik denk het wel. Ik denk het wel, alleen de kinderen die het echt hadden moeten vragen die misschien niet. Dus een Wouter zou niet om hulp hebben gevraagd terwijl hij eigenlijk het meeste hulp nodig heeft. Maar die zal dat niet doen. Leon wel, maar die deed dat al.
- 206I Ja Wouter af en toe ook wel dat hij dan...
- 206P Ja aan jou alleen. Maar niet aan andere
- 207I Niet aan klasgenoten
- 207P En dat vind ik jammer. Salma daar in tegen deed het wel heel goed. Die vroeg echt als ze ergens niet bij kon met de rolstoel, echt gericht vragen. Dat deed ze echt veel meer toen je er duidelijk op gewezen had dan van tevoren.
- 208I En bij Wouter zou je bijvoorbeeld misschien meer kunnen... Als hij aan mij hulp vraagt dat ik dan aan hem vraag: 'welke leerling uit de klas zou jou hier ook bij kunnen helpen'.
- 208P Ja. Ik zou zelf heel vaak de opdracht geven van je moet het eerst zelf proberen, lukt het niet dan iemand uit de klas vragen en lukt het dan na een kwartier nog niet, dan mag je misschien bij mij komen.
- 209I Ja dat is ook wel een hele goede.
- 209P En dan merk je vaak dat ze het best wel zelf kunnen ook
- 210I Ja. Dat is ook. Wanneer dat gekeken wordt naar de komende periode, denk je dat er nog veel verbetering kan plaatsvinden in deze vaardigheden?
- 210P Ja
- 211I Denk je dat het dan slim is om de interventies zo door te gaan zoals de afgelopen weken of niet echt als een interventie met de kaartjes maar gewoon tijdens de les constant benoemen?
- 211P Ik denk dat die kaartjes best wel heel nuttig zouden kunnen zijn. Maar dat je het niet meer zo uitgebreid hoeft te bespreken maar gewoon bij het pictobord van dit gaan we vandaag doen en daar hangt een... Denk er maar aan. Eigenlijk niet heel veel bespreken, maar gewoon even van: 'nou, dit gaan we doen, kijk wat erachter hangt probeer dit in je achterhoofd mee te nemen'. Ik denk dat dat héél nuttig voor hun, dat denk ik echt. En misschien wel voor veel meer groepen.
- 212I Dat ik gewoon voor de rest van de..
- 212P Probeer het maar eens
- 213I Gewoon bij een lesvoorbereiding één...
- 213P Bijvoorbeeld na de vakantie heb je een toestellen les, oefencircuit, dus dan heb ik eigenlijk heel veel situaties waar je hulp bij moet gaan vragen. Nou hang die er maar achter. Van jongens, we gaan het nu voor de komende weken eens even wat ander doen. Op het pictobord hangt bij vandaag dat we gaan gymnastieken en we gaan vandaag elkaar extra om hulp vragen. Niet mij, alleen elkaar.

- 214I Ja
- 214P Kijk maar, ik denk dat het heel goed kan werken.
- 215I Nou tof. Dan ga ik daar denk ik wel mee door.
- 215P Ja
- 216I Dat waren de vragen. Ik wil je in ieder geval bedanken voor de samenwerking en de medewerking.
- 216P Graag gedaan.

Samenvattingen interviews

Onderstaand wordt er een kleine samenvatting gegeven van de gehouden interviews met de leerkrachten. Hierbij worden alleen de resultaten beschreven die relevant zijn voor het onderzoek.

Samenvatting interview Femke (groepsleerkracht)

Vraag	Antwoord
Interactie onderling/sfeer	<i>Voormeting</i> – Over het algemeen gaat deze goed alleen wordt er opgemerkt dat autistische leerlingen veel moeite hebben met de interactie <i>Nameting</i> – Tijdens de gymles een groot verschil met eerst. Leerlingen zijn rustiger naar elkaar, accepteren meer en benoemen de positieve dingen. De grootste verandering is dat de leerlingen positiever naar elkaar zijn.
Klimaatschaal	<i>Voormeting</i> – Femke verwacht dat een groot deel de sfeer goed vind, op een enkeling na (drietal leerlingen). <i>Nameting</i> – In de nameting verwacht dat Femke een groot aantal leerlingen positiever zijn, zeker de leerlingen die erg negatief waren. Dit omdat de leerlingen meer meedoen, meer toenadering zoeken naar andere en worden betrokken bij het buitenspelen
Samenwerking	<i>Voormeting</i> – Samenwerking vond Femke al prima in de klas. <i>Nameting</i> – Bij één leerling blijft het na de interventies nog erg lastig. Echter is er na de interventies ook in vrije situaties meer sprake van samenwerking zoals tijdens de pauzes. Leerlingen vragen om samen te spelen tijdens pauze, dit getuigd ook van een betere sfeer.
Wordt er gepest in de klas?	<i>Voormeting</i> – Femke geeft aan dat er niet gepest wordt. <i>Nameting</i> – Nog steeds wordt er niet gepest. Leerlingen maken wel puberale opmerkingen naar elkaar.
Interventies bevorderlijk voor de sfeer in de klas	<i>Voormeting</i> – Femke denkt dat de sfeer beter wordt wanneer de leerlingen meer begrip hebben voor ieder zijn situatie. De sfeer zal beter worden en het samenwerken ook. <i>Nameting</i> – Femke geeft aan te denken dat deze interventie heeft bijgedragen aan het bevorderen van de sfeer in de klas.
Laten uitpraten van elkaar	<i>Voormeting</i> – Wanneer de leerlingen enthousiast zijn over iets, het lastig is om elkaar uit te laten praten. <i>Nameting</i> – Dit bij vele verbeterd en wordt er door andere ook gecorrigeerd wanneer het laten uitpraten van elkaar niet gebeurt.
Complimenten geven	<i>Voormeting</i> – Er worden alleen complimenten gegeven aan elkaar wanneer er specifiek naar gevraagd wordt. <i>Nameting</i> – Zouden ze nog steeds meer mogen doen. Femke vraag zich af of de leerlingen zich ervan bewust zijn wat complimenten kunnen zijn.
Pesterij in de klas	Eén leerling heeft in naam van een andere leerling een Facebookaccount aangemaakt en daarin beledigende en bedreigende berichten gestuurd naar klasgenoten, naar ouders, andere familieleden. En in die berichten ook dingen gezegd over mij en over andere mensen hier van school. Het heeft een grote impact gehad op de klas. De situatie op dat moment was erg negatief, leerlingen vertrouwden elkaar niet meer etc.

	Nu duidelijk is wie het heeft gedaan is de klas sterker dan hoe ze waren voor de situatie.
Inzet leerlingen tijdens de interventies	Voor wat Femke van de leerlingen gewend is, hebben ze goed meegedaan. De leerlingen hebben het goed opgepakt en ze deden hun best om er aan te werken. Tijdens de les waren ze er echt mee bezig, te zien tijdens de les acrogym. Femke ervaarde dit als een erg gezellige les wat van tevoren niet zo geweest zou zijn.
Mogelijkheden tot voortzetting	Er zijn nog veel verbetermogelijkheden bij het complimenten geven. Ook ziet Femke dat het hulp vragen nog meer mag. Femke ziet mogelijkheden tot voortzetting en daarmee ook in de klas.

Samenvatting interview Aron (vakleerkracht)

Vraag	Antwoord
Interactie onderling/sfeer	<i>Voormeting</i> – Aron geeft aan dat de sfeer in de klas wisselend is. Hij vindt dat de leerlingen heel erg negatief zijn naar elkaar in hun opmerkingen. Te zien is dat de leerlingen het wel leuk hebben en ze kunnen veel van elkaar hebben alleen ze kunnen het niet op een normale manier met elkaar bespreken. <i>Nameting</i> – De leerlingen zijn positiever geworden, kijken meer naar elkaars kwaliteiten en zijn zich bewust geworden van hun eigen gedrag en wat dat gedrag met de ander doet. Verder vindt hij dat ze nóg positiever mogen reageren. Wel reageren ze rustiger naar elkaar en heeft er nog specifiek één leerling hier moeite mee.
Klimaatschaal	<i>Nameting</i> – De leerlingen die de Klimaatschaal eerder negatief invulde, het nu positief invullen omdat de rest van de klas deze leerlingen meer kan accepteren. Leon is Leon en krijg je waarschijnlijk ook niet veranderd, maar de klas laat hem in zijn waarde. Daarnaast wordt er van Wouter geaccepteerd dat hij de gymles spannend vindt.
Samenwerking	<i>Voormeting</i> – Aron geeft aan dat de leerlingen goed samenwerken indien de touwtjes overduidelijk in onze handen liggen. <i>Nameting</i> – De leerlingen zijn zelfstandiger geworden. Doordat zij zich meer bewust zijn geworden van hun eigen gedrag zijn zij anders in samenwerkingsopdrachten gaan staan. Het aanspreken van de leerlingen gaat hier in ook beter. Eerst moest er een gesprek plaatsvinden waar nu een blik genoeg is om het samenwerken beter te laten verlopen. De leerlingen kunnen sneller schakelen.
Wordt er gepest in de klas?	n.v.t.
Interventies bevorderlijk voor de sfeer in de klas	<i>Voormeting</i> – Aron denkt dat de interventies bevorderlijk kunnen zijn omdat ze te weinig bewust zijn van hun vaardigheden. De handvaten die hiermee worden aangeboden zouden de leerlingen inzien wat ze kunnen en niet kunnen en dat er dan in de klas hier een winst te behalen valt. <i>Nameting</i> – Aron denkt dat deze methode zeker bevorderlijk is geweest voor de sfeer omdat de leerlingen bewust zijn gemaakt van hun gedrag en dat er is laten zien dat met iedereen op een eigen manier valt samen te werken.

Laten uitpraten van elkaar	<i>Voormeting</i> – Het laten uitpraten kan een stuk beter en daarnaast ook het luisteren naar elkaar. Leerlingen zijn hierin te veel met zichzelf bezig. Daarnaast reageren zij meteen op wat er gezegd wordt. Ook moeten ze in leren zien dat niets iets zomaar gezegd wordt, maar dat er iets achter zit. <i>Nameting</i> – Tijdens de nameting vond Aron dat hij hier veel minder in hoeft te corrigeren. Er is minder tijd nodig om aandacht aan dit soort zaken te besteden, de leerlingen hebben meer bewegingstijd. Wel moet er aandacht aan besteed blijven worden.
Complimenten geven	<i>Voormeting</i> – Het complimenten wordt nauwelijks/niet gedaan. <i>Nameting</i> – Ook in na de interventies wordt dit nog steeds niet gedaan. Aron verwacht dat wanneer de leerlingen er bewust van zijn van wat een compliment met je doet, de leerlingen dit ook naar elkaar gaan doen.
Pesterij in de klas	Weinig van gemerkt tijdens de gymles. Aron denkt dat het pesten de leerlingen dichter bij elkaar heeft gebracht.
Inzet leerlingen tijdens de interventies	Op sommige vlakken is goed te zien dat de leerlingen hier aan werken. De bewustwording en het realiseren wat hun gedrag is en hoe het overkomt op een ander. Ondertussen kennen ze de sterke punten van klasgenoten en kunnen zij deze ook benoemen wanneer je het van ze vraagt. Gedragsverandering is zichtbaar en de leerlingen realiseren zich wat hun gedrag met de ander doet.
Mogelijkheid tot voortzetting	Wanneer de kaartjes eventueel opgehangen worden en het benoemd wordt kan het al een verbetering zijn voor de leerlingen. Voor het complimenten geven ziet Aron mogelijkheden tot verbetering, wanneer deze er zijn verwacht hij dat wanneer dat beter is, er al een heel eind gekomen is met de klas. Verder levert deze 7 weken interventie voor Aron al veel resultaat op en verwacht hij wanneer het benoemd blijft het zou blijft of zelfs wel verbeterd.

Samenvatting interview Peggy (vakleerkracht)

Belangrijk om bij dit interview mee te nemen is dat Peggy altijd aanwezig is geweest bij de interventies. Daarom is haar ook veel specifieke vragen gesteld over de interventies.

Vraag	Antwoord
Interactie onderling/sfeer	<i>Voormeting</i> – De interactie is redelijk maar vooral wisselend. Afhankelijk van gebeurtenissen in de klas. Verwacht wordt dat de leerlingen gewend zijn aan de negatieve sfeer die er hangt en dit dus als normaal vinden. In de opmerkingen wordt er vaak negatief naar elkaar gesproken. <i>Nameting</i> – Vooral aan het eind van de gymlessen is er een verschil te zien. Leerlingen zijn rustiger en zijn zich bewust van wat zij gedaan hebben. Daarnaast hebben ze nog wel de neiging op negatief naar elkaar te zijn, maar zetten dit gauw recht doormiddel van een grap of geven aan dat het een grap is.
Klimaatschaal	<i>Voormeting</i> – Leerlingen ervaren de negatieve sfeer niet meer als negatief maar als 'normaal'

	<i>Nameting</i> – Leon zal volgens Peggy de Klimaatschaal positiever hebben ingevuld, bij Wouter is het moeilijk om te zeggen of dit ook daadwerkelijk aan de interventies gelegen heeft. Niet zichtbaar is dat de leerlingen beter in de groep liggen, wel zichtbaar is dat ze zich lekkerder voelen.
Samenwerking	n.v.t.
Wordt er gepest in de klas?	<i>Voormeting</i> – Peggy geeft aan dat er overal gepest wordt, dus ook hier. Maar niet meer dan in andere situaties <i>Nameting</i> – Het pesten is véél minder. Maar er moet in de gaten gehouden worden dat het niet verschuift naar bijvoorbeeld het pesten van andere klassen/leerlingen.
Interventies bevorderlijk voor de sfeer in de klas	<i>Voormeting</i> – Peggy denkt dat deze methode gaat werken om de sfeer te verbeteren omdat bewustwording altijd iets kan verbeteren. <i>Nameting</i> – Peggy geeft aan dat er veel veranderd is omdat leerlingen gedwongen werden om met andere samen te werken. Veel leerlingen kiezen vaak voor de makkelijkste weg door met vriendjes samen te werken maar tijdens de interventies werden ze geconfronteerd met andere. Hierdoor is er veel verbeterd in de klas.
Laten uitpraten van elkaar	<i>Voormeting</i> – Het laten uitpraten vond Peggy niet geweldig, maar er werd al wel gecorrigeerd. <i>Nameting</i> – Het is véél beter. Veel mensen durven te praten en er hoeven eigenlijk geen correcties meer gegeven te worden.
Complimenten geven	<i>Voormeting</i> – Er worden héél weinig complimenten gegeven. <i>Nameting</i> – Weinig tot geen verbetering. Ze verwacht wanneer de leerlingen hier meer op gecoacht worden, dit wel verbeterd.
Hulp vragen	<i>Voormeting</i> – Peggy geeft aan dat zij dit een hele belangrijke competentie vind, daarom heb ik ervoor gekozen om deze competentie ook in de interventies mee te nemen. <i>Nameting</i> – De leerlingen zijn tijdens de les zeker meer om hulp gaan vragen. Maar degene die het echt nodig hadden hebben dit waarschijnlijk niet gedaan. Een aantal leerlingen daar in tegen hebben wel meer om hulp gevraagd nadat er op gewezen is.
Inzet/sfeer tijdens de interventies	Tijdens de interventies vond Peggy de sfeer altijd goed. Ze had het gevoel alsof iedereen er iets van mocht vinden daarnaast was het erg open. Daarnaast waren ze over het algemeen altijd positief en bereid om goed mee te werken. Alleen de laatste les hadden ze er niet veel zin in, hier kunnen verschillende oorzaken voor zijn: de leerlingen vonden zich al goed genoeg of de competentie ‘complimenten geven’ kwam voor de tweede keer aan bod. Na iedere interventie is de les besproken met de leerlingen waarbij Peggy aangeeft dat dat altijd erg positief verliep. Eén leerling vertelde iets waardoor andere leerlingen daar op reageerde.
Gedragsverandering door bewust maken	Peggy gaf tijdens de voormeting aan dat ze verwacht dat wanneer de leerlingen bewuster worden van hun eigen gedrag er een flinke verbetering zou plaatsvinden.

	Tijdens de nameting heb ik gevraagd of dit ook zo was waarbij Peggy zeker vind dat de leerlingen bewuster zijn geworden en dat dat het grootste belang is.
Pesterij in de klas	Tijdens de voormeting gaf Peggy aan te denken dat er zeker gepest werd in de klas, dit gebeurt volgens haar overal. Tijdens de pesterijen via het internet heeft Peggy hier weinig van gemerkt tijdens de lessen. Na afloop denkt Peggy dat dit een positieve invloed heeft gehad op de klas. De klas is hechter geworden en ze begrijpen elkaar beter.
Mogelijkheid tot voortzetting	Peggy geeft aan dat ze de kaartjes erg nuttig vind maar het verder niet uitgebreid hoeft te bespreken. De kaartjes kunnen tijdens de lessen opgehangen worde op het pictobord en benoemd te worden. Zij geeft aan te verwachten dat het erg nuttig is voor deze groep en waarschijnlijk voor veel meer groepen.

Bijlage 13: Resultaten logboek (ingevuld)

Datum	Interventie	Verloop interventie	Bijzonderheden
13-02-2017	1	Gewerkte competentie: Bij de groep blijven	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie: Bewegen op muziek – De leerlingen hebben tijdens de warming-up een imitatiekring gedaan. Daarna zijn zij verdeeld in twee groepen waarbij er in een trein gelopen werd. De voorste moest de danspasjes voor doen en de rest deed ze na. Op mijn signaal werd er gewisseld en kwam er een nieuwe ‘machinist’. Omdat het de eerste interventie les was heb ik eerst verteld wat precies het doel is van de interventies namelijk het verbeteren van de sociale vaardigheden en daarmee ook de sfeer in de klas. Ik heb ze uitgelegd dat ook de vragenlijst die zij eerder hebben ingevuld hier mee te maken heeft. Daarna is er een specifieke uitleg gegeven over het bij de groep blijven. Tijdens het vragen stellen dachten de leerlingen erg goed mee. Op de vraag wat zij onder het ‘bij de groep blijven’ verstaan kwam het antwoord dat de leerlingen het belangrijk vonden om bij elkaar te blijven zodat er goed overlegd kan worden.	
		Bevindingen onderzoeker: Tijdens de imitatiekring was het voor de leerlingen gemakkelijk om bij elkaar te blijven. Wel merkte je dat sommige leerlingen, vooral jongens, zich ongemakkelijk voelde en daardoor een aantal stappen buiten de kring zette maar ze kwamen ook snel weer terug. Hierbij werd ook opgemerkt dat andere leerlingen er iets van zeiden. Bij de imitatietrein waren de leerlingen verdeeld in twee groepen. De eerste leerling in de trein, de machinist, moest een beweging voordoen en de andere in de trein deden dit na. In het begin bleven ze als groep goed bij elkaar maar later bleek dit toch lastig. Wanneer één leerling iets langzamer is of letten op de rollers vonden de andere leerlingen nog moeilijk dit bleek ook uit het eindgesprek. Eindgesprek met de leerlingen: Allereerst vroeg ik aan de leerlingen of zij het goed vonden gaan waarop Leon erg snel reageert met ‘ik niet’. Meteen daarna geeft hij aan dat dit komt omdat een andere leerling veel te snel ging. Omdat andere leerlingen goed hun vinger opsteken wil ik graag deze leerlingen aan het woord laten. Meike geeft aan dat het in het begin goed ging, daarna liepen ze verspreid door de zaal heen.	

		Bij de vraag wie het iets minder goed vond gaan steekt Derrick duidelijk zijn vinger omhoog. Hij vond het niet goed gaan omdat sommige leerlingen rechts gingen en de andere gingen de linker kant op. Waarop Meike aangeeft dat de leerlingen juist of heel dicht bij elkaar waren of een hele grote afstand. Als ik vraag of het bij de andere trein beter ging geeft Leon meteen aan dat het niet beter ging, hij vond de andere veel te snel gaan. Hier komen veel reacties op van andere leerlingen. Ik vraag aan Leon hoe hij dit had kunnen oplossen waarop hij aangeeft dat de andere langzamer moesten lopen. Ik zeg tegen hem dat hij de volgende keer best kan vragen of ze rekening met hem willen houden. Salma geeft aan dat er bij de andere groep geen rolstoel aanwezig was, dus dat dat er ook mee te maken kan hebben. Mij valt op tijdens dit gesprek dat de leerlingen veel door elkaar heen praten, weinig leerlingen steken hun vinger op als ze iets willen zeggen en er wordt veel op elkaar gereageerd.	
20-02-2017	2	Gewerkte competentie: Elkaar uit laten praten	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie: Bunkerbal – De leerlingen vroegen al een aantal weken om dit spel en de laatste les voor de vakantie het vrije keus. Het is een trefbalvorm waarbij de leerlingen materialen krijgen waar ze achter kunnen schuilen. Doormiddel van overleggen met elkaar moeten zij plek kiezen voor de materialen. Aan de leerlingen is eerst gevraagd wat zij op de picto zagen staan hier kwamen ze moeilijk uit dus heb ik ze verteld dat het vandaag ging om het laten uitpraten van elkaar. Leerlingen begonnen al gauw door elkaar heen te praten toen ik vroeg wat zij hier onder vonden verstaan. Uiteindelijk stak Pim zijn vinger op en zei: het gaat niet om veel praten het gaat om elkaar uit laten praten wanneer je aan het praten bent. Hierna zijn ze gauw aan de slag gegaan met het trefbalspel.	
		Bevindingen onderzoeker: Tijdens de les merk je dat vaak dezelfde leerlingen aan het woord zijn en het voortouw pakken. Andere leerlingen blijven wat op de achtergrond. Ook zijn er leerlingen die er graag bovenuit willen komen en toch door andere heen blijven praten. Ik probeer dan ook tijdens het overleggen van de leerlingen goed te coachen en ze eraan te blijven herinneren dat ze elkaar moeten laten uitpraten. Bij één van de twee geef ik ze de tip om allemaal om de beurt iets te zeggen. Zo weten ze zeker dat ze allemaal aan de beurt komen en is de kans dat ze elkaar laten uitpraten groter. Na een verloop van tijd ging het al veel beter en merkte je bij beide teams veel meer rust tijdens het overleggen.	

		Eindgesprek met de leerlingen: Het duurt wat lang omdat de leerlingen graag mee willen helpen met opruimen. Uiteindelijk vraag ik aan de leerlingen wie dat het goed vond gaan. Thijn is één van de leerlingen die zijn vinger opsteekt. Hij geeft aan dat normaal iedereen door elkaar heen gilt en dat dat nu iets minder is geworden met het team. Op dat moment praat Quinten door Thijn heen, Thijn kijkt op een wat geïrriteerde manier naar Quinten en ik spreek hem aan op hetgeen dat we ergens aan werken en hij precies doet wat hij niet moet doen. Thijn praat verder en geeft aan dat hij op deze manier meer contact kan maken met zijn teamgenoten. Omdat Quinten al een aantal keer heeft aangegeven dat hij het niet goed vond gaan vraag ik welke leerlingen het niet goed vonden gaan. Vier van de tien leerlingen geven aan het niet goed te vinden gaan. Daarna vraag ik Quinten in het specifiek wat hij dan niet goed vond gaan. Hij heeft aan dat hij het maken van de bunkers niet goed vond gaan. Het antwoord is niet echt waar dat naar gezocht werd dus ik vraag hem of dit te maken heeft met het laten uitpraten van elkaar. Hij zegt hierop: nee. Wanneer ik de vraag alleen antwoord te geven gericht op het laten uitpraten van elkaar gaan er al een aantal vinger naar beneden, ik vraag Carlos (later uit het onderzoek gehaald) om uitleg. Hij geeft aan wanneer iemand iets wilt zeggen, andere er gelijk doorheen praten. Als laatste geef ik ze mee dat de leerlingen er zelf goed op moeten letten dat ze een ander uitpraten, ze weten dat het fijn is als zij het kunnen doen, dus moeten ze ander ook de kans geven.	
06-03-2017	3	Gewerkte competentie: Andere groepjes niet storen	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie: Acrogym & Raak en haal – de leerlingen werden verdeeld in twee groepen waarbij één groep raak en haal speelde. Heb je het blokje geraakt aan de overkant dan mag je deze halen en bij jezelf neerzetten. Bij het acrogym mochten de leerlingen in twee of drietallen de verschillende mediakaarten namaken. Hierbij zaten zij gebonden aan een aantal veiligheidsregels maar was het dus de bedoeling dat je de andere groepjes niet stoorden. De groepjes werden gemaakt aan de hand van de ingevulde sociogram. Zo moesten leerlingen ook eens samenwerken met iemand waarmee zij die liever niet deden. Gedurende de les was het een erg fijne sfeer, bij zowel acrogym als bij raak en haal. Dit gevoel werd later ook opgemerkt door Femke (groepsleerkracht) die tijdens de nameting aangaf dat dat er deze les een hele gezellige sfeer hing. Achteraf bijzonder voor hoe de situatie op dat moment ervoor stond.	<i>In de vakantie is er een Facebook aangemaakt waarbij zowel leerlingen als groepsleerkracht zwart gemaakt en uitgescholden worden. Dit heeft veel impact op de klas.</i>

		Bevindingen onderzoeker: Ik heb deze les weinig hoeven te benoemen waar er aan gewerkt werd. De leerlingen bleven over het algemeen goed bij de groep en stoorden andere niet. Wel hoorde je verschillende leerlingen er telkens bovenuit komen maar dit werd door mij niet als vervelend ervaren. Bij het acrogym heeft Femke de leerlingen begeleid waardoor ik overal wat kon helpen met verschillende dingen. De sfeer die er hing was prettig en gezellig. Wanneer ik bij het acrogym was merkte ik dat er goed werd overlegt, er werd rekening gehouden met elkaar. Wanneer iemand een keer boven wilde kon dit geregeld worden of onderop ook. Wat erg leuk is om te zien, is dat de leerlingen elkaar al stukken beter laat uitpraten. Dit kwam goed naar voren in de les. Eindgesprek met de leerlingen: Het gesprek boven ik dan ook meteen positief door te vragen aan de leerlingen: volgens mij ging deze (wijzend op de picto) hartstikke goed? Waarop een aantal knikkend op de bank zitten. Eén leerling reageert wat bedenkelijk waarop Meike al vlug zegt: ‘we stoorden niet de andere groepjes’. Thijn geeft daarna dat hij het wel als storen ervaarde, maar niet specifiek naar zijn groep. Ik vraag nog wat door en uiteindelijk blijkt dat de groep van Meike redelijk veel geluid maakte wat bij de groep van Thijn storend was. Dit was voor de groep van Meike niet bewust. Thijn legt zijn antwoord nog wat uit, ik zeg volgens mij had die groep vooral heel veel lol. Daarbij beginnen er een aantal te lachen en Quinten bevestigt dit samen met Meike. Ook Leon geeft aan dat het bij zijn groep goed ging, behalve toen ze zijn naam wilde maken, dit bleek te moeilijk. Erg leuk om te zien is dat de leerlingen tijdens het eindgesprek elkaar goed laten uitpraten. Er is een duidelijk verschil te zien met de eerste les en deze les.	
20-03-2017	4	Gewerkte competentie: Materiaal met elkaar delen	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie: Matbal – De leerlingen begonnen als warming-up met een lummelspel in twee groepen. Daarna is er 5-bal gespeeld waarbij ze met het team de bal 5 keer moesten overspelen dan was er een punt gescoord. Als laatste werd dit matbal en kon er alleen een punt gemaakt worden wanneer iemand van jou team de bal vangt wanneer die persoon op de mat staat. De leerlingen kwamen op een rustige manier binnen en gingen op de bank zitten. Bij het pakken van de picto was het voor de leerlingen al gauw duidelijk wat de bedoeling was. Omdat de zaal helemaal leeg was gaven de leerlingen het aan wat raar te vinden hoe ze dan moesten delen. Ik had het eerste	

	spel uitgelegd en daarbij verteld dat het ook al delen is wanneer je samenspeelt met de bal, dus overspelen bijvoorbeeld. Er zijn door mij twee groepen gemaakt waarbij ik ze ongeveer gelijk aan niveau heb proberen te maken. Allereerst zijn de leerlingen in deze groepen gaan lummelen. Hierna zijn deze teams tegen elkaar gaan spelen tijdens het 5-bal en matbal.	
	Bevindingen onderzoeker: Vanaf het begin af aan ging het bij één team erg goed. Salma gaf aan dat zij in de rolstoel de bal lastig gevangen kreeg. Door de andere teamleden werden er goede aanpassingen bedacht waardoor zij goed mee kon doen. In het andere team ging het een stuk stroever. Een aantal leerlingen kenden het spel nog niet goed of ging het vangen niet erg goed waardoor er bij andere irritaties opkwamen. Ondanks de irritaties werd er hier wel redelijk goed mee omgegaan. Doordat het bij het andere team irritaties gaf ben ik redelijk snel naar het volgende spel gegaan. Omdat het ook een doel van de les was dat de leerlingen meedachten aan de spelregels/aanpassingen heb ik regelmatig het spel stilgelegd en hier naar gevraagd. Vanuit Daysie kwamen er erg goede aanpassingen, ook voor de leerlingen die minder goed waren. Tijdens de les heb ik goed gecoacht op het samenspelen, vrijlopen en vragen naar de bal. De leerlingen pikten dit erg goed op. Bij het laatste spel was het voor sommige leerlingen in eerste instantie lastig dat er alleen op de mat gescoord mocht worden, zij waren namelijk van mening dat één iemand de hele tijd op de mat moest staan, natuurlijk wilde iedereen deze leerling zijn. Hierna heb ik het spel stilgelegd en de teams laten overleggen over de beste tactieken. Aan het eind van deze les was ik erg tevreden over het geboekte resultaat. Alle leerlingen zijn minimaal één keer aan de bal geweest en werd er ook naar iedereen overgespeeld wat eerst minder snel gedaan zou worden. Eindgesprek met de leerlingen Opmerkelijk is dat na de eerste week uitleg, toch elke week weer gevraagd wordt waarom ik het eindgesprek film. Ik vraag hoe dat de leerlingen het delen/samenwerken vonden gaan. Salma hoor je al gauw op de achtergrond zeggen: 'heel goed', terwijl Meike netjes haar vinger opsteekt. Ze geeft aan dat het erg goed ging omdat er goed werd overgespeeld en ook goede regels bedacht werden. Wanneer ik vraag of iemand het niet goed vond gaan duurt het even voordat ik een reactie krijg, daarna geeft Teun aan dat Pim iets meer moeite had met het overspelen, andere bevestigen dit. Pim	

		snapt het zelf niet zo goed en krijgt een uitleg van Meike. Hij blijkt dit te snappen en vind het niet erg dat dit gezegd wordt Ik geef een korte samenvatting van wat Meike eerder zei en vroeg wie dit ook vond, iedereen steekt duidelijk zijn vinger op. Ik vraag iemand om een uitleg die ik tijdens de evaluatiegesprekken niet zo vaak hoor: Quinten. Hij geeft aan dat het goed ging omdat er goed werd overgespeeld en de regels werden goed bedacht. Salma geeft aan dat het voor haar iets te veel regels waren, wat natuurlijk ook erg goed is om aan te geven. Als ik vraag of iedereen de bal een keer gehad heeft krijg ik van iedereen een 'ja', daarna vraag ik: 'ook vaker dan één keer'. Weer geeft iedereen het antwoord 'ja'. Erg leuk om te zien is dat Leon, die normaal meteen aangeeft dat hij niet aangespeeld werd nu rustiger is en aangeeft dat hij vaker de bal gehad heeft. Wanneer dit niet het geval geweest zou zijn, zou hij constant willen benoemen dat hij de bal niet gehad heeft en niet aangespeeld zou zijn.	
27-03-2017	5	Gewerkte competentie: Complimenten geven	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie: Trefbal – De leerlingen spelen een trefbalspel opbouwend met regels. Allereerst makkelijk trefbal daarna met achternet en pionnen etc. Het is voor de leerlingen erg moeilijk om te raden wat er bedoeld wordt met de picto dus vertel ik ze het maar. Ik geef hierbij mee dat een compliment niet groot hoeft te zijn. Als ik het maar een 'goed gedaan'. Het is een kleine moeite en iemand kan er heel blij van worden. Daarnaast vind iedereen het fijn om er een te krijgen, dus waarom zou je er niet een geven. De groep wordt verdeeld in twee gelijke teams en de leerlingen beginnen het spel.	Opgenomen met telefoon
		Bevindingen onderzoeker: Terwijl ik het spel begeleid geef ik de leerlingen, zoals meestal, complimenten. Verder hoor ik dit niet vanuit de leerlingen het is dus overduidelijk dat ze er niet mee bezig zijn. Wanneer ik het spel stilleg om een regelaanpassing te maken wijs ik ze hier nogmaals op. Weer hoor ik deze ronde geen complimenten. De sfeer in de groep is overigens wel goed, de leerlingen bespreken samen tactieken om iemand af te gooien of hoe dat ze samen spelen. Wanneer de laatste ronde in gaat is er weer geen compliment gevallen. Ik geef ze dit aan en nadat er één team gewonnen heeft hoor ik Leon zeggen tegen het andere team: 'goed gedaan'. Voor Leon is het al knap dat hij zo omgaat met zijn verlies, dat gebeurt niet vaak.	

		Eindgesprek met de leerlingen Wanneer de leerlingen op de bank komen zitten geven de leerlingen elkaar meer ‘gemaakte’ complimenten. Ik geef al aan dat dit erg laat is en dat ik ze voor nu even niet wil horen. Ik vraag de leerlingen hun vinger op te steken wanneer zij een compliment geven hebben. Drie leerlingen steken hierbij hun vinger op. Ik geef aan dat dat eigenlijk niet zo veel is. Daarna vraag ik aan Leon wat voor compliment hij heeft gegeven. Hierbij benoemd hij het compliment dat hij heeft gegeven aan het andere team. Wanneer ik vraag wie er een heeft gekregen steekt alleen Derrick zijn vinger op en benoemd die ene compliment van Leon. Hierna vraag ik wie er een persoonlijke compliment gekregen heeft. Meike steekt haar vinger op en verteld dat zij er een gegeven heeft aan Salma, die had de pion bijna geraakt en daar had ze tegen gezegd dat ze goed gegooid had, Salma bevestigt dit. Ik vraag aan de leerlingen of dat het niet een beetje weinig complimenten vonden tijdens de les. Een aantal leerlingen geven aan dat zij dit niet weinig vinden. Wanneer ik vraag wie dat het fijn vind op een compliment te krijgen steekt iedereen zijn vinger op. Teun geeft aan dat wanneer iemand hem de hele tijd complimenten geeft wanneer hij werkt, dat hij dat niet prettig vind. Daarna geven zowel Meike als Teun aan dat er vaak complimenten gegeven worden wanneer dat die persoon denkt dat ze iets niet kunnen terwijl ze zit al wel kunnen. Als laatste geef ik de leerlingen mee dat ik zie dat iedereen het fijn vind om een compliment te krijgen, dat zij ook kunnen bedenken dat andere het ook fijn vinden om er een te krijgen. Ik geef ze aan dat we hier nog één les aan gaan werken dus dat ze het goed moeten onthouden. Persoonlijk denk ik dat ik tijdens deze les meer had kunnen coachen op het geven van complimenten. In plaats van dat ik de complimenten bijvoorbeeld zelf geef, tegen een andere leerling zeggen: ‘hé, daar zou je een compliment op kunnen geven’. Voor mij is het belangrijk dit mee te nemen tijdens de laatste interventie.	
03-04-2017	6	Gewerkte competentie: Hulp vragen	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie: Rollen/duikelen/touwzwaaien – De groep wordt verdeeld in drie niveaugroepen. Na een bepaalde tijd werd er gewisseld van vak zodat alle leerlingen alles gehad hadden. Tijdens het gesprek geven de leerlingen aan dat er op hulp gevraagd moet worden wanneer iets niet lukt of wanneer je iets niet kan. Mijn vraag daarop was: ‘wie vraag je dan op hulp?’. Hier kwamen verschillende antwoorden op zoals: de juffrouw, een klasgenoot, iemand die het wel kan. Ik vertelde	

		de leerlingen dat het eigenlijk al best makkelijk is om, om hulp te vragen. Bijvoorbeeld vragen of iemand het touw wilt aangeven of iets dergelijks.	
		Bevindingen onderzoeker: Tijdens de les had ik wel redelijk de indruk dat er goed om hulp gevraagd werd. Bij het touwzwaaien deden ze dit veel aan elkaar, vragen of het touw aangegeven kon worden of vragen voor een extra zetje. Bij het duikelen kwamen ze vooral naar mij voor hulp, dit omdat de stang meestal omhoog of naar beneden moest. Bij het rollen werd er weinig tot geen hulp gevraagd. Na een verloop van tijd is Femke hier bij gaan staan en heeft de leerlingen tips gegeven daar waar nodig. Tijdens de les ging er een fijne sfeer. De leerlingen durfden dingen aan elkaar te vragen en er werd eigenlijk niet moeilijk gedaan wanneer er hulp gegeven moest worden. Eindgesprek met de leerlingen De eerste vraag die ik stelde aan de leerlingen was wie er allemaal om hulp gevraagd had. Een aantal leerlingen steken hun vinger op, andere beginnen gewoon te praten. Als ik ze hier op aanspreek is het gauw stil en geef ik degene die zijn vinger opsteekt een beurt om te vertellen. Leon geeft aan dat hij mij om hulp gevraagd heeft, hij vroeg of ik een knoop in het touw wilde maken. Teun geeft aan vaak aan Pim hulp gevraagd te hebben. Teun zit normaal in een rolstoel, maar wanneer hij kan touwzwaaien wilt hij graag meedoen. Hij kan wel op een dop zitten. Hij heeft meerdere malen aan Pim gevraagd of Pim hem een zet kon geven. Daarna vraag ik wie er hulp gegeven heeft daarbij steken ook een aantal leerlingen hun vinger op. Salma is ook een roller en kan veel op armkracht, zo ook touwzwaaien. Wel heeft zij iemand nodig die het touw aan haar aangeeft. Zij vraagt hier ook om en alle klasgenoten zijn hier in bereid om te helpen. Salma bevestigt dit en daarbij geef ik aan dat het fijn is als je zo samen iets kan bereiken. Nadat meerdere vertellen wat zij gedaan hebben om iemand te helpen, komen bij andere ook dingen naar boven. Zo is te zien dat leerlingen soms niet in de gaten hebben dat ze een ander helpen. Dit is te zien wanneer Thijn zijn antwoord geeft en Pim begint hierna hevig te zwaaien.	
10-04-2017	7	Gewerkte competentie: Complimenten geven	
		Beschrijving gesprek voorafgaand aan de interventie: Uittikslagbal – twee teams. Begonnen is met een standaard slagbal spel. Gedurende het spel is er opgebouwd tot slagbal met uittikken.	

		Toen de leerlingen binnenkwamen en ik de picto tevoorschijn haalde reageerde een aantal leerlingen met: 'Ah, nee niet weer'. Wat hier de oorzaak van kan zijn is onbekend, ik zelf denk aan hetgeen dat deze competentie voor de tweede keer voorkomt. Peggy geeft later op de dag in het interview aan dat zij denk dat de leerlingen zich al goed genoeg vinden, en hier mogelijk zelfs gelijk in hebben. Tijdens het gesprek geef ik bij de leerlingen aan dat het complimenten geven tijdens de eerste keer eigenlijk niet gedaan werd maar dat het wel erg belangrijk is. Als is het maar een klein bemoedigend woordje. Er worden twee teams gemaakt en ik vraag de leerlingen of ze gedurende de les iedereen in hun team een compliment willen geven.	
		Bevindingen onderzoeker: In het begin van de les ging het wat stroef met complimenten geven zowel ik als Peggy gaven de leerlingen gedurende het spel regelmatig complimenten. Je merkte dat steeds meer leerlingen dit over gingen nemen, al waren het maar kleine dingen zoals: 'goed gedaan'. Zolang een compliment gemeend is, is het voor de ontvanger al erg fijn. Naarmate het spel steeds verder verliep waren de leerlingen elkaar ook steeds meer aan het aanmoedigen bijvoorbeeld wanneer een leerling een andere leerling wilde tikken met de bal. Wanneer er iemand een mooie actie maakte zei Peggy, die vanaf een afstandje mee stond te kijken, tegen een leerling: 'Hier zou je bijvoorbeeld een compliment over kunnen geven'. Deze raad wordt opgevolgd en ook ik probeer de leerlingen op deze manier aan te sporen. Het gaat dan ook steeds beter bij de leerlingen om een compliment te geven aan elkaar. Je merkt wel dat er bij één team erg op gelet wordt, bij het andere team is het wat lastiger en zijn de leerlingen vooral met elkaar bezig. Eindgesprek met de leerlingen: Ik vroeg de leerlingen of het complimenten geven beter ging dan de vorige keer. Een aantal leerlingen zoals Salma, Meike, Pim, Maxime en Thijn. Teun geeft een wat twijfelachtige reactie. Ik geef dan dat ik vond dat het in het ene team beter ging dan in het andere team. Thijn reageert erg overtuigend met een ja. Andere geven aan: 'bij ons in het team niet', 'bij ons werden alleen maar complimenten gegeven' en 'bij ons ging het heel goed'. Ik vraag de leerlingen die een compliment gegeven hebben hun vinger op te steken, dit zijn zes leerlingen. Teun had bijvoorbeeld tegen Leon gezegd dat hij bijna goed was. Of dat heel bemoedigend is, is twijfelachtig, maar voor Leon is dat al best een compliment. Pim geeft aan een compliment aan Teun gegeven te hebben waarbij hij aangeeft tegen Teun gezegd te hebben dat hij goed gespeeld heeft. Teun heeft dit in eerste instantie niet zo in de gate maar zegt	

		daarna: o ja. Salma geeft aan dat zij dat ook gehoord heeft van Pim en daarna verteld Pim dat hij eigenlijk tegen zijn hele team gezegd heeft dat ze goed gespeeld hebben. Ik vraag aan de leerlingen of het makkelijker is om een compliment te geven wanneer zij op de bank zitten en de ander kunnen zien. Veel leerlingen reageren hier positief op. Meike geeft aan dat het lastig is wanneer het druk is, omdat de ander de compliment niet hoort. Ik pak weer even terug op het feit dat het makkelijker is om een compliment te geven wanneer je iets ziet wat een ander doet, ik vraag aan de leerlingen waarom het dan tijdens een andere gymles niet kan. Meike zegt: 'Omdat je dan bezig bent met jezelf'. Salma en Daysie bevestigen dit. Ik vertel ze dat wanneer ze bijvoorbeeld in een rij moeten wachten dat ze dan ook kijken naar andere leerlingen en best iets positiefs kunnen zeggen tegen die persoon. Salma geeft aan dat dat niet kan waarop Thijn gauw zegt: 'wel, kan best hoor'. Ik geef ze als laatste nog mee dat ze hier goed aan moeten blijven denken.	
--	--	---	--

Bijlage 14: Reflectie

Onderstaand vind u een sterkte/zwakte analyse op mijn onderzoek. Daarnaast beschrijf ik per competentie welke groei ik heb doorgemaakt tijdens het maken/uitvoeren van het onderzoek.

Interpersoonlijke competentie

- Drukt complexe vraagstukken helder, eenduidig en gestructureerd uit en weet deze naar verwachtingen/doelen te vertalen.
- Wisselt kennis en expertise uit met anderen.

Eerder in de opleiding zijn er beroepsproducten ingeleverd waarbij verschillende dingen aan bod komen ter voorbereiding op het praktijk onderzoek. Toch lag de druk hier er iets meer bovenop omdat het toch wat belangrijker is dan alle eerdere beroepsproducten. Ik wil het te goed doen waardoor ik vaak toch niet tevreden lijk over wat ik gedaan heb. In het begin heb ik erg zitten twijfelen over een onderwerp. Uiteindelijk heb ik samen met mijn praktijkbegeleiders besloten om aan de sfeer in klas Dbasis 7-8 te gaan werken omdat we allemaal merkten dat het niet lekker liep in de groep. Hierna heb ik veel verschillende ideeën gehad over eventuele interventies en verschillende methodes opgezocht. Uiteindelijk heeft het werken aan de samenwerkingsvaardigheden de doorslag gegeven omdat zowel ik als mijn praktijkbegeleiders hier erg enthousiast over waren. Doordat ik me veel verdiept heb in de samenwerkingsvaardigheden en andere methodes heb ik veel kennis opgedaan over verschillende manieren waarop de sfeer in een klas verbeterd kan worden.

Tijdens de interventies heb ik veel gesproken met mijn praktijkbegeleiders over dit onderwerp, wat ging er goed en wat zou er eventueel aangepast moeten worden. Terugkijkend op die periode had ik meer vragen mogen stellen aan mijn begeleidend docent vanuit de Fontys, vooral aan het eind van onderzoek had ik vaak onzekere momenten of twijfelde ik te veel over hoe het verder moest.

Vakinhoudelijke- en didactische competentie

- Ontwikkelt nieuwe producten en innoveert bestaande producten (indien van toepassing).
- De student vertaalt en verantwoordt theoretische en conceptuele grondslagen van toegepast onderzoek naar een product.

Ik had veel moeite met het onderbouwen van mijn gemaakte keuzes in de interventielessen, dit bleek na het eerste keer inleveren van mijn onderzoeksopzet. Uiteindelijk denk ik dat het redelijk goed gelukt is. Na het verdiepen in literatuur over samenwerking kwam ik op een artikel waar samenwerkingsvaardigheden beschreven werden. Aan de hand hiervan heb ik een eigen methode bedacht waarbij ik picto's gemaakt heb van verschillende vaardigheden. Deze werden op het picto-bord gehangen omdat de leerlingen hier ook regelmatig op kijken om te zien wat voor les er gegeven gaat worden. Voor de leerlingen ideaal omdat ze vanuit zichzelf al gewend zijn om hier op te kijken. Aan het eind van het onderzoek (discussie & conclusie) kwam ik tot de conclusie dat ik bij sommige literatuur iets verder had mogen doorlezen. Bij het maken van de inleiding en het onderzoeksopzet heb ik in eerste instantie vooral de stukjes gelezen die voor mij op dat moment belangrijk waren. Wanneer ik de volgende keer een onderzoek moet dan, zal ik bij de voorbereiding dan ook verder lezen en zal het maken van een discussie en conclusie makkelijker worden.

Competentie in reflectie en ontwikkeling

- Werkt op een zelfkritische, planmatige wijze aan zijn eigen ontwikkeling.
- Managet reflectie achteraf.

Voordat de interventies plaats gingen vinden had ik een duidelijke en goede planning gemaakt. Helaas bleken er een aantal onvoorziene situaties op te treden in de thuissituatie waardoor de planning opgeschoven werd (zie bijlage 7). Uiteindelijk kon ik op tijd klaar zijn voor het eerste inlevermoment van de conceptversie alleen merkte ik dat ik voor de uitwerking misschien iets meer tijd nodig gehad zou hebben. Tijdens deze periode heb ik veel steun gehad aan mijn praktijkbegeleiders en de groepsdocent die altijd bereid waren te helpen.

Na de interventies heb ik het logboek vrijwel meteen bijgewerkt omdat de lessen dan nog goed in mijn geheugen zaten. De evaluaties heb ik gefilmd, daardoor was het wat gemakkelijker om deze op te nemen in mijn onderzoek.

Doordat er vanuit de Fontys ook een duidelijke planning is wat betreft inleveren tussenproducten, liep ik altijd redelijk goed op schema. Vanwege de onvoorziene omstandigheden thuis heb ik ook een extra afspraak gemaakt met mijn begeleidende docent om ervoor te zorgen dat ik niet tot nauwelijks ging achterlopen. Ik merk wel dat ik niet altijd realistisch was over de tijd die iets in beslag neemt. Zo heeft het uitwerken van de interviews erg veel tijd gekost wat ik eerder niet verwacht had.

Bij een volgend onderzoek zal ik meer in detail plannen. Bij dit onderzoek zijn vooral de interventies gepland maar het uitwerken in mindere mate. Daarnaast zou ik ook tussentijds meer vragen mogen stellen aan de begeleidende docent. Als ik ergens tegenaan loop dit opschrijven zodat ik het niet vergeet.

Bronnenlijst bijlagen

- Baarda, D.B., van der Hulst, M., de Goede, M., (2012) *Basisboek Interviewen. Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Houten, Nederland: Noordhoff Uitgevers BV
- Brekelmans, M. (2010). *Klimaatverandering in de klas*. Faculteit Sociale Wetenschappen. Universiteit Utrecht.
- Denessen, E., Van Der Meijden, H., Martens, L., Verbruggen, I., Krol, K. (2007) *Samenwerkingsvaardigheden bij coöperatief leren: De ontwikkeling van een observatie-instrument*. Groningen. Onderwijs Research Dagen 2007.
- Donkers, A., Vermulst, A.A. (2014). *Klimaatschaal. Handleiding*. Uden. Verkregen op 11 januari, 2017, van <https://www.klimaatschaal.nl/Klimaatschaal/Downloads>
- Ensie (2017) *Definitie en betekening. Samenwerking*. Verkregen op 12 januari, 2017, van <https://www.ensie.nl/redactie-ensie/samenwerken>
- Liquid Development (2016) *Sometics.com*. Verkregen op 30 oktober, 2016, van <https://www.sometics.com/nl/sociogram>
- Van Overveld, K., Siebers, W. (2017) *Aandacht voor sociale competenties maakt klas veilig*. Het Onderwijsblad, jaargang 17, nummer 4.
- Rhijnsburger, V. (2011) *Positief Coachen in lessen lichamelijke opvoeding, ja natuurlijk!* Vakblad KVLO, jaargang 99, nummer 8.
- Teitler, P. (2009) *Lessen in orde*. Bussum, Nederland: Uitgeverij Coutinho
- Van Dale (2017) *Betekenis samenwerking*. Verkregen op 12 januari, 2017, van <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=samenwerken&lang=nn>
- Sclera. (2005) *Pictogrammen*. Verkregen op 6 januari, 2017, van <http://sclera.be/nl/vzw/home>

Rubric (feedbackformulier) concept- en eindartikel

Beroepskenmerkende situatie	Ontwikkelen en delen van expertise
Leerarrangement	Praktijkonderzoek LO
Beroepsproduct	<i>concept eindartikel - eindartikel</i>
Naam student/ studentnummer	
Advies conceptartikel	Positief/ negatief inleveradvies <i>Toeliching:</i>
Datum afspraak feedback eindartikel:	Datum: Tijdstip: Locatie: Nb: Verwerk de feedback uit dit formulier zoveel mogelijk in je artikel voorafgaand aan het feedbackgesprek. Als je geen mondelinge feedback wilt: meldt je dan af via de mail bij je docent!

De rubric op de volgende pagina wordt gebruikt voor feedback op het tussenproduct 'concept onderzoeksartikel' en het definitieve onderzoeksartikel. De rubric beschrijft het niveau onvoldoende, voldoende en goed. Voor het concept eindartikel wordt dit formulier voorzien van een positief of negatief inleveradvies voor het eindartikel. Dit advies is niet bindend. Echter: hou er rekening mee dat het eindartikel maar maximaal twee maal mag worden ingeleverd. Het is dus altijd raadzaam het advies te volgen, om niet het risico te lopen (nog grotere) studievertraging op te lopen.

NB: dit is een feedbackformulier en niet het beoordelingsformulier van het eindartikel. Het eindartikel heeft een apart, beknopter en meer 'holistisch' beoordelingsformulier. Dit is omdat het niet mogelijk is een eenduidige 'weging' aan te brengen in de verschillende aspecten van het feedbackformulier.

Vormeisen

Voor het onderzoeksartikel gelden een aantal vormeisen die hieronder zijn weergegeven. De vormeisen tellen niet mee in de beoordeling, maar uiteindelijk zal je product hier wel aan moeten voldoen; zorg dus dat ook deze punten in orde zijn. De vormeisen 5,6, en 7 zijn in een apart document op de arrangementspagina toegelicht aan de hand van passages uit het boek 'Zelf Leren Schrijven' (Ackerman e.a. 2012), verplichte literatuur in het curriculum (zie link onder).

Vormeisen concept en -eindartikel	Voldaan?
1. De omvang van het artikel staat in verhouding tot de complexiteit van het onderzoek. Richtlijn is 2500 woorden (exclusief bijlagen, bronnenlijst, dankwoord en samenvatting). Het onderzoeksartikel bevat een samenvatting en een aantal verplichte bijlagen (zie toelichting in dit document)	
2. Spelling, grammatica en zinsbouw zijn in orde.	
3. De bronnen in de tekst zijn weergegeven volgens de APA-6 normen . - zie deze link (en scroll op de pagina door naar het kopje APA-normen)	
4. Er is geschreven in eigen woorden.	
5. Het taalgebruik is zo veel mogelijk objectief (bijv. vermijden van 'spreektaal' en je, jij, ik, ons, enz. waar dat niet hoeft). . - zie deze link (en scroll op de pagina door naar het kopje vormeisen)	
6. Afkortingen worden op de juiste manier gebruikt en geïntroduceerd. - zie deze link (en scroll op de pagina door naar het kopje vormeisen)	
7. Getallen worden op de juiste manier weergegeven als tekst of cijfer. . - zie deze link (en scroll op de pagina door naar het kopje vormeisen)	

RUBRIC INLEIDING

Goed	Voldoende	Onvoldoende
In de inleiding komt een groot aantal ter zake doende theoretische en vakmatige invalshoeken aan bod, basis van een ruime hoeveelheid veelzijdige, hoogwaardige bronnen zoals vakpublicaties en vergelijkbaar onderzoek uit wetenschappelijke publicaties .	In de inleiding komen de belangrijkste theoretische en vakmatige invalshoeken aan bod, op basis van vakpublicaties en enkele wetenschappelijke publicaties .	De belangrijkste theoretische en/of vakmatige invalshoeken komen te weinig aan bod en/of de bronnen die hiervoor zijn gebruikt zijn kwalitatief beneden de maat .
Opmerkingen:		
Er is sprake van een goede inhoudelijke samenhang binnen het literatuuronderzoek/ theoretisch kader, de verschillende onderdelen volgen elkaar logisch wijze op (van breed naar smal toe naar de onderzoeksvraag)	Er is sprake van samenhang binnen het literatuuronderzoek/ theoretisch kader, de meeste alinea's is volgen elkaar logisch op (van breed naar smal toe naar de onderzoeksvraag)	Het literatuuronderzoek/ theoretisch kader is inhoudelijk onsamenhangend en niet logisch opgebouwd .
Opmerkingen:		
De tekst is onderverdeeld in alinea's op een wijze die de inhoud duidelijk ondersteunt ; er wordt gewerkt met relevante verbindingszinnen en kernzinnen .	De tekst is op een logische wijze onderverdeeld in alinea's .	De tekst is niet of nauwelijks onderverdeeld in logische alinea's
Opmerkingen		
De aanleiding voor, en het doel van het onderzoek zijn duidelijk beschreven , en de relevantie is onderbouwd vanuit meerdere perspectieven (bijv. persoonlijk, doelgroep, werkplek, vakgebied, maatschappij of wetenschap).	De aanleiding voor, en het doel van het onderzoek zijn duidelijk beschreven en relevant voor de (eigen) beroepspraktijk.	De aanleiding voor, en het doel van het onderzoek komen niet duidelijk naar voren.
Opmerkingen:		
De onderzoeksvraag : - is te beantwoorden binnen de mogelijkheden van PO. - bevat alleen begrippen/variabelen die zijn toegelicht in de inleiding. - bevat de specifieke doelgroep. - is een open vraag of specifieke ontwikkelvraag.		De onderzoeksvraag : - is niet te beantwoorden binnen de mogelijkheden van PO. - bevat begrippen/variabelen die niet zijn toegelicht in de inleiding. - bevat niet de specifieke doelgroep. - is een gesloten vraag of ongerichte ontwikkelvraag
Opmerkingen:		

RUBRIC ONDERZOEKSOPZET

Goed	Voldoende	Onvoldoende
<i>A. Onderzoekspopulatie en -context</i>		
De context waarin het onderzoek plaatsvindt is gedetailleerd beschreven en compleet. De kenmerken van de onderzoeksgroep zijn compleet en gedetailleerd beschreven zodat de lezer een goed beeld krijgt van de populatie en mogelijke verstoringen variabelen. <i>In het geval van interventieonderzoek: de controle- en interventiegroep zijn benoemd.</i>	De context waarin het onderzoek plaatsvindt is voldoende beschreven. De kenmerken van de onderzoeksgroep zijn zo beschreven dat de lezer zich een voldoende beeld kan vormen van de populatie voor de interpretatie van de uitkomsten van het onderzoek. <i>In het geval van interventieonderzoek: de controle- en interventiegroep zijn benoemd.</i>	De context waarin het onderzoek plaatsvindt komt niet of niet voldoende aan bod. De kenmerken van de onderzoeksgroep zijn niet of niet voldoende beschreven. <i>In het geval van interventieonderzoek: de controle- en interventiegroep zijn niet benoemd.</i>
Opmerkingen		
<i>B. Ontwerp en procedures van het onderzoek</i>		
De onderzoeksopzet is helder beschreven, sluit aan bij de inleiding en onderzoeksvraag en laat toe rekening te houden met mogelijke beïnvloedende variabelen. <i>In het geval van interventieonderzoek: de interventie volgt logisch uit de besproken literatuur (inleiding) en is grondig onderbouwd vanuit meerdere betrouwbare bronnen</i>	De onderzoeksopzet is voldoende helder beschreven en sluit aan bij de inleiding en onderzoeksvraag. <i>In het geval van interventieonderzoek: de interventie volgt logisch uit de besproken literatuur (inleiding), is voldoende uitgewerkt en onderbouwd met een of enkele bronnen.</i>	De onderzoeksopzet is onvoldoende helder beschreven en/of sluit niet aan bij de inleiding en onderzoeksvraag. <i>In het geval van interventieonderzoek: de interventie volgt niet logisch uit de besproken literatuur (inleiding), is onvoldoende uitgewerkt en/of onvoldoende onderbouwd.</i>

De onderzoeksvariabelen zijn uitgebreid gedefinieerd. De uitvoering van het onderzoek en daarbij behorende procedures zijn zo helder beschreven dat het onderzoek goed controleerbaar en eventueel herhaalbaar is. De planning van het onderzoek is stapsgewijs beschreven en verantwoord (eventueel met verwijzing naar de bijlagen).	De onderzoeksvariabelen zijn voldoende gedefinieerd. De uitvoering van het onderzoek en daarbij behorende procedures zijn voldoende helder beschreven. De planning van het onderzoek is stapsgewijs beschreven (eventueel met verwijzing naar de bijlagen).	De onderzoeksvariabelen zijn niet of niet voldoende gedefinieerd. De uitvoering van het onderzoek en daarbij behorende procedures zijn onvoldoende helder beschreven. De planning van het onderzoek is niet of niet op een logische wijze (stapsgewijs) beschreven.
Opmerkingen:		
C. Onderzoeksinstrumenten		
Er wordt vanuit verschillende invalshoeken, met verschillende meetmethoden onderzoek gedaan (triangulatie), waarbij <i>veelal</i> kwalitatieve én kwantitatieve onderzoeksinstrumenten gecombineerd worden gebruikt op een manier die een duidelijke meerwaarde oplevert. De gebruikte onderzoeksinstrumenten zijn geschikt voor het verzamelen van relevante gegevens en de validiteit en betrouwbaarheid worden onderbouwd vanuit een of meerdere betrouwbare bronnen of verantwoord vanuit een uitgebreid en gedegen operationalisatie-schema. De belangrijkste mogelijke verstorende variabelen worden benoemd en verklaard. Er wordt aangegeven hoe de verstorende variabelen onder controle gehouden kunnen worden.	Er wordt vanuit verschillende invalshoeken, met verschillende meetmethoden onderzoek gedaan (triangulatie). De gebruikte onderzoeksinstrumenten zijn geschikt voor het verzamelen van relevante gegevens en de validiteit en betrouwbaarheid worden onderbouwd vanuit een of meerdere betrouwbare bronnen of op correcte wijze verantwoord vanuit een operationalisatie-schema. Een of meer mogelijke verstorende variabelen worden benoemd en verklaard	Er wordt slechts op één manier, één bepaalde variabele gemeten of onderzocht. De gebruikte onderzoeksinstrumenten zijn onvoldoende geschikt voor het verzamelen van relevante gegevens en de validiteit en betrouwbaarheid worden niet voldoende onderbouwd vanuit een of meerdere betrouwbare bronnen of verantwoord vanuit een operationalisatie-schema. Er worden geen mogelijke verstorende variabelen benoemd en verklaard
Opmerkingen:		

<i>D. Analyse van onderzoeksgegevens</i>		
De opzet van de analyse van de onderzoeksgegevens is geschikt voor de onderzoeksvraag en bevat: - kwantitatief onderzoek: naast gemiddelden en standaarddeviaties (of andere relevante parameters) ook een of meerdere andere uitkomstmaten (effectgrootte, correlaties). en: - kwalitatief onderzoek: de beschrijving bevat een goed dekkend coderingsschema en label-structuur voor uitwerking van bijvoorbeeld interview of focus-groep data.	De opzet van de analyse van de onderzoeksgegevens is geschikt voor de onderzoeksvraag en bevat: - kwantitatief onderzoek: gemiddelden en standaarddeviaties (of andere relevante parameters), en waar van toepassing effectgrootte; en/of: - kwalitatief onderzoek: de beschrijving bevat een eenvoudig coderingsschema voor uitwerking van bijvoorbeeld interview of focus-groep data.	De opzet van de analyse van de onderzoeksgegevens past niet goed bij de onderzoeksvraag en bevat geen of in onvoldoende mate beschrijvende statistiek en/of gestructureerde data-analyse.
Opmerkingen		

RUBRIC RESULTATEN

Goed	Voldoende	Onvoldoende
De analyse van de onderzoeksgegevens in het onderdeel resultaten is geschikt voor de onderzoeksvraag en bevat: - kwantitatief onderzoek: naast gemiddelden en standaarddeviaties (of andere relevante parameters) ook een of meerdere andere uitkomstmaten (effectgrootte, correlaties). - kwalitatief onderzoek: de beschrijving bevat een goed dekkend coderingsschema en label-structuur voor uitwerking van bijvoorbeeld interview of focus-groep data.	De analyse van de onderzoeksgegevens in het onderdeel resultaten is geschikt voor de onderzoeksvraag en bevat: - kwantitatief onderzoek: gemiddelden en standaarddeviaties (of andere relevante parameters), en waar van toepassing effectgrootte; <i>en/of:</i> - kwalitatief onderzoek: de beschrijving bevat een eenvoudig coderingsschema voor uitwerking van bijvoorbeeld interview of focus-groep data.	De analyse van de onderzoeksgegevens in het onderdeel resultaten past niet goed bij de onderzoeksvraag en bevat geen of in onvoldoende mate beschrijvende statistiek en/of gestructureerde data-analyse.
Opmerkingen:		
De gepresenteerde resultaten zijn relevant voor de onderzoeksvraag		De beschreven resultaten zijn voor een groot deel niet relevant voor de onderzoeksvraag
Opmerkingen:		
De resultaten worden objectief , zonder te interpreteren beschreven		De resultaten worden niet objectief beschreven en al in de resultaten geïnterpreteerd
Opmerkingen:		
De resultaten zijn compleet , met andere woorden ze bevatten alle gegevens die relevant zijn voor de interpretatie van de onderzoeksuitkomsten		De resultaten zijn niet compleet, er missen gegevens die relevant zijn voor de interpretatie van de onderzoeksuitkomsten
Opmerkingen:		
De resultaten worden duidelijk beschreven en overzichtelijk weergegeven • Eventuele figuren bevatten de belangrijkste gegevens en zijn een meerwaarde ten opzichte van alleen tekst • Tabellen vergemakkelijken het overzicht over de gegevens		De beschreven resultaten worden niet helder en overzichtelijk weergegeven
Opmerkingen:		
Figuren en tabellen gaan vergezeld van een duidelijke, begrijpbare titel en legenda .		Figuren en tabellen gaan vergezeld van een onduidelijke, of onbegrijpbare titel en legenda .
Opmerkingen:		

RUBRIC DISCUSSIE-CONCLUSIE

Goed	Voldoende	Onvoldoende
Er is sprake van een goede inhoudelijke samenhang binnen de discussie, de verschillende onderdelen volgen elkaar logisch op.	Er is sprake van samenhang binnen de discussie, de meeste alinea's is volgen elkaar logisch op.	De discussie is inhoudelijk onsamenhangend .
Opmerkingen:		
De tekst is onderverdeeld in alinea's op een wijze die de inhoud duidelijk ondersteunt ; er wordt gewerkt met relevante verbindingszinnen en kernzinnen .	De tekst is op een logische wijze onderverdeeld in alinea's .	De tekst is niet of nauwelijks onderverdeeld in logische alinea's
Opmerkingen:		
In de discussie worden de resultaten van het onderzoek zo goed mogelijk verklaard vanuit verschillende theoretische en vakmatige invalshoeken (literatuurstudie) uit de inleiding, waar mogelijk ook op basis van aanvullende, relevante literatuur en in relatie tot eerder, vergelijkbaar onderzoek.	In de discussie worden de resultaten van het onderzoek in verband gebracht met de theoretische en vakmatige invalshoeken (literatuurstudie) uit de inleiding, waar mogelijk in relatie tot eerder, vergelijkbaar onderzoek.	In de discussie worden de resultaten van het onderzoek niet (genoeg) in verband gebracht met de theoretische en vakmatige invalshoeken (literatuurstudie) uit de inleiding
Opmerkingen:		
Alle belangrijke beperkingen van het onderzoek, met name met betrekking tot validiteit, betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid , worden op heldere en kritische wijze bediscussieerd.	Enkele belangrijke beperkingen van onderzoek, met name met betrekking tot validiteit, betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid , worden kritisch bediscussieerd.	De belangrijkste beperkingen van het onderzoek worden niet of niet adequaat besproken
Opmerkingen:		
De conclusie: - komt logisch voort uit de eigen resultaten - geeft antwoord op de onderzoeksvraag en eventuele deelvragen - mondt uit in vernieuwende concrete en praktijkrelevante aanbevelingen voor stageschool en vervolgonderzoek en geeft aan wat de mogelijke bredere implicaties zijn voor de beroepspraktijk.	De conclusie: - komt logisch voort uit de eigen resultaten - geeft antwoord op de onderzoeksvraag - mondt uit in concrete en praktijkrelevante aanbevelingen voor stageschool en vervolgonderzoek.	In de conclusie wordt geen (volledig) antwoord gegeven de onderzoeksvraag en de conclusie leidt niet tot concrete en praktijkrelevante aanbevelingen voor de stageschool en vervolgonderzoek.
Opmerkingen:		

EXCELLENTIEPUNTEN ONDERZOEKSARTIKEL

Excellentiepunten:

Wanneer je al op het niveau 'goed' zit, maar je het toch nóg beter kan en wil kun je aandacht besteden aan de volgende punten:

- **Taalgebruik** dat volledig foutloos is en echt prettig leest, dat uitnodigt tot verder lezen.
- Een **zeer uitgebreide hoeveelheid, kwalitatief hoogstaande bronnen**. Zo kun je bij elke bewering vaak meer dan één bron vinden, zijn er vaak in internationale bronnen te vinden, en maken echte wetenschappelijke (peer reviewed) onderzoeksartikelen je inleiding ook vaak sterker (zeker wanneer het vergelijkbaar onderzoek is qua inhoud en/of opzet). Je inleiding krijgt daardoor meer **diepgang**.
- Vaak wordt in de aanleiding iets gezegd over de situatie op de stageschool. Het is nog sterker wanneer je deze beginsituatie extra goed in kaart is gebracht met een **vooronderzoek(je)**. Bijvoorbeeld door docenten uit de vaksectie te interviewen, documenten van school op te vragen en te lezen/analyseren, enz.
- Er is een **grote onderzoeksgroep** gemeten en/of onder **complexe omstandigheden**
- De **onderzoeksopzet** getuigt van **originaliteit**; het onderzoek is relevant maar nog niet of nauwelijks op die manier gedaan.
- Er heeft een **pilot-studie** plaatsgevonden waarop onderzoeksopzet, dataverzameling, en/of analyses zijn gebaseerd en/of aangepast.
- Vanuit een grondig operationalisatie-schema is een eigen en **vernieuwend meetinstrument** ontworpen en gevalideerd binnen de onderzoeksgroep en/of context.
- Er is op een *juiste manier* **toetsende statistiek** toegepast.

Toelichting concept- en definitief onderzoeksartikel

Doel

Bij het maken van het onderzoekartikel werk je aan de volgende competenties:

Interpersoonlijk competent

- Drukt complexe vraagstukken helder, eenduidig en gestructureerd uit en weet deze naar verwachtingen/doelen te vertalen.
- Wisselt kennis en expertise uit met anderen.

Vakinhoudelijk didactisch competent

- Ontwikkelt nieuwe producten en innoveert bestaande producten (indien van toepassing).
- De student vertaalt en verantwoordt theoretische en conceptuele grondslagen van toegepast onderzoek naar een product.

Competent in reflectie en ontwikkeling

- Werkt op een zelfkritische, planmatige wijze aan zijn eigen ontwikkeling.
- Managet reflectie achteraf.

Feedback docent

De begeleidend PO-docent voorziet het conceptartikel maximaal twee maal van feedback aan de hand van dit feedbackformulier. Dit resulteert een positief of negatief inleveradvies. Dit advies is niet bindend. Maar er moet wel rekening worden gehouden met het maximum van twee inlevermogelijkheden van het eindartikel. Bij een twee onvoldoende voor het eindartikel zal de student opnieuw moeten beginnen met PO. Het is dus raadzaam om het inleveradvies te volgen.

Inhoud onderzoeksartikel

Hieronder volgt een toelichting op de inhoud van je onderzoeksartikel. In deze toelichting wordt verwezen naar andere bronnen waar je achtergrondinformatie kunt vinden. Raadpleeg bij vragen EERST deze bronnen en dan, indien nodig, je begeleidende docenten. Ga tevens na in welke andere studieonderdelen je ervaring hebt opgedaan met onderzoek, bijvoorbeeld: minor en onderzoekslijn binnen verschillende Leerarrangementen

- Ackermann, M., Osseweijer, E., Schmidt, H., Van der Molen, H. & Van der Wal, E. (2012). *Zelf leren schrijven*. Den Haag, Nederland: Boom Lemma uitgevers.
- Gratton, C. & Jones, I. (2007). *Onderzoeksmethoden voor sportstudies*. Abingdon, United Kingdom: Routledge.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsmma, W. (2011). *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Amersfoort, Nederland: ThiemeMeulenhoff.

Het onderzoeksartikel bestaat uit de onderstaande onderdelen.

Artikel

Het artikel is als volgt opgebouwd:

- Voorblad
- Samenvatting
- Inleiding
- Opzet van onderzoek
- Resultaten
- Discussie en conclusie
- Aanbevelingen
- Bronnenlijst
- Eventueel dankwoord

Hieronder volgt een toelichting per onderdeel van het artikel. Neem ook het beoordelingsformulier door om een beeld te krijgen van de criteria waarop je artikel beoordeeld wordt. Op de arrangementspagina (onderdeel algemene informatie) staan een aantal voorbeeldartikelen. Lees deze door om een beeld te krijgen van de opbouw, inhoud en schrijfstijl van een artikel.

Voorblad

Op het voorblad staan de volgende gegevens:

- *Titel met eventueel een ondertitel*

Geef je artikel een pakkende en korte titel (maximaal 6 woorden). Je kunt een ondertitel gebruiken om meer specifiek aan te geven waar het artikel over gaat.

- *Auteur en datum*

Noteer je voor- en achternaam (voluit) en je studentnummer. Geef aan in welk kader je dit artikel hebt geschreven. Bijvoorbeeld: Sophie Jansen (studentnr. 12344) is 4^e jaars student aan Fontys Sporthogeschool en heeft dit artikel geschreven in het kader van het afsluitende praktijkonderzoek. Datum: 16 juni 2015.

Samenvatting

De samenvatting bestaat uit ongeveer 150-200 woorden (richtlijn) en geeft de **inhoud** van het artikel (van inleiding tot aanbeveling) kort weer. De essentie van het artikel moet in de samenvatting naar voren komen. De opbouw van de samenvatting is daarbij als volgt (gebruik daarbij ook onderstaande kopjes):

- Inleiding
- Methode
- Resultaten
- Conclusie

Door het lezen van de samenvatting moet de lezer geprikkeld worden het gehele artikel te lezen. De samenvatting staat op een aparte (eerste) pagina. Op de pagina algemene informatie van de [arrangementsportal](#) zijn tips en oefeningen te vinden voor het schrijven van een samenvatting.

Inleiding

De criteria voor de inleiding staan beschreven bij het tussenproduct 'Literatuuronderzoek'. De inleiding is je verkenning op basis van literatuur en eventuele gesprekken met of observaties bij experts. Je beschrijft wat er

al bekend is over het onderwerp. Daarmee vormt de inleiding de basis van je onderzoek. De inleiding start met de aanleiding en eindigt met je doel- en vraagstelling. Voor tips: zie hoofdstuk 5 van Gratton en Jones.

Bij tussenproduct 'Literatuuronderzoek' heb je al je inleiding gemaakt. Vaak komt er echter nog literatuur bij die je tijdens het uitvoeren en/of analyseren van je onderzoek hebt gebruikt. Zorg dat dit deel van het artikel up-to-date is. Als je later nog literatuur hebt toegevoegd, pas je ook de bronnenlijst aan.

Opzet van onderzoek (methode)

De criteria voor de opzet van het onderzoek staan beschreven in je tussenproduct 'onderzoeksopzet'. Het is een beschrijving en verantwoording van de opzet van je onderzoek, zodat anderen kunnen begrijpen wat je hebt gedaan en waarom. De hoofdtekst staat in je artikel. In de bijlagen staat meer uitgebreide informatie, zoals de uitgewerkte interventie, de gegevensverzameling (data en uitvoering zelf; eventueel met protocol), en het onderzoeksinstrument (zie bijlagen). In het uiteindelijke artikel schrijf je deze tekst in de (voltooid) verleden tijd, aangezien je je onderzoek dan inmiddels hebt uitgevoerd. Vergeet niet in de beschrijving opzet van je artikel ook je logboek te noemen, waarin je mogelijke verstorend variabelen van onderzoeksbedreigingen beschrijft.

Resultaten

In het licht van je probleemstelling beschrijf je de belangrijkste bevindingen. Beperk je tot de bevindingen die van belang zijn voor je probleemstelling. Er is geen plaats voor interpretaties, conclusies en aanbevelingen. In dit deel van het artikel worden alleen resultaten weergegeven. Je gebruikt hiervoor beschrijvende statistiek, zoals frequenties, gemiddelde, spreiding en uitkomstmaten als effect sizes en/of correlaties.

Je kunt figuren of tabellen gebruiken om je onderzoeksresultaten **overzichtelijker en beknopter** weer te geven. Hieronder staan een aantal aandachtspunten.

- Beperk je in het aantal grafieken en tabellen. Het moet verduidelijken, niet afleiden.
- Zorg dat de belangrijkste resultaten ook in de tekst worden beschreven.
- Verwijs in je tekst naar de grafieken en tabellen (integreren in de tekst).
- Zorg dat de grafieken en tabellen ook los van de tekst te begrijpen zijn. Besteed aandacht aan de legenda.
- Geef de grafieken en tabellen een nummer en een titel, zodat de lezer in één oogopslag kan zien waar het over gaat. De titel van een figuur staat onder de figuur. Bij een tabel staat het erboven.

Begin je resultaten altijd met een paragraaf met een korte beschrijvingen van de eventuele bedreigingen van je onderzoek, die je uit je logboek hebt. Dit heeft betrekking op onvoorziene factoren die voorafgaand, tijdens of na het onderzoek die van invloed kunnen zijn op de uitkomsten van het onderzoek, maar die je onderzoeksinterventie zelf niets te maken hebben.

Raadpleeg het onderdeel Resultaten uit hoofdstuk 14 van Gratton voor een toelichting op dit deel van het artikel.

Discussie en conclusie

In dit deel van het artikel bediscussieer je je onderzoeksresultaten. Er is hier plaats voor interpretatie. Het is een heel belangrijk onderdeel van je artikel. In de discussie en conclusie komt alles samen en beschrijf je de essentie van je onderzoek. Dit deel moet qua omvang daarom ook groter zijn, net zoals de inleiding. Let bij het schrijven op de volgende aandachtspunten.

- Vergelijk de uitkomsten van jouw onderzoek met andere vergelijkbare onderzoeken. Bespreek de verschillen en overeenkomsten. Kun je deze verklaren?
- Wat zijn de sterke en zwakke punten van je onderzoek en wat betekent dat voor je resultaten? Denk aan de betrouwbaarheid en validiteit van je onderzoek. Zie hoofdstuk 6 van Gratton en Jones (pag. 92-97).
- Het is NIET de bedoeling eventuele zwaktes te verdoezelen. Geef juist aan hoe deze het onderzoek beïnvloed hebben.
- Welke aanpassingen heb je gemaakt tijdens het onderzoek en de uitvoering van de interventie? Waarom en kan dat van invloed zijn geweest op de resultaten? Zo ja, hoe en waarom?
- Eindig dit deel van je artikel met de conclusie(s). Welke conclusie(s) kun je trekken op basis van deze discussie van je onderzoeksresultaten? Beschrijf je conclusie in het licht van je probleemstelling.
- Maak in je 'Discussie en conclusie' een duidelijke scheiding tussen jouw eigen interpretaties en conclusies en die van aangehaalde auteurs (bronvermelding volgens APA, 6^e editie; zie boek Ackermann et al, 2012).

Raadpleeg het hoorcollege 'Discussie en conclusie' voor een toelichting op dit deel van het artikel op het tabblad [algemene informatie](#) op de arrangementspagina.

Aanbevelingen

In dit deel van het artikel geef je praktische aanbevelingen voor het werkveld. Ze bevatten het doel dat je ermee beoogt, de middelen, mensen en randvoorwaarden die je hiervoor nodig hebt. Schrijf de aanbeveling zo dat de mensen op jouw werkplek (en andere studenten) hier praktisch mee aan de slag kunnen. Jouw aanbevelingen kunnen een bron zijn voor veranderingen op je stageschool. Let daarbij op de haalbaarheid. Je aanbevelingen komen voort uit de conclusies van je onderzoek (relatie theorie-praktijk). Beschrijf, op grond van de beperkingen van je onderzoek, welk vervolgonderzoek gewenst is. Dit deel is van minder groot belang dan de 'Discussie en conclusie' en zal daardoor ook wat korter zijn.

NB: aanbevelingen voor verbetering van het eigen handelen als docent LO moet je in je reflectieverslag vermelden.

Bronnenlijst

De bronnenlijst geef je weer volgens de APA-richtlijnen (American Psychological Association, 6^e editie). Deze richtlijnen staan onder meer in het boek van Ackermann et al. (2012). Een compleet overzicht van alle informatie die je kunt gebruiken voor de APA-richtlijnen staat op het tabblad [algemene informatie](#) op de arrangementspagina. In je bronnenlijst staan alle bronnen die in het artikel zijn gebruikt. Plaats ze op alfabetische volgorde. Let er op dat je alle bronnen onder elkaar zet, waarbij er geen onderscheid wordt gemaakt tussen boeken, artikelen en internetbronnen.

Eventueel dankwoord

Geef aan welke mensen je eventueel wilt bedanken, aangezien je van hen afhankelijk was voor de uitvoering van je praktijkonderzoek. Bijvoorbeeld de leerlingen en begeleider van je stageschool, je FSH-begeleider en familie of vrienden die feedback hebben gegeven op je artikel.

Voorwaardelijke eisen (vormeisen) onderzoeksartikel

Voor het onderzoeksartikel gelden een aantal vormeisen die hieronder zijn weergegeven. De vormeisen tellen niet mee in de beoordeling, maar uiteindelijk zal je product hier wel aan moeten voldoen; zorg dus dat ook deze punten in orde zijn. De vormeisen zijn hieronder beschreven. Meer informatie is te vinden op het tabblad [algemene informatie](#) op de arrangementspagina.

Omvang artikel

Uitgangspunt is dat de omvang van het artikel in verhouding staat tot de omvang c.q. complexiteit van je vraagstelling en onderzoek. Hiervoor gelden de volgende *richtlijnen*:

- In totaal circa 2500 woorden (exclusief bijlagen, bronnenlijst, dankwoord en samenvatting).
- Samenvatting circa 200 woorden.
- Inleiding: 500-1000 woorden.

Taalgebruik

- Zorg voor een correcte Nederlandse spelling. Gebruik de voorkeursspelting. De spellingscontrole kan er veel fouten uithalen, maar niet allemaal. Laat je verslag daarom altijd door iemand anders lezen die eventuele fouten van jou er uit kan halen.
 - Let op een goed lopende zinsbouw. Schrijf zoveel mogelijk in korte zinnen (zonder bijzinnen). Meestal maak je dan ook minder stijl- en grammaticale fouten.
 - Let op je schrijfstijl. Schrijf niet in spreek- of denktal.
 - Zorg dat je logisch redeneert. Alle stappen die je in je hoofd bedenkt moeten ook op papier worden gezet. Hierdoor wordt je verhaal een logisch geheel. Zie ViP-4 (Argumentatie) van het boek van Ackermann et al. (2012).
 - Afkortingen van specifieke termen of namen (zoals Fontys Sporthogeschool) schrijf je de eerste keer voluit, met daarbij tussen haakjes de afkorting. In het vervolg van het artikel schrijf je de afkorting. Algemene afkortingen zoals 'bijv.' worden niet gebruikt. Dit schrijf je altijd voluit.
 - Getallen tot tien schrijf je in letters. Op pagina 134-135 van het boek van Ackermann et al. (2012) staat een totaal overzicht van de APA-normen voor de notatie van getallen.
 - Zorg ervoor dat persoonlijke gegevens geanonimiseerd worden. Verander dus alle namen van de betrokken leerlingen (en leerkrachten).
 - Je mag alleen in de 'ik'-vorm schrijven als het gaat om jouw persoonlijk handelen.
- In de mediatheek staan verschillende boeken over het schrijven van een verslag. Maak hier gebruik van. Heb je moeite met je schrijfstijl, laat je artikel dan door iemand anders lezen die er goed in is. Dit is voor iedereen verstandig, aangezien je je eigen fouten vaak niet ziet.

Opbouw artikel en lay-out

- Bouw het artikel op volgens de criteria van praktijkonderzoek (zie hierboven).
- Zorg voor een overzichtelijke tekstindeling met informatieve kopjes (ViP-1 van boek van Ackermann et al., 2012).
- Bouw je teksten goed op. Elke alinea kent een opbouw van inleiding naar kern naar afsluiting. De afsluiting is de overgang naar volgende alinea. Daarmee wordt het een samenhangend verhaal. Gebruik verbindingswoorden, zoals 'bovendien', 'echter'. Voor tips:
 - Lees een deel uit het boek "Schrijven in fases". Dit is te vinden op de arrangementsportal onder 'algemene informatie'
 - Skillsheet C37 van het boek van Kallenberg et al. (2012).
 - ViP-5 van het boek van Ackermann et al. (2012).
- Voeg figuren, tabellen, tekeningen en foto's aan de tekst toe. Integreer ze in de tekst. Richtlijnen voor grafieken en tabellen staan bij Resultaten.

Bijlagen

Bij het onderzoeksartikel lever je één of meerdere bijlagen in. Elke bijlage wordt genummerd en heeft een titel. In de bijlage staat informatie die niet noodzakelijk is voor het goed kunnen begrijpen van je artikel. Voor de 1e en 2e beoordelaar is deze informatie echter wel van belang, aangezien ze het onderzoeksproces hiermee kunnen beoordelen (interventie, opzet en uitvoering onderzoek, extra resultaten, reflectie, etc.). De volgende bijlagen moeten in ieder geval ingeleverd worden.

- I. Onderzoeksinstrument: voor criteria, zie onderdeel onderzoeksinstrument van tussenproduct Onderzoeksopzet

- II. Uitwerking en uitvoering van de interventie: uitwerking van je geplande uitvoering van je interventie en de eventuele aanpassingen die je hebt gemaakt. Licht toe waarom je deze aanpassingen hebt gemaakt (maak bijvoorbeeld een tabel waarin alle aanpassingen staan, of voeg de evaluatie toe aan elke lesvoorbereiding). Kom in je discussie terug op de aanpassingen die je hebt gemaakt. Voor de criteria zie onderdeel 'ontwerp en uitvoering' van je onderzoek van je onderzoeksopzet.
- III. Onderzoeksdata (bijvoorbeeld het excelbestand).
- IV. Reflectieverslag, waarin de volgende onderdelen een plaats krijgen:
 - Sterkte- en zwakteanalyse per competentie met daarbij de ontwikkeling die je hebt doorgemaakt. Werk dit uit in relatie tot het onderwerp van je praktijkonderzoek en het proces dat je hebt doorlopen.
 - Vervolgstappen voor jezelf als leerkracht Bewegingsonderwijs. Een actie- en reflectiecyclus is nooit af. Op basis van je onderzoek beschrijf je mogelijke vervolgstappen. Wat zou je doen om de kwaliteit nog verder te verbeteren? En waarom?

Inleveren

- ✓ Uitgewerkt artikel, volgens de hierboven genoemde richtlijnen
- ✓ Bijlagen, volgens de hierboven genoemde richtlijnen
- ✓ Feedbackformulier voor conceptartikel, waarop de studentgegevens zijn ingevuld (voorpagina en laatste pagina!).